ABDULLAH B. ALEVÎ **EL-HADDÂD**
[K.S]

Esaretten Kurtuluşa

Hikmet ve Nasihat Kitaplığı
SEMERKAND

بسم الله الرحمن الرحيم

Gavs-ı Sânî
Şeyh Seyyid
Abdülbaki
Elhüseyni (k.s.)
Hazretlerinin

Sadaka-i
Cariyesidir

SEMERKAND
İstanbul, 2019

SEMERKAND: 345
Hikmet ve Nasihat Kitaplığı: 1
yayin@semerkand.com
ISBN: 978-605-159-531-3

Yazar : Abdullah b. Alevî el-Haddâd
Tercüme : Muhammed Danışman
Editör : Eser Sazak
Dinî Tashih : Harun Tanır
Arapça Tashih ve Tahriç : Adem Ürün
İmla Tashihi : Yusuf Bozkurt
Kapak : Fatih Aydın
İç Tasarım : M. Vehbi Ümit
Baskı : Sistem Matbaacılık
Davutpaşa Cad.
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa/İstanbul
Tel: 0212 482 11 01
(yaygın dağıtım)

Mart 2019, İstanbul
1. Baskı

© Bu eserin tüm yayın hakları
Semerkand Basım Yayın Dağıtım A.Ş.'ye aittir.

GENEL DAĞITIM

POZİTİF DAĞITIM
TÜRKİYE: Eyüpsultan Mah. Esma Sokak. No. 3 Samandıra-Sancaktepe-İstanbul
Tel: 0216 564 26 26 **Faks:** 0216 564 26 36 online satış: www.semerkandpazarlama.com

EROL MEDIEN
AVRUPA EROL Medien GmbH Kölner Str. 256 51149 Köln
Tel: 02203/369490 **Fax:** 02203/3694910 www.semerkandonline.de

ABDULLAH B. ALEVÎ **EL-HADDÂD** [KS]

Esaretten Kurtuluşa

Tercüme
Muhammed Danışman

SEMERKAND

İÇİNDEKİLER

Abdullah b. Alevî el-Haddâd'ın Hayatı 9

İlim Tahsili ve İlimdeki Derecesi 10

Eserleri 11

Mütercimin Önsözü 15

Müellifin Mukaddimesi 17

Birinci Bölüm: Yakîni Kuvvetlendirmek 31

İkinci Bölüm: Niyeti Kontrol Etmek 36

Üçüncü Bölüm: Murakabe 42

Dördüncü Bölüm: İçi ve Dışı Islah Etmek 46

Beşinci Bölüm: Vakitleri Değerlendirmek 49

Altıncı Bölüm: Kur'an Okumak 64

Yedinci Bölüm: Faydalı İlim Okumak 67

Sekizinci Bölüm: Allah'ı Zikretmek 69

Dokuzuncu Bölüm: Tefekkür 77

Onuncu Bölüm: Kur'an ve Sünnet'e Sarılmak 93

On Birinci Bölüm: Ehl-i Sünnet İtikadına Sahip Olmak.. 99

On İkinci Bölüm: Farzları Yerine Getirmek, Haramlardan Sakınmak ve Nâfileleri Çoğaltmak 102

On Üçüncü Bölüm: Zâhirî ve Bâtınî Temizlik 108

On Dördüncü Bölüm: Sünnetin Edeplerini Muhafaza Etmek 114

On Beşinci Bölüm: Mescidlerde Oturup İtikâf Yapmak 131

On Altıncı Bölüm: Namazı İlk Vaktinde Kılmak 137

On Yedinci Bölüm: Cemaat ile Namazda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 141

On Sekizinci Bölüm: Zekâtı Vaktinde Vermek 148

On Dokuzuncu Bölüm: Ramazanda İyilik Yapmak 152

Yirminci Bölüm: Hac ve Umre Vazifeleri 157

Yirmi Birinci Bölüm: Haramdan ve Şüphelilerden Sakınmak 161

Yirmi İkinci Bölüm: İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırmak 169

Yirmi Üçüncü Bölüm: Adaletli Olmak 176

Yirmi Dördüncü Bölüm: Allah İçin Sevip Allah İçin Buğzetmek 187

Yirmi Beşinci Bölüm: Her Müslümana Nasihatte Bulunmak 204

Yirmi Altıncı Bölüm: Müslümanların Haklarına Riayet Etmek 211

Yirmi Yedinci Bölüm: Bütün Günahlardan Tövbe Etmek 218

Yirmi Sekizinci Bölüm: Sabretmek 229

Yirmi Dokuzuncu Bölüm: Allah Teâlâ'nın Nimetlerine Şükretmek 237

Otuzuncu Bölüm: Dünyada Zâhid Olmak 242

Otuz Birinci Bölüm: Allah Teâlâ'ya Tevekkül Etmek... 247

Otuz İkinci Bölüm: Muhabbetullah 252

Otuz Üçüncü Bölüm: Kazâ ve Kadere Razı Olmak.... 256

Hâtime 264

Bibliyografya 277

ABDULLAH b. ALEVÎ el-HADDÂD'IN HAYATI

Abdullah b. Alevî b. Muhammed el-Haddâd el-Yemenî (v. 1132/1720) Bâ Alevî ailesine mensup âlim, mutasavvıf ve şair bir zattır. 4 Safer 1044 (30 Temmuz 1634) tarihinde Hadramut'un Terîm kasabasında doğdu. Nesebi Cafer-i Sâdık, Muhammed el-Bâkır ve Zeynelâbidin silsilesiyle Hz. Hüseyin'e kadar uzandığı için "seyyid" unvanıyla anılır; diğer bazı yakınları gibi Haddâd lakabı veya Haddâdî nisbesiyle tanınır. 4. (10.) yüzyılda Basra'dan Hadramut yöresine göç eden Abdullah b. Ahmed'in oğlu Alevî'ye nisbetle Âl-i Alevî, Benî Alevî, Bâ Alevî, Aleviyyûn gibi isimlerle anılan ailesi özellikle ilim ve takvaları, telif ve tedris faaliyetleri, camiler ve ilmî kurumlar tesis ederek İslâm kültürünün gelişmesine yaptıkları katkılarla tanınmıştır.

İlim Tahsili ve İlimdeki Derecesi

Haddâd, dört yaşında iken çiçek hastalığına yakalanarak gözlerini kaybetmesine rağmen güçlü hafızası ve parlak zekâsı sayesinde öğrenimini başarıyla sürdürdü. Hıfzını ikmal edip ilk eğitimini tamamladıktan sonra fıkıh tahsiline ağırlık verdi. Aralarında Sehl b. Ahmed Bâ Hasan'ın da bulunduğu hocalardan fıkıh dersleri aldı. Ayrıca irşad alanında da kendini yetiştirdi. Seyyid Muhammed b. Alevî es-Sekkâf'la mektuplaşarak ondan tasavvuf zevki aldı. İbadet ve ahlâkıyla da temayüz eden Haddâd, gerek ilmî gerekse dinî ve tasavvufî kişiliği sayesinde devrinin en seçkin şahsiyetleri arasında yer aldı. Öğrencilerinden Muhammed b. Zeyn'in *Gâyetü'l-Kasd ve'l-Murâd* adlı eserinde belirttiğine göre fıkıhta "mutlak müctehid" mertebesine ulaşan Haddâd Kur'ân-ı Kerîm'e çok zengin yorumlar getirebiliyordu.[1] İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinden pek çok kimse Terîm'e gelerek onun ilminden ve tasavvufî terbiyesinden faydalanma imkânı buldu. Aralarında oğulları Hasan ve Alevî ile Muhammed b. Şeyh el-Cifrî, Ahmed b. Zeyn el-Habeşî, Ömer b. Hâmid, Hasan b. Muhammed, Ali b. Abdullah es-Sekkâf, Ahmed b. Abdülkerim eş-Şeccâr gibi isimlerin de bulunduğu birçok âlim Haddâd'dan öğrenim görmüştür.

Terîm'de ve çevresindeki yerleşim birimlerinde mescidler ve hayır kurumları inşa ettiren Haddâd'ın otuz altı yaşında iken gerçekleştirdiği hac ziyaretiyle diğer seyahatleri sırasında gittiği her yerde âlimler ve önemli kişiler

1 Abdullah b. Muhammed el-Kindî, *Rihletü'l-Eşvâkı'l-Kaviyye* (Abdullah b. Muhammed es-Sekkâf, *Ta'lîkât* içinde) [baskı yeri yok], 1405, s. 39.

tarafından ilgiyle karşılandığı, ilim ve irşadından faydalanıldığı, çeşitli gruplar arasında baş gösteren ihtilafların çözümünde etkin rol oynadığı yolundaki bilgiler, onun genç yaştan itibaren saygın bir âlim haline geldiğini göstermektedir. 7 Zilhicce 1132'de (10 Ekim 1720) Hâvî'de vefat etmiş ve naaşı Terîm'e getirilerek burada defnedilmiştir.

Öğrencilerinden Muhammed b. Zeyn onun hakkında *Gâyetü'l-Kasd ve'l-Murâd fî Menâkıbi'l-Kutbi'l-Gavs Abdillâh b. el-Alevî el-Haddâd* (Bombay 1885) adıyla bir eser yazmış, Ahmed b. Abdülkerim eş-Şeccâr adlı öğrencisi de *Tesbîtü'l-Fuâd* adlı eserinde hocasının çeşitli konulara dair sözlerini derlemiştir.

Eserleri

1. *ed-Dürrü'l-Manzûm li-Zevi'l-Ukûl ve'l-Fühûm.* 150 kasideden oluşan hacimli bir divandır. İçinde İbnü'l-Fârız'ın kasidesinin vezniyle nazmedilmiş uzun bir kasîde-i tâiyye de bulunmaktadır. Eserdeki bazı bölümlerin, müellifin vefatından sonra Terîm ve çevresinde namazların ardından evrâd olarak okunduğu söylenir. Kasidelerin birçoğu için şerhler yazılmış, bir kasidesi de Hüseyin b. Muhammed Bâ Fazl tarafından tahmîs edilmiştir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser Bombay'da (1302) ve Kahire'de (1302, 1304, 1927) yayımlanmıştır.

2. *el-Fusûlü'l-İlmiyye ve'l-Usûlü'l-Hikemiyye*. 1130'da (1718) telif edilen ve kırk fasıl ile bir hâtimeden meydana gelen eserin müellifin ders, vaaz ve irşad notlarından oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Eserde, başta Gazâlî'nin *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'i olmak üzere tasavvuf ve ahlâka dair

kaynaklardan önemli ölçüde faydalanılmış, hâtime kısmında ise çeşitli âyetlerle hadislere yer verilmiş ve ünlü kişilerin sözleri derlenmiştir. Kitap, 1274 (1858) tarihli bir nüshası esas alınarak Kahire'de basılmıştır.

3. *İthâfü's-Sâil bi-Cevâbi'l-Mesâil.* Müellif, *ez-Zâika bi-Kırâati'l-Ecvibeti'r-Râika* adıyla da andığı (s. 4) bu eserini, ziyaret amacıyla Şibâm şehrinde bulunduğu sırada Abdurrahman b. Abdullah Bâ Abbâd adlı bir dostunun kendisine yönelttiği soruları cevaplamak üzere telif ettiğini belirtir (s. 3-4). Eğitim ve öğretimde soru sormanın âdabına dair bir mukaddime ile başlayan eserde kelime-i tevhidin yorumu yapılmış, bu münasebetle çeşitli itikadî meseleler üzerinde durulmuş, Allah'ın huzurunda bulunmanın anlamı ve âdabı, Allah'ı noksan sıfatlarından tenzih etme, pişmanlık ve tövbe, bekâ, fenâ, zikir ve evrâd, semâ gibi konular üzerinde durulmuştur. Hâtime kısmında ise Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûs'un bazı tasavvufî şiirleri izah edilmiştir. 1072 (1661) yılında tamamlanan eser Kahire'de basılmıştır.

4. *Sebîlü'l-Ezkâr bimâ Yemurru bi'l-İnsân ve Yenkadî lehû mine'l-A'mâr. Sebîlü'l-Ezkâr ve'l-İ'tibâr*[2] adıyla da bilinir. Son kısmında 1110 yılının Şaban ayında (Şubat 1699) tamamlandığı kaydedilir. Buna rağmen eser, Serkîs tarafından yanlışlıkla 1283 (1866) civarında vefat eden Fazl b. Alevî b. Muhammed el-Hüseynî'ye nisbet edilmiştir.[3] Hayatın başlangıcı, devamı ve sonunun ele alındığı eserde her insanın, Hz. Âdem'in sulbünden baş-

2 Brockelmann, *GAL Suppl.*, 2/566.

3 *Mu'cemü'l-Matbûâti'l-Arabiyye,* 1/517.

layıp kendi anne babasına kadar ulaşan intikal devresi, dünyada yaşadığı hayat, ölümünden dirilişine kadar geçen berzah dönemi, haşir ve hesap devresi, cennet veya cehennemde bulunacağı devre şeklinde beş safhadan geçeceği belirtilerek her safhayla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Eser Kahire'de basılmıştır.

5. *Risâletü'l-Müzâkere maa'l-İhvân ve'l-Muhibbîn min Ehli'l-Hayr ve'd-Dîn.* Ahlâkî ve tasavvufî konulara dair bir mev'iza kitabı olup müellifin de belirttiği gibi (s. 41) başta Gazâlî'nin *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'i olmak üzere çeşitli kitaplardan yapılmış bir derlemedir. 1099'da (1688) tamamlanan eserin birkaç baskısı yapılmıştır.

6. *Risâletü'l-Mürîd*. Seyrü sülûkün usul ve âdabını anlatan, dinin emir ve yasaklarına riayet etmeden sûfî olunamayacağını vurgulayan, özellikle ahlâkî erdemlere ağırlık veren eserde şeyh seçiminde keramete önem verilmemesi istenmekte, en iyi şeyhin sözleri ve yaşayışıyla müridine örnek teşkil eden kişi olduğu belirtilmektedir. 1071'de (1661) tamamlanan eser Kahire'de basılmış olup (Matbaatü'l-Halebî, ts.) bu baskının sonuna Haddâd'ın günlük evrâdının bir listesi de eklenmiştir.

7. *ed-Da'vetü't-Tâmme ve't-Tezkiretü'l-Âmme (el-Vasıyyetü'l-Haddâdiyye)* (Kahire 1304, 1371). 1114'te (1702) tamamlanan eser bir mev'iza kitabı olup Alevî b. Ahmed es-Sekkâf tarafından *İlâcü'l-Emrâzi'r-Reddiyye bi-Şerhi'l-Vasıyyeti'l-Haddâdiyye* adıyla şerhedilmiştir.

8. *Risâletü'l-Muâvene ve'l-Müzâhere;* **9.** *en-Nesâihu'd-Dîniyye ve'l-Vesâya'l-İmâniyye;* **10.** *el-Mesâilü's-Sû-*

fiyye; **11.** *et-Tevessülât li'n-Nebî;* **12.** *Miftâhu's-Saâde ve'l-Felâh;* **13.** *Hizbü'l-Feth;* **14.** *el-Kasîdetü'l-Gazeliyyetü'l-İlmiyye.* Ebû Bekir b. Semît tarafından *Tuhfetü'l-Lebîb bi-Şerhi Lâmiyyeti'l-Habîb* adıyla şerhedilmiştir (Kahire 1332). **15.** *Râtibü'l-Kub el-Haddâd.* Eseri Alevî b. Ahmed b. Hasan Bâ Alevî, *Buğyetü Ehli'l-İbâdeti ve'l-Evrâd ve'l-Fevâid*, Ali b. Ahmed b. Abdullah Bâ Sûdân da, *Zahîretü'l-Meâd* adıyla şerhetmişlerdir.[4]

4 Müellifin biyografisine dair yazıda *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ndeki ilgili maddeden (*DİA*, 14/551-553) faydalanılmıştır.

Mütercimin Önsözü

Geçmişten günümüze kopmadan gelen nasihat ve sohbet geleneği özellikle tasavvuf yolunun öncelikli edepleri arasında yer alır. Bu manada mürşidler gerek halifeleri, gerekse müridleri için kaleme aldıkları eserlerinde sıklıkla bu konuya değinmişler, ihvanlar arasındaki muhabbet ve samimiyetin korunmasını bu yolla teşvik etmişlerdir.

Sohbet, dostluk kurmak ve arkadaş olmak anlamının yanında; muhasebe ve hasbihal, sıcak, samimi bir havada küçük gruplarla yapılan konuşma manasına gelir. Nasihat ise doğru yolu göstermek, yapılması ve yapılmaması gereken şeylere dikkat çekmek için söylenen sözleri ifade eder.

Böylesine derin anlamları ihtiva eden sohbet ve nasihat kültürü, Kitap ve Sünnet yolunun insanlara anlatılıp en doğru şekilde yayılması için asırlardır hassas bir denge olarak gözetilmiş, İslâm'ın temel şiârından olan

iyiliği emredip kötülükten sakındırmak düsturunu tatbik için dembedem ihya edilmiştir.

Yazıda, şiirlerde, konuşmada, kısası hayatın her alanını kuşatan geniş bir çerçevede müslüman şahsiyetine yön veren bu usul, başta peygamberler olmak üzere, ashabın, tâbiînin, âriflerin, velîlerin bizlere öğrettiği bir ruh, bağ ve değer olarak büyük bir mirası ifade eder.

18. yüzyılın mutasavvıf âlimlerinden Abdullah b. Alevî el-Haddâd'ın kaleme aldığı *Risâletü'l-Muâvene* isimli değerli eser de bu köklü geleneğin başlıca örneklerindendir. Otuz üç bölüm halinde kaleme alınan münevver kitap, tövbenin hakikatinden, vakitlerin kıymetini bilmeye; Kur'an ve Sünnet'e ittibadan, zâhirî ve bâtınî temizliğe kadar pek çok önemli meseleyi âyet ve hadislerin ışığında izah ediyor.

Çağın başta müslüman halklar üzerinde olmakla insanlığa yaşattığı fikrî, ahlâkî, itikadî pek çok buhrana karşı Ehl-i sünnet çizgisinin görüşlerine, çözümlerine, nasihatlerine yer veren, her konusunda ayrı bir sohbet, yakınlık ve samimiyet esintisi bırakan bu değerli eser, okuyucuları için tekrar tekrar müracaat edilecek bir başucu kitabı niteliğindedir.

Müellifin Mukaddimesi

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Ey Kerîm olan Rabbim! Kolaylaştır ve yardım et. Kalbimizi hak olan şeylere aç. Şüphesiz sen her şeyi hikmetle açan ve her şeyi bilensin. Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin.

Vâhid[5], Cevvâd[6], Vehhâb[7], Rezzâk[8], Hannân[9] ve Mennân[10] olan Allah'a hamdolsun. O ki, peygamberlerinin sonuncusu olan Hz. Muhammed'i [sallallahu aleyhi

5 Zat, sıfat ve fiillerinde benzeri ve ortağı olmayan, tek olan, bir olan.

6 Cömert, nimet ve ihsanı bol olan.

7 Karşılıksız ve sebepsiz olarak bolca ihsan eden, ikram ve hediyelerde bulunan.

8 Bütün mahlûkatın rızıklarını kâmil manada veren ve tüm ihtiyaçlarını karşılayan.

9 Çok merhametli, sonsuz merhamet sahibi.

10 Çok ihsan eden, ihsanı bol olan.

vesellem] bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak göndermiştir. Ona insanlara yol gösterici ve doğruyu eğriden ayıran Kur'an'ı indirmiştir. Hz. Nuh'a, Hz. İbrahim'e, Hz. Musa'ya ve Hz. İsa'ya [aleyhimüsselâm] tavsiye ettiğini ona ve ümmetine din kılmıştır. Onun dinini diğer bütün dinlere üstün kıldığı gibi onu da mahlûkatın en değerlisi yapmıştır. Ümmetini insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet olarak yaratmıştır. Onlar öyle bir ümmettir ki Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten sakındırırlar, iyilik ve (Allah'n yasaklarından) sakınma hususunda yardımlaşırlar, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmazlar. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye ederler. Allah yolunda cihad ederler, rezil ve sapık kınayıcıların kınamasından korkmazlar.

Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve Allah'a karşı görevlerini yerine getirenleri kınayanlar, Cenâb-ı Hakk'ın haklarında kötülükle, hüsranla, rezil olma ve aşağılanmayla hükmettiği kimselerdir.

Allah'ın kullarına nasihat etmekten ve onları Allah'ın yoluna çağırmaktan ayrılmayanlar ise, kendilerine saadetle, emniyetle kurtuluşla ve Allah'ın rızasıyla kendilerine güzel âkıbet takdir edilmiş olan kimselerdir. Onlar peygamberlerin vârisleri, takva sahiplerinin önderleri ve ilimde yüksek payeye sahip olan müminler arasında âlemlerin Rabb'i olan Allah'ın seçkin kullarıdır. Bunlar, iman, yakîn ve ihsan hakikatlerine erişmiş kimselerdir. Allah'ın mülkünün ve melekûtunun sırlarına keşif yoluyla ve apaçık bir şekilde vâkıftırlar. Onlar bu meziyet ve

derecelere, önderlerin önderi, Allah'ın kulu, resûlü, habibi ve dostu olan Efendimiz Hz. Muhammed'in [sallallahu aleyhi vesellem] izinden giderek ve tam manasıyla ona tâbi olarak ulaşmışlardır. Allah Teâlâ ona, âline ve ashabına her zaman ve her yerde ebediyen salât ve selâm etsin.

Allah'a hamd, resûlüne salât ettikten sonra aczini ve kusurlarını itiraf eden, her şeye gücü yeten Rabb'inin esirgemesini ümit eden bu fakir olan Şerif Abdullah b. Alevî el-Haddâd Bâ Alevî el-Hüseynî -Allah onu ve zürriyetini bağışlasın- der ki: Bu kitap, Allah'ın güç ve kuvvetiyle kapsayıcı bir eser, fazlı ve rahmetiyle faydalı bir öğüttür. Beni bu eseri yazmaya sevkeden şey, Allah ve Resûlü'nün emrini yerine getirmenin yanında doğru yolu göstermek, iyiliğe çağırmak ve ilmi yaymak hususunda vaat edilen sevaplar hakkında teşvik edici olan âyet ve hadislerdir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir" (Âl-i İmrân 3/104).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

"(Resûlüm!) Sen, Rabb'inin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır" (Nahl 16/125).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَإِذْ أَخَذَ اللهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ

"Allah, kendilerine kitap verilenlerden, 'Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz' diyerek söz almıştı" (Âl-i İmrân 3/187).

Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitaben şöyle buyurmuştur:

قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي

"(Resûlüm!) 'İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum. Ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz' de" (Yusuf 12/108).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ، فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ، وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ لَيْسَ بِفَقِيهٍ

"Sizden burada bulunanlar, burada hazır olmayanlara söylediklerimi ulaştırsınlar. Nice ilim taşıyan vardır ki onu kendisinden daha anlayışlı birine taşır. Nice ilim taşıyanlar da vardır ki derin anlayış sahibi değildir."[11]

11 İlk kısım için bk. Buhârî, İlim, 37 (nr. 105). İkinci kısım için bk. Ebû Davud, İlim, 10 (nr. 3659).

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى، كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ، لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ، كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ، لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا

"Kim ki doğru yola çağırırsa, ona kendisine uyanların ecirleri kadar sevap verilir ve bu durum kendisine tâbi olanların ecirlerinden bir şey eksiltmez. Kim de dalâlete çağırırsa, ona da kendisine uyanların günahları kadar günah vardır ve bu durum kendisine tâbi olanların günahlarından hiçbir şey eksilmez."[12]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ، كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ فَاعِلِهِ

"Kim bir iyiliğe yönlendirirse, kendisine o iyiliği yapanın kazandığı ecir gibi sevap verilir."[13]

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٌ، أَوْ عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ

"Âdemoğlu öldüğünde şu üç şey dışında amel defteri kapanır: Devam eden sadaka (sadaka-i câriye), ken-

12 Müslim, İlim, 6 (nr. 16); Ebû Davud, Sünnet, 7 (nr. 4609).

13 Müslim, İmâre, 38 (nr. 133); Ebû Davud, Edeb, 124 (nr. 5126).

disinden faydalanılan ilim ve arkasından kendisine dua eden salih evlat."[14]

Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَجْوَدُكُمْ بَعْدِي، رَجُلٌ عَلِمَ عِلْمًا فَنَشَرَهُ، يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أُمَّةً وَحْدَهُ

"Benden sonra en cömert olanınız, bir ilim öğrenip onu yayan kişidir. Böyle bir kimse kıyamet günü tek başına bir ümmet olarak haşrolunur."[15]

Fahr-i Kâinat [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْخَلْقُ كُلُّهُمْ يُصَلُّونَ عَلَى مُعَلِّمِي النَّاسِ الْخَيْرَ، حَتَّى الْحِيتَانُ فِي الْمَاءِ

"Sudaki balıklara varıncaya kadar bütün mahlûkat insanlara iyiliği öğreten kişiye dua ederler."[16]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْخَلْقُ كُلُّهُمْ عِيَالُ اللهِ، وَأَحَبُّهُمْ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ

"Bütün mahlukat Allah'ın ıyâlidir (O'na muhtaçtır). Onların Allah Teâlâ nezdinde en sevimlisi ise O'nun iyâline en faydalı olandır."[17]

---

14 Müslim, Vasiyye, 3 (nr. 14); Ebû Davud, Vesâyâ, 14 (nr. 2880).

15 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 1767.

16 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 28738.

17 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 7446.

Hiç kimse, Allah'ın mahlûkatına onları Hak Teâlâ'ya çağırmaktan daha iyi bir şekilde faydalı olamaz. Allah'a çağırmak ise, onlara Allah Teâlâ hakkında bilinmesi gereken tevhid ve ibadet bilgilerini öğretmek, âyetlerini ve nimetlerini hatırlatmak, rahmetiyle müjdelemek, ona karşı gelen kâfir ve fâsıkların başına gelen gazabından sakındırmakla olur.

Beni bu büyük işe kalkışmaya teşvik eden, aynı zamanda yukarıda zikrettiğim ve yine bu manada olup da zikredemediğim âyet ve hadislerde geçen güzel vaatleri elde etme gayretimde rağbetimi arttıran şey; büyüklerden müridlikte sâdık olan, saadet yolunu tutmuş bir kardeşimin isteğidir. Bu kardeşim benden faydalanacağı bir öğüt yazmamı istedi. Ben de Allah Teâlâ ve resûlünün yukarıda geçen emirlerine uymak, vaat edilen sevaba ulaşmak, Allah'ın yardımını elde etmek için ve resûlünün haber verdiği şeye muvafık olarak Cenâb-ı Hak da benim ihtiyacımı gidersin diye bu isteğini kabul ettim.

Nitekim Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللهُ فِي حَاجَتِهِ، وَاللهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ

"Kim ki müslüman bir kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah Teâlâ da o kimsenin ihtiyacını giderir. Kul kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah da onun yardımındadır."[18]

18 İlk kısmı için bk. Buhârî, Mezâlim, 3 (nr. 2442); Müslim, Birr, 15 (nr. 6743). İkinci kısım için bk. Müslim, Zikir, 11 (nr. 38).

Bu risaleyi yazmaktaki niyetimin, saydığım bu güzel dinî maksatlardan ibaret olduğunu söylemekten Allah'a tövbe ederim. İçimde gizli arzuların, nefsanî hazların ve dünyevî isteklerin bulunduğunu bildiğim halde nasıl böyle bir şey söyleyebilirim ki!

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفْسِىٓ ۚ إِنَّ ٱلنَّفْسَ لَأَمَّارَةٌۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّىٓ ۚ إِنَّ رَبِّى غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٣﴾

"Ben yine de nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şiddetle kötülüğü emreder. Ancak Rabbim'in rahmetiyle esirgediği müstesna. Muhakkak ki Rabbim bağışlayıcı ve merhametlidir" (Yusuf 12/53).

Nefis düşmandır, düşmana ise güvenilmez. Hatta nefis düşmanların en azılısıdır. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ

"Senin düşmanlarının en azılısı, iki yanın arasındaki nefsindir."[19]

Şu sözleri söyleyen ne güzel söylemiş:

Nefsinden sakın, onun hilelerinden emin olma!
Çünkü nefis yetmiş şeytandan daha kötüdür!

"Allahım! Bana doğru olanı ilham et ve beni nefsimin şerrinden koru."

19 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 11263.

"Allahım! Bildiğim halde sana şirk koşmaktan sana sığınırım ve bilmeden yaptığım şeylerden dolayı da senden mağfiret dilerim."

Bu risaledeki her bölümün başında, "Şuna sımsıkı sarıl" veya "dikkat et" diye başladım. Bu hitapla önce hususi olarak kendi nefsimi ve bu risalenin yazılmasına sebep olan din kardeşimi, daha sonra da umumi olarak bu eseri okuyan bütün müslümanları kastettim.

Bu hitabın, muhatabın kalbinde tesiri vardır. Ben de bu vesile ile inşallah söyleyip de yapmayanların, bilip de amel etmeyenlerin hakkında gelen tehditler ve kınamalardan kurtulurum. Çünkü ben nefsime, "Şuna sımsıkı sarıl" veya "dikkat et" diye hitap ettiğimde, bu, nefsimin gerçek manada bildiğiyle amel etmemiş olduğunu ve onu bu hitabın çağırdığı şeyleri uygulamaya teşvik ettiğimi gösterir. Böylelikle müminlerin akıllarındaki karışıklık ve Allah Teâlâ'nın, buyruğunda akletmediklerini bildirdiği kişilerin nefsindeki unutkanlık da ortadan kalkar. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

"(Ey bilginler!) Sizler kitabı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?" (Bakara 2/44).

Yine ümit ediyorum ki bu hitap ile söyleyip de kendi söylediklerini yapmayanlar hakkında Allah Resûlü'nün

[sallallahu aleyhi vesellem] şu hadis-i şerifinde geçen tehditten de kurtulurum:

يُؤْمَرُ بِالْعَالِمِ إِلَى النَّارِ، فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُهُ، فَيَدُورُ بِهَا فِي النَّارِ كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِالرَّحَا، فَيَجْتَمِعُ عَلَيْهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ: مَا بَالُ الْأَبْعَدِ قَدْ اٰذَانَا عَلَى مَا بِنَا، فَيَقُولُ: إِنَّ الْأَبْعَدَ كَانَ يَأْمُرُ بِالْخَيْرِ وَلَا يَأْتِيهِ، وَيَنْهَى عَنِ الشَّرِّ وَيَأْتِيهِ

"(Kıyamet günü) bir âlimin cehenneme atılması emredilir. Bağırsakları karnından dışarı çıkar ve onlarla birlikte değirmen döndüren merkep gibi cehennemde döner durur. Cehennem halkı onun etrafına toplanır ve, 'Allah'ın rahmetinden uzak olan bu kişinin hali nedir? Çektiğimiz azabın üzerine bir de o bize eziyet verdi' derler. O da, 'Allah'ın rahmetinden uzak olan bu kişi iyiliği emreder, fakat kendisi yapmazdı, kötülükten sakındırır, fakat kendisi sakınmazdı' diye karşılık verir."[20]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْعَالِمُ الَّذِي يَعْلَمُ وَلَا يَعْمَلُ، مَثَلُ الْفَتِيلَةِ تُضِيءُ لِلنَّاسِ وَتَحْرِقُ نَفْسَهَا

"Bildiği ile amel etmeyen âlimin misali, insanları aydınlatıp kendisini yakan lamba fitili gibidir."[21]

20 bk. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 10 (nr. 3267).

21 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 28975.

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي بِرِجَالٍ تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيضَ مِنْ نَارٍ، فَقُلْتُ مَنْ أَنْتُمْ؟ فَقَالُوا: كُنَّا نَأْمُرُ بِالْخَيْرِ وَلَا نَأْتِيهِ، وَنَنْهَى عَنِ الشَّرِّ وَنَأْتِيهِ

"İsrâ gecesinde göğe çıkarıldığımda, dudakları ateşten makaslarla kesilen birtakım insanlar gördüm. Onlara, 'Siz kimsiniz?' diye sordum. Onlar da, 'Biz, iyiliği emreder fakat kendimiz yapmazdık. Kötülükten sakındırır ancak kendimiz sakınmazdık' diye cevap verdiler."[22]

Bu tehditler dünyayı kazanma niyetiyle Allah'a çağıran, sadece gösteriş ve insanlardan itibar görmek için hayra teşvik edip kendisi yapmamakta ısrarlı olan, kötülükten sakındırıp kendisi kötülük işlemekte ısrarlı olan kişiler hakkındadır. Nefsini kınayarak onu hata etmekten sakındıran ve ibadet yapması için teşvik edip Allah'a çağıran kimsenin ise kurtuluşu ümit edilir.

Her hâlükârda bilen, insanlara bildiklerini öğreten fakat amel etmeyen kişinin hali; hem bilmeyen hem de amel etmeyen kişinin halinden daha iyi, yolu daha doğru ve akibeti daha iyidir.

Akledemeyen kişilerden biri, "Kitaplar çoktur ve bu kitapların içindeki bilgiler zengin bir içeriğe sahiptir, bunların içindekiler yeterlidir, bu zamanda kitap yazmakta hiçbir fayda yoktur" dese; böyle diyen kişi her ne kadar,

22 bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/120.

"Kitaplar çoktur ve içindeki bilgiler zengin bir içeriğe sahiptir, bunların içindekiler yeterlidir" sözünde isabet etmiş olsa da, "Bu zamanda kitap yazmakta hiçbir fayda yoktur" sözünde hatalıdır. Çünkü kalpler yaratılış itibariyle her yeni olan şeye meyillidir. Aynı zamanda Allah Teâlâ, her zamanın âlimlerini o zamanda yaşayan insanlara uygun olan şeylerle konuşturur. Yine yazılan eserler uzak ülkelere ulaşır ve âlimin vefatından sonra bâki kalırlar. Böylece âlim kabrinde ilmi yayanların faziletini elde eder ve dini öğreten, Allah'a çağıran kişilerden yazılır.

Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَنْعَشَ لِسَانَهُ حَقًّا يُعْمَلُ بِهِ مِنْ بَعْدِهِ، أُجْرِيَ عَلَيْهِ أَجْرُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Kim ki ölümünden sonra kendisiyle amel edilecek bir hakkı diliyle ihya ederse, (onunla amel edenlerin ecri gibi bir ecir) kıyamet gününe kadar kendisine yazılır."[23]

Bu risaleye, *Risâletü'l-Muâvene ve'l-Müzâhere ve'l-Muâzere li'r-Râgibîn mine'l-Mü'minîn fî Sülûki Tarîki'l-Âhire* ismini verdim.

Allah Teâlâ'dan bu risale ile beni ve diğer müminleri faydalandırmasını diliyorum. Yine bu risaleyi toplayıp itina ile telif etmemi, yalnızca kendi rızası için kılmasını diliyorum.

---

23 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/266.

Artık kitaba başlama vakti gelmiş bulunuyor. Tevfik Allah'tandır. Cenâb-ı Hak'tan yardım isteyerek, işimi O'na teslim ederek, niyetlerde, amellerde ve sözlerde beni doğruya isabet etmeye muvaffak kılmasını dileyerek söze başlıyorum. Çünkü bunu sağlayacak ve buna gücü yetecek olan ancak Allah'tır. O, bana yeter. O, ne güzel vekildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAKÎNİ KUVVETLENDİRMEK

Sevgili kardeşim! Yakînini kuvvetlendirmeye ve güzelleştirmeye dikkat et! Çünkü yakîn bir kalpte yer edinir ve kalbi kaplarsa, gayb onun için gözle görülen apaçık bir şey gibi olur. Böyle bir yakîne ulaşan kimse de Hz. Ali'nin [kerramallahu vechehû] dediği gibi, "Şayet gayb perdesi açılsaydı bile yakînim artmazdı" der.

Yakîn, imanın kuvvetlenmesinden, sebatından ve sağlam oluşundan ibarettir. Böyle bir yakîne sahip olan kimse, sarsılmaz bir dağ gibidir; şek ve şüpheler onu sarsamaz, evhamlar onu yerinden kımıldatamaz. Hatta böyle bir yakîne sahip olan kimse için şek, şüphe ve vehimlerin varlığından söz edilemez. Eğer dışarıdan böyle şeyler gelirse, kulak ona kabarmaz, kalp ona iltifat etmez.

Şeytan böyle bir yakîne sahip olan kimsenin yanına yaklaşamaz, hatta kendini kurtarmak için onun gölgesinden bile kaçar.

Nitekim Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَفْرَقُ مِنْ ظِلِّ عُمَرَ، وَمَا سَلَكَ عُمَرُ فَجًّا إِلَّا سَلَكَ الشَّيْطَانُ فَجًّا آخَرَ

"Şüphesiz şeytan Ömer'in gölgesinden kaçar. Ömer bir yola girdi mi, şeytan yolunu değiştirip başka bir yola girer."[24]

Yakîn birtakım sebeplerle kuvvetlenir ve güzelleşir:

Birinci sebep: Bu, sayacağımız sebeplerin temeli ve yörüngesidir. Bu sebep; kulun Allah Teâlâ'nın yüceliğine, kemaline, azametine, kibriyasına, yaratmanın ve emrin yalnızca O'na ait olduğuna, bütün mahlûkatı üzerinde mutlak hüküm ve kudret sahibi olduğuna, peygamberlerin doğruluklarına, kemallerine, desteklendikleri mucizelerine, onların karşısında olanların başlarına gelen çeşit çeşit azaba, yine ahiret günü iyi amel sahiplerinin orada nail olacakları mükâfatlara ve kötü amel sahiplerinin orada çarptırılacakları cezalara delalet eden âyet ve hadisleri can kulağı ve kalbiyle dinlemektir.

Allah Teâlâ'nın şu kavli, bu saydıklarımızın yakîni ifade etmede yeterli olduğuna işaret etmektedir:

---

24 Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 11 (nr. 3294).

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝

"Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır" (Ankebût 29/51).

İkinci sebep: Kulun, göklerin ve yerlerin melekûtuna, Allah Teâlâ'nın bunların içine yaydığı hayrette bırakan nizama ve sanat eserlerine ibret nazarıyla bakmasıdır.

Bu durumun yakîni ifade ettiğine Cenâb-ı Hakk'ın şu kavliyle işaret edilmiştir:

سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ۭ

"İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'an'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun" (Fussılet 41/53).

Üçüncü sebep: Kulun, zâhir ve bâtınen iman ettiği şeyin gerektirdiği üzere amel etmesi ve gücü yettiğince onun için çabalamasıdır.

Bu durumun yakîni ifade ettiğine ise Allah Teâlâ'nın şu kavliyle işaret edilmiştir:

وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۭ

"Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz" (Ankebût 29/69).

Yakînin meyvelerinden bazıları şunlardır:

Allah'ın vaat ettiğine karşı sükûnet içinde olmak,

Cenâb-ı Hakk'ın kefilliğine güvenmek,

Bütün gayretiyle O'na yönelmek,

O'ndan alıkoyan şeyleri terketmek,

Her durumda O'na dönmek,

Güç yettiğince O'nun rızasını kazanmaya çalışmak.

Hulâsa: Yakîn, imanın gövdesidir. Diğer yüce makamlar, övülmüş ahlâklar ve salih ameller ise onun dalları ve meyveleridir. Güzel ahlâk ve ameller; kuvvet, zayıflık, sıhhat ve hastalık bakımından yakîne tâbidir.

Lokman [aleyhisselâm] şöyle demiştir:

"Amele güç yetirilmesi ancak yakîn ile olur. Kul, ancak yakîni miktarınca amel edebilir. Hiçbir amel eden, yakîni azalmadıkça amelinde kusur etmez."

Bu sebepten dolayı Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْيَقِينُ الْإِيمَانُ كُلُّهُ

"Yakîn, imanın tamamıdır."[25]

Yakîn bakımından iman ehli üç dereceye ayrılır:

Birinci derece: Bu derece, kıyamet gününde amel defterlerini sağ elle alan kimselerin derecesidir. Bu derecedeki kimseler, bazı konularda şüpheye düşmelerine ve sarsıntı yaşamalarına sebep olabilecek şeylerle kar-

25 Buhârî, İmân, 1 (nr. 1).

şılaştıklarında bunlara düşmeleri mümkün olsa da, kesin bir tasdikle iman ederler. Yakînin bu derecesi, iman diye tabir edilir.

İkinci derece: Bu derece, mukarrebîn ehlinin derecesidir. Bu derecede iman tamamen kalbi kuşatmış ve yerleşmiştir. Öyle ki bu derecede olan kimselerin kalplerinden imana zıt olan bir şey geçmez. Böyle bir şeyin mümkün olabilmesi bir kenara, mevcudiyeti bile tassavvur edilemez. Bu derecede gayb, gözle görülen bir şey gibi olur. Bu derece için yakîn tabiri kullanılır.

Üçüncü derece: Bu derece, peygamberlerin ve sıddık olan kâmil vârislerinin derecesidir. Bu derecede gayb, gözle görülen bir şey gibi olur. Bu derece için keşf ü ayân tabiri kullanılır. Bu, gayb perdesinin açılıp gözle görünür olmasıdır.

Her derece ehlinin arasında derece bakımından büyük farklılıklar vardır. Bu derecelerde olan herkes faziletlidir ancak bazıları daha faziletlidir. İşte bu, Allah'ın dilediğine verdiği bir lutfudur. Allah büyük lutuf sahibidir.

İKİNCİ BÖLÜM

NİYETİ KONTROL ETMEK

Ey kardeşim! Amele başlamadan önce niyetini düzeltmeye, samimi kılmaya, kontrol etmeye ve düşünmeye dikkat et! Çünkü niyet amelin temelidir. Amelin güzelliği, çirkinliği, sıhhati veya bozukluğu niyete bağlıdır.

Nitekim Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى

"Ameller ancak niyetlere göredir ve herkese ancak niyet ettiği şey vardır."[26]

Bundan dolayı bir söz söyleyeceğinde, bir amel işleyeceğinde, bir işi yapmaya azmettiğinde, bununla

26 Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 1 (nr. 1); Müslim, İmâre, 45 (nr. 155).

niyetin yalnızca Allah'a yakınlaşmak ve O'nun fazl u keremiyle niyet edilen şeye verdiği sevaba ulaşmak olsun.

Bil ki Allah'a yakınlaşmak resûlünün diliyle öğrettiği farzları ve nâfileleri yerine getirmekle mümkündür.

Şüphesiz halis niyetin, yapılan mubah bir işte tesiri vardır. Böylelikle o mubah olan amel Allah'a yakınlık olur. Çünkü vesileler maksatların hükmünü alır. Misal olarak Allah'a ibadet için kuvvet bulmak niyetiyle yemek yemek ve Allah'a ibadet edecek bir evlada sahip olmak niyetiyle ailesine yaklaşıp cinsî münasebette bulunmak gibi.

Niyetin doğruluğu için amelin onu yalanlamaması şartır. Misal olarak bir kişi ilim öğrenmek istiyor ve ilim tahsil etmedeki niyetinin amel edip insanlara bildiklerini öğretmek olduğunu iddia ediyorsa ve bu kimse ilim tahsilinden sonra bu dediklerini yapmıyorsa, o vakit onun niyeti sadık değildir. Yine insanlara muhtaç olmamak, muhtaçlara sadaka vermek ve akrabaları gözetmek için dünyalık talep eden ve bu imkâna kavuştuğunda bunları yapmayan kişinin niyeti de sadık değildir. O kimsenin niyetinin ameline bir tesiri yoktur.

Temizlik, bizâtihi necis olan bir şeyde tesir etmediği gibi, niyetin iyi olmasının da günahlarda hiçbir şeye tesiri olmaz. O halde kim ki bir insanla oturup bir müslümanın gıybetini eder ve bununla arkadaşını sevendirmeyi kastettiğini iddia ederse, o kişi gıybet eden iki kişiden biri olur. Ve yine kim ki iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktan geri durur ve bununla günah işleyenin

kalbini kırmamayı kastettiğini iddia ederse, günahta onun ortağı olur.

Kötü niyet güzel amele bulaşırsa onu bozar ve kötüye çevirir. Misal olarak bir kişinin salih ameller işleyip bununla mal ve şeref elde etmeyi niyet etmesi gibi.

Ey kardeşim! İbadetlerindeki niyetinin sadece Allah'ın rızasını kazanmak için olmasına gayret et. Allah Teâlâ'nın sana vermiş olduğu mubah olan şeylerden, ibadetinde sana yardımcı olmaları niyetiyle faydalan.

Bil ki bir amelde birçok niyetin toplanması tasavvur edilebilir ve amel eden için bu niyetlerin her birinden dolayı tam bir sevap hâsıl olabilir. Bunun ibadetlerden misali şöyledir: Bir kişi Kur'an okumakla Allah ile konuşmaya niyet edebilir. Çünkü Kur'an okuyan kimse Rabb'iyle konuşmaktadır. Yine Kur'an okumakla âyetlerdeki ilimleri almaya niyet edebilir. Zira bütün ilimlerin kaynağı Allah'ın kelâmıdır. Yine Kur'an okumakla kendisinin ve başkalarının istifade etmeleri niyetini taşıyabilir. Ve bunun gibi güzel ve salih niyetlerde bulunabilir.

Bunun mubah olan şeylerdeki misali ise yemek yerken Rabb'inin,

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

"Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin" (Bakara 2/172) âyetindeki emrine uymaya niyet etmendir. Yine yemekle Allah Teâlâ'ya ibadet etmek için kuvvet bulmaya ve yediklerinin Rabb'ine karşı

şükre sebep olmasına niyet etmendir. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ

"Rabb'inizin rızkından yiyin ve O'na şükredin" (Sebe 34/15).

Artık bu iki örneğin dışındaki ibadet ve mubah olan şeyleri bunlara kıyas et ve gücün yettiği kadar salih niyetlerini çoğalt.

Niyet denildiğinde iki manadan biri kastedilir:

Birincisi: Niyet, seni bir işe teşebbüs etmeye, bir işi yapmaya, bir sözü söylemeye sevkeden maksadından ibarettir. Bu itibarla çoğunlukla niyet; eğer niyet edilen amel hayırlıysa, amelden daha hayırlı olur. Şayet niyet edilen amel şerli bir amelse, o vakit niyet amelden daha şerli olur. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ

"Müminin niyeti amelinden daha hayırlıdır."[27]

Bu hadiste mümini özellikle nasıl zikrettiğine dikkat et (çünkü fâcir olan kişinin niyeti amelinden daha kötüdür).

İkincisi: Niyet, senin bir şeyi yapma ve o şeye azmetme kastından ibarettir. Bu niyet, amelden hayırlı olmaz. Ancak insan bir şeyi yapmaya azmettiğinde şu üç halden birinde olur:

---

27 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 6/185 (nr. 5942).

Birinci hal: O işe azmedip yapmasıdır.

İkinci hal: Azmedip o işi yapmaya gücü yettiği halde yapmamasıdır. Bu halin ve bir önceki halin hükmü, İbn Abbas'ın [radıyallahu anh] Resûlullah'tan [sallallahu aleyhi vesellem] rivayet ettiği şu hadiste açıkça beyan edilmiştir:

إِنَّ اللهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ، ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ بِقَوْلِهِ: فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا، كَتَبَهَا اللهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، فَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا، كَتَبَهَا اللهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا، كَتَبَهَا اللهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، فَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا، كَتَبَهَا اللهُ لَهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً

"Şüphesiz Allah Teâlâ iyilikleri ve kötülükleri yazmış, sonra da bunları kendi sözüyle (kitabında) açıklamıştır. Kim bir iyilik yapmak ister de onu yapmazsa, Allah onu katında tam bir iyilik olarak yazar. O hayırlı işi yapmaya niyet eder ve onu yaparsa, Allah Teâlâ onu katında on iyilikten yedi yüze ve daha fazla katlara kadar katlayarak iyilik olarak yazar. Eğer bir kötülük yapmaya niyetlenir ve onu yapmazsa, Allah Teâlâ onu kendi katında tam bir iyilik olarak yazar. Şayet bu kötülüğü yapmaya niyet eder ve sonra onu yaparsa, Allah Teâlâ onu bir tek kötülük olarak yazar."[28]

Üçüncü hal: Gücünün yetmeyeceği bir şeyi yapmaya azmedip, "Eğer gücüm yetseydi bu ameli yapardım" demesidir. Bu kişiye, eğer niyet ettiği amel iyi ise o ameli yapanın ecri kadar ecir verilir. Eğer niyet ettiği amel kötü

28 Buhârî, Rikâk, 31 (nr. 6491); Müslim, İmân, 59 (nr. 207).

ise o ameli yapanın günahı kadar günah yazılır. Bunun delili Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] şu hadisidir:

اَلنَّاسُ أَرْبَعَةٌ: رَجُلٌ اٰتَاهُ اللهُ عِلْمًا وَمَالًا، فَهُوَ يَعْمَلُ فِي مَالِهِ بِعِلْمِهِ، فَيَقُولُ اٰخَرُ: لَوْ اٰتَانِي اللهُ مِثْلَ مَا اٰتَاهُ، عَمِلْتُ مِثْلَ عَمَلِهِ، فَهُمَا فِي الْأَجْرِ سَوَاءٌ، وَرَجُلٌ اٰتَاهُ اللهُ مَالًا وَلَمْ يُؤْتِهِ عِلْمًا، فَهُوَ يَتَخَبَّطُ فِي مَالِهِ بِجَهْلِهِ، فَيَقُولُ اٰخَرُ: لَوْ اٰتَانِي اللهُ مِثْلَ مَا اٰتَاهُ، عَمِلْتُ مِثْلَ عَمَلِهِ، فَهُمَا فِي الْوِزْرِ سَوَاءٌ

"İnsanlar dört kısımdır: Birincisi, Allah Teâlâ'nın ilim ve mal verdiği kimsedir; o, malını ilmin gösterdiği şekilde harcar. İkincisi; kendisine ilim verilip mal verilmeyen kimsedir; o, şöyle der: 'Allah Teâlâ şu kişiye vermiş olduğu malı bana vermiş olsaydı ben de onun yaptığı gibi yapardım.' Bu ikisi sevapta eşittirler. Üçüncüsü; Allah Teâlâ'nın kendisine mal verip ilim vermediği kimsedir; o, malını cahilce saçıp savurarak boş yere harcar. Dördüncüsü; kendisine ne mal ne de ilim verilmiş kişidir; o, üçüncü kimseye bakarak şöyle der: 'Allah Teâlâ şu kişiye vermiş olduğu malı bana da vermiş olsaydı, ben de onun yaptığı gibi yapardım.' Bu ikisi de günahta eşittirler."[29]

29 İbn Mâce, Zühd, 26 (nr. 4228).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MURAKABE

Ey kardeşim! Bütün hal ve hareketlerinde, bütün anlarında, her gözünü açayıp kapamanda, aklından her bir şey geçtiğinde, irade ettiğin her şeyde ve diğer bütün hallerinde Allah'ın gözetimi altında olduğunu bil ve dikkat et. O'nun sana yakın olduğunu hisset. Bil ki Allah Teâlâ sana nazar etmekte ve haline muttali olmaktadır. Senden sâdır olan hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz.

Nitekim âyet-i kerimelerde şöyle buyrulmuştur:

وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

"Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabb'inden uzak (gizli) kalmaz" (Yunus 10/61).

وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ۝٧

"Eğer sen sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir" (Tâhâ 20/7).

Her nerede olursan ol, Allah Teâlâ seni ilmiyle ve kudretiyle kuşatmaktadır. Eğer iyilerden isen seni daima doğru yola iletir, yardım eder ve korur. Mevlâ'ndan gerçek anlamda hayâ et. Seni yasakladığı yerlerde görmesinden ve emrettiği yerlerde bulmamasından sakın. O'nu görüyormuş gibi ibadet et. Zira sen onu görmüyorsan da O seni görmektedir.

Ne zaman nefsinde ibadetlere karşı bir tembellik veya günahlara karşı bir meyil görürsen, ona Allah'ın seni işittiğini, gördüğünü, gizli hallerini ve fısıltılarını bildiğini hatırlat.

Eğer Allah Teâlâ'nın azametini idrak etmedeki kusurundan dolayı bu hatırlatma nefsine fayda vermiyorsa, ona iyilikleri ve kötülükleri yazan iki şerefli meleğin yerini hatırlat ve kendisine şu âyet-i kerimeyi oku:

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

"İki melek (insanın) sağında ve solunda oturarak yaptıklarını yazmaktadırlar. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın" (Kâf 50/17-18).

Şayet nefsine bu hatırlatma da etki etmediyse, ona ölümün yakınlığını ve gözle görülmeyip gelmesi beklenen en yakın gerçek olduğunu hatırlat. Onu ölümün gafil bir zamanında hücum edecek olmasıyla ve eğer Allah'ın razı olmayacağı bir durumda yakalayacak olursa sonu olmayan bir hüsrana uğrayacak olmasıyla korkut.

Eğer bu korkutma ona fayda vermezse, ona Allah'ın kendisine itaat edenlere vaat ettiği büyük sevapları ve O'na karşı gelenleri tehdit ettiği acıklı azabı hatırlat ve ona de: Ey nefis! Ölümden sonra dünyada sana zahmet verecek hiçbir şey kalmadığı gibi, dünyadan sonra da cennet ve cehennemden başka bir yurt yoktur. O halde dilersen sonu kurtuluş, rızaya erme, geniş cennetlerde ebedî kalma, Kerîm ve Mennân olan Allah'ın cemalini müşâhede etme olan ibadeti seç; dilersen sonu rezalet, hüsran, gazap, mahrumiyet ve cehennem tabakaları arasında hapsolmak olan günahı seç.

Nefsin ibadetlere karşı tembelleşir ve günahlara yönelirse, onu bu hatırlatmalarla tedavi et. Çünkü bu hatırlatmalar kalplerin hastalıklarına faydalı olan ilaçlardandır.

Bütün bunlardan sonra eğer Allah'ın seni gördüğünü kalbinde hissettiğin anda içinde bir hayâ duygusu belirip seni Allah'a karşı gelmekten alıkoyuyor ve O'na ibadet etmeye sevkediyorsa bil ki, sende murakabenin hakikatinden bir şeyler vardır.

Bil ki murakabe makamların en şereflisi, mevkilerin en yücesi ve derecelerin en yükseğidir. Bu makam, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] şu hadiste işaret ettiği ihsan makamıdır:

اَلْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

"İhsan, Allah'ı görüyor gibi O'na ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."[30]

30 Buhârî, İmân, 37 (nr. 50); Müslim, İmân, 1 (nr. 1).

Müminlerden her biri yerde ve gökte hiçbir şeyin Allah Teâlâ'ya gizli kalmadığına iman eder. Allah'ın nerede olursa olsun kendisiyle beraber olduğunu, hal ve hareketlerinden hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığını bilir. Ancak önemli olan bu şuurun devam etmesi ve bu şuurun semeresini elde etmesidir. Bu semerenin en alt derecesi, Allah ile kendisi arasında salih bir kulun bile görmesinden hayâ edeceği bir günah işlememektir. Bu makam yüce bir makamdır. Bundan sonra gelen makam ise daha da yücedir. Kul, daha yüce olan bu makamda Allah'ın müşâhedesinde kaybolur ve O'nun dışındaki her şeyden fâni olur. Hakk'ı müşâhede ederek halktan uzaklaşır. Kudretli ve yüce Allah'ın huzurunda hak meclisine ulaşır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İÇİ ve DIŞI ISLAH ETMEK

Ey kardeşim! Sana gereken, düzgün olan dışından daha iyi bir hale gelinceye kadar içini düzeltmeye gayret etmendir. Çünkü kulun iç âlemi Hak Teâlâ'nın nazargâhı, zâhiri ise mahlûkatın göz diktiği yerdir. Allah Teâlâ Kur'an'da içi ve dışı zikrederken önce içten başlamıştır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle dua ederdi:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ سَرِيرَتِي خَيْرًا مِنْ عَلَانِيَتِي، وَاجْعَلْ عَلَانِيَتِي صَالِحَةً

"Allahım! İçimi dışımdan daha hayırlı kıl ve dışımı da ıslah eyle!"[31]

İç düzgün olduğu zaman hiç şüphe yok ki dış da düzgün olur. Çünkü dış ıslah ve bozulma bakımından daima içe bağlıdır.

---

31 Tirmizî, Daavât, 124 (nr. 3586).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ بِهَا سَائِرُ الْجَسَدِ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ بِهَا سَائِرُ الْجَسَدِ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

"İnsan vücudunda bir et parçası vardır ki, o düzelirse onunla beraber vücudun diğer organları da düzelir. O bozulduğunda ise onunla beraber vücudun diğer organları da ifsat olur. İyi bilin ki, o et parçası kalptir."[32]

Bil ki zâhir ibadetleri terketmek suretiyle dışını harap edip sonra da mâmur bir iç âleme sahip olduğunu iddia eden kimse, bu iddiasında yalancıdır. Bir kimse kılık kıyafetini güzelleştirmek, dilini güzel konuşmayla düzeltmeye çalışmak; oturuşunda, kalkışında ve yürüyüşünde hal ve hareketlerini tartmak suretiyle dışını ıslah etmeye gayret gösterse, fakat bununla beraber içini bir sürü kötü ahlâkla ve aşağılık sıfatlarla doldursa, bu kimse Mevlâ'dan yüz çeviren gösteriş ve riya ehli kimselerdendir.

Ey kardeşim! Meydana çıkmasından utanacağın ve insanlar tarafından bilinmesi halinde rezil olmaktan korkacağın kötü bir davranışı kalbinde gizlemekten de sakın.

Âriflerden biri şöyle demiştir:

"Sûfî, bâtınındaki bütün her şey bir tabağa konulup çarşıda herkesin önünde gezdirildiğinde, bâtınındaki herhangi bir şeyin zuhurundan çekinmeyecek hale gelmedikçe gerçek sûfî olamaz."

32 Buhârî, İmân, 39 (nr. 52); Müslim, Müsâkât, 20 (nr. 107).

Eğer içini dışından daha iyi bir hale getiremiyorsan, en azından ikisini eşit tutmaya çalış. Bunu yaparsan ister yalnız ol ister insanlar içinde bulun Allah'ın emrini tutmak, yasaklarından kaçınmak, yücelttiği şeyi yüceltmek, rızasını kazandıracak işlere koşmak senin için eşit olur. Bu, kulun özel bir marifete ulaşma yolunda atacağı ilk adımdır. Bunu bil! Tevfik Allah'tandır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

VAKİTLERİ DEĞERLENDİRMEK

Ey kardeşim! Vakitlerini ibadet görevlerinle mâmur etmeye dikkat et. Gündüz veya gece, geçen her bir saati iyilik vazifeleriyle doldurmaya çalış. Böyle yaptığında vakitlerin bereketi ortaya çıkar, ömrün faydası elde edilir ve Allah Teâlâ'ya yönelme devam eder.

Âdet türünden olan yeme, içme ve yaşam için çalışma gibi Allah Teâlâ'nın sana vermiş olduğu nimetler için de bunlara özel vakitler tahsis etmen gerekir.

Bil ki ihmal ile birlikte hal düzelmez, gaflet ile birlikte de kalp ıslah olmaz.

Hüccetülislâm İmam Gazâlî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Vakitlerini bölüştürmen, virdlerini düzene sokman, her vakit için bir vazife tayin edip o vakti aşmaman ve

o vakitte yaptığın vazifeden başka bir şeyi tercih etmemen gerekir. Kendisini sorumsuz bir vaziyette hayvanlar gibi başıboş salıveren ve hangi vakitte ne denk gelirse onunla meşgul olan kimse, vakitlerinin çoğunu zayi ederek geçirmiş olur. Vakitlerin senin ömründür, ömrün ise sermayendir. Bu sermaye, ahiret ticaretinin temelini oluşturur. Allah Teâlâ'nın nezdindeki ebedî nimetlere bu ömrü değerlendirerek ulaşırsın. Alıp verdiğin her nefesin paha biçilmez bir mücevher gibidir. Çünkü alıp verdiğin nefeslerin telafisi yoktur ve gittiğinde bir daha geri dönmez."

Her ne kadar devam ettiğin vird, virdlerin en faziletlilerinden olsa da bütün vakitlerini aynı virdle geçirmemen gerekir. Yoksa diğer çeşitli virdlerdeki bereketlerden mahrum olursun. Çünkü her virdin kalpte bir tesiri, nuru, takviyesi ve Allah nezdinde başka şeylere verilmeyen bir değeri vardır.

Aynı zamanda bir virdden başka bir virde geçtiğin zaman usanmaktan, tembellikten, sıkılmaktan ve bıkkınlıktan emin olursun.

İbn Atâullah el-İskenderî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Hak Teâlâ sende bıkkınlık meydana geleceğini bildiğinden, senin için ibadetleri çeşitlendirdi."

Bil ki, virdlerin kalbin nurlandırılmasında ve âzaların (haramlara karşı) zaptedilmesinde çok büyük bir tesiri vardır. Ancak virdlere devam edilmediği, tekrarlanmadığı ve her vird kendisine ait olan vakitte yapılmadığı sürece bu tesir görülmez ve kuvvetlenmez.

Eğer gecesinin ve gündüzünün bütün saatlerini hayır vazifeleriyle dolduranlardan değilsen, en azından kendine belli zamanlarda yapacağın ve kaçırdığında kazâ edeceğin virdler tayin et ki, nefis bu virdleri muhafaza etmeye alışsın. Nefis senin bu virdleri terketmeyeceğini, kaçırdığında kazâ ettiğini ve hiçbir surette müsamaha göstermediğini görünce, senden ümidini keser ve virdleri zamanında yapmaya koyulur.

Âriflerden biri şöyle demiştir:

"Vâridatlar (kalbe gelen ilâhî lutuflar) virdlere göredir, zâhirinde virdi olmayanın bâtınında da vâridatı olmaz."

Her işte itidalli olmaya ve orta yolu tutmaya dikkat et. Amellerden devamlı yapmaya gücünün yeteceği kadarını al.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ

"Allah'a en sevimli ameller, az da olsa devamlı olanıdır."[33]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا

"Amellerden gücünüz yettiği kadarını alın (yapın)! Şüphesiz siz (amel etmekten) bıkıp usanmadıkça Allah da size sevap vermeyi kesmez."[34]

---

33 Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 30 (nr. 218); ayrıca bk. Buhârî, Rikâk, 18 (nr. 6465).

34 Buhârî, Libâs, 43 (nr. 5861).

Şeytanın -Allah ona lânet etsin- hilelerinden biri, müridin ilk müridlik zamanlarında ona bazı ibadetleri çokça yapmayı süslü göstermesi ve bu hususta aşırıya kaçmasını sağlamasıdır. Halbuki onun bundan maksadı onu kısa zamanda usandırıp bundan önceki ibadetsiz haline geri döndürmek, iyiliği tümden terkettirmek veyahut ibadetleri istenildiği şekilde yaptırmamaktır. Şeytan için -Allah ona lânet etsin- kulu bu iki şeyden hangisiyle kandırmış olduğu önemli değildir.

Şüphesiz virdler, çoğunlukla ya nâfile namaz ya Kur'an tilaveti ya ilim tahsili ya zikir ya da tefekkürdür. Şimdi bu dinî vazifelerle amel eden kişinin ihtiyaç duyacağı edeplerden bir nebze zikredeceğiz.

Hakkında hadis vârit olan sünnet namazlardan başka vaktini tayin ettiğin ve devamlı olarak yapabileceğin kadar rekât sayısını belirlediğin nâfile namazların da olması gerekir. Selef-i sâlihînden bir gün ve gecede bin rekât virdi olanlar vardı. Hz. Hüseyin'in oğlu İmam Ali [radıyallahu anhümâ] onlardan biridir. Yine onlar arasında virdi beş yüz rekât olanlar, üç yüz rekât olanlar da vardı.

Bil ki namazın bir zâhirî sureti, bir de bâtınî hakikati vardır. Kişi namazın zâhirî suretini ve hakikatini gerektiği gibi yerine getirmediği müddetçe Allah Teâlâ katında dosdoğru namaz kılanlardan olamaz.

Namazın sureti (görünen yüzü) kıyam, kıraat, rükû, sücûd, tesbih gibi zâhirî rükünleri ve edepleridir.

Hakikati (iç yüzü) ise, Allah ile huzur halinde olmak, niyeti ve kastı Allah için ihlâslı yapmak, gerçek bir şevkle

Allah'a yönelmek ve kalbi Allah'ın huzurunda toplamaktır. Yine aklın ve fikrin sadece namazda olmasıdır. O vakit nefsin, namazdan başka bir şeyle meşgul olmaz. Yine Allah Teâlâ ile münâcât etmenin edebiyle edeplenmektir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الْمُصَلِّي مُنَاجٍ رَبَّهُ

"Namaz kılan kişi Rabb'iyle münâcât etmektedir."[35]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِذَا قَامَ الْعَبْدُ إِلَى الصَّلَاةِ أَقْبَلَ اللهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ

"Kul namaza kalktığında Allah Teâlâ ona rahmet ve rızasıyla yönelir."[36]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] tarafından pak olan sünnette vakitleri ve rekât sayıları belirlenmiş fiilî veya sözlü nâfileleri tam sayıyla yerine getirmeden, vakte bağlı olmayan ve rekât sayıları belirlenmeyen nâfilelerle meşgul olmaman gerekir.

Vakti ve rekât sayıları belirlenmiş olan namazlar, biri farz namazlardan önce ve sonra kılınan sünnetlerdir. Bu sünnetler meşhur olduğu için bahsetmeye gerek yoktur.

Vakti ve rekât sayıları belirlenmiş olan namazlardan biri de vitir namazıdır. Vitir namazı müekked olarak sabit

35 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/91 (nr. 4808).

36 İbn Mâce, İkâme, 61 (nr. 1023).

olan bir sünnettir. Bazı âlimler ise vâcip olduğu görüşündedirler.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ، فَأَوْتِرُوا يَا أَهْلَ الْقُرْاٰنِ

"Allah tekdir; tek olanı sever. Ey Kur'an ehli! Siz de vitir namazını kılınız!"[37]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْوِتْرُ حَقٌّ، وَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا

"Vitir haktır, vitir kılmayan bizden değildir."[38]

Vitir namazı en fazla on bir rekât, en az ise üç rekât olarak kılınır.[39] Gecenin sonunda kalkmayı sürekli olarak alışkanlık haline getiren kişinin vitir namazını o vakte bırakması daha faziletlidir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اِجْعَلُوا اٰخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْرًا

"Gece kıldığınız son namazınız vitir namazı olsun."[40]

Gece kalkmayı alışkanlık haline getirmeyen kişinin vitir namazını yatsı namazından sonra kılması daha uygundur.

---

37 Tirmizî, Salât, 216 (nr. 453); İbn Mâce, İkâme, 114 (nr. 1170).

38 Ebû Davud, Salât, 337 (nr. 1419).

39 Hanefî mezhebine göre vitir namazı üç rekâttır.

40 Buhârî, Vitir, 4 (nr. 998); Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 20 (nr. 151).

Vakti ve rekât sayıları belirlenmiş olan namazlardan biri de Duhâ namazıdır. Duhâ namazı faydası çok olan bereketli bir namazdır. Duhâ namazının en fazlası sekiz rekâttır. On iki rekât olduğu da söylenmiştir. En azı ise iki rekâttır. Duhâ namazının kılınacağı en faziletli vakit, gün aydınlanıp dörtte biri kadar bir zaman geçtikten sonradır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلَامَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَيُجْزِيهِ مِنْ ذَلِكَ كُلِّهِ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى

"Her birinizin, her bir eklemi için bir sadaka vermesi gerekir. İşte bu sebeple her tesbih bir sadaka, her hamd bir sadaka, her tehlîl (lâ ilâhe illallah) bir sadaka, her tekbir bir sadaka, iyiliği tavsiye etmek bir sadaka, kötülükten sakındırmak bir sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rekât namaz ise bütün bunların yerini tutar."[41]

Bu namazın faziletiyle ilgili bu hadisten başka bir şey vârit olmasaydı dahi, onun faziletini anlatmak için bu hadis yeterli olurdu.

Vakti ve rekât sayıları belirlenmiş olan namazlardan biri de akşam namazı ile yatsı namazı arasında kılınan evvâbîn namazıdır. Bu namazın en fazlası yirmi rekât, ortası altı rekât, en azı ise iki rekâttır.[42]

41 Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 13 (nr. 84).

42 Hanefî mezhebine göre en azı iki, en çoğu ise altı rekâttır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ صَلَّى بَيْنَ الْعِشَاءَيْنِ عِشْرِينَ رَكْعَةً، بَنَى اللهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

"Kim akşamla yatsı arasında yirmi rekât namaz kılarsa, Allah onun için cennette bir ev inşa eder."[43]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ، لَا يَتَكَلَّمُ فِيمَا بَيْنَهُنَّ بِشَيْءٍ، عُدِلْنَ لَهُ عِبَادَةَ اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً

"Kim akşam namazından sonra aralarında bir şey konuşmaksızın altı rekât namaz kılarsa, (kıldığı bu altı rekâtlık namaz) onun için on iki senelik ibadete denk kılınır."[44]

Akşam ile yatsı arasını ihya etmek sünnettendir. Bunun faziletiyle ilgili birçok haber ve kelâm-ı kibâr (büyüklerin sözleri) rivayet edilmiştir. Bu konuda Ahmed b. Ebü'l-Havârî'nin, şeyhi Ebû Süleyman'a [rahmetullahi aleyhim] danıştığı şu mesele sana yeter. Şöyle ki: Ahmed b. Ebü'l-Havârî şeyhine gündüzü mü oruçla geçireyim yoksa akşamla yatsı arasını mı ihya edeyim diye danıştığında şeyhi Ebû Süleyman ona ikisini de yap diye cevap vermiştir. O, tekrar ikisine gücüm yetmiyor, çünkü gündüzü oruçla geçirince akşam o saatlerde iftarla meşgul oluyorum demiş, şeyhi ikisini bir arada yapamıyorsan

43 Tirmizî, Salât, 321 (nr. 435); İbn Mâce, İkâme, 185 (nr. 1373).

44 Tirmizî, Salât, 321 (nr. 435); İbn Mâce, İkâme, 113 (nr. 1167).

öyleyse gündüzü oruçla geçirmeyi terket ve akşam ile yatsı arasını ihya et diye cevap vermiştir.

Hz. Âişe [radıyallahu anhâ] şöyle demiştir: "Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] yatsıdan sonra evime girdiğinde muhakkak dört veya altı rekât namaz kılardı."

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْعِشَاءِ كَمِثْلِهِنَّ مِنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

"Yatsıdan sonra kılınan dört rekât, Kadir gecesinde kılınan dört rekât namaz gibidir."[45]

Gece namazına dikkat et. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْمَكْتُوبَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ

"Farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır."[46]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

فَضْلُ صَلَاةُ اللَّيْلِ عَلَى صَلَاةِ النَّهَارِ، كَفَضْلِ صَدَقَةِ السِّرِّ عَلَى الْعَلَانِيَةِ

"Gece namazının gündüz namazına üstünlüğü, gizli verilen sadakanın açık verilen sadakaya üstünlüğü gibidir."[47]

45 bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 7/177 (nr. 6328).

46 bk. Müslim, Sıyâm, 38 (nr. 203).

47 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/72 (nr. 4756).

Rivayet edilir ki gizli verilen sadaka açıktan verilen sadakadan yetmiş kat daha üstündür.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ، فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَمَقْرَبَةٌ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ، وَمَكْفَرَةٌ لِلسَّيِّئَاتِ، وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْإِثْمِ، وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ

"Gece kalkmaya gayret edin! Çünkü bu sizden önceki salih kimselerin âdetidir. Sizi Rabb'inize yakınlaştırır, hatalara kefâret olur, günahlardan alıkoyar ve bedenden hastalıkları defeder."[48]

Bil ki yatsı namazından sonra namaz kılan kimse, geceyi ihya etmiş olur. Selef-i sâlihînden bazıları vird haline getirdikleri namazlarını gecenin evvelinde kılarlardı. Ancak biraz uyuduktan sonra teheccüde kalkmakta şeytanın burnunu sürtmek, nefisle mücâhede etmek ve acayip sırlar vardır. Bu, Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerimede resûlüne emrettiği teheccüddür:

وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ

"Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl" (İsrâ 17/79).

Bir sözde şöyle denilmiştir:

"Şüphesiz Allah Teâlâ yatağından kalkan ve ailesinin yanından ayrılıp namaz kılan bir kuldan hoşnut olur,

48 bk. Tirmizî, Daavât, 102 (nr. 3549).

meleklerine karşı onunla övünür, rıza ve rahmetiyle ona yönelir."

Bil ki ahireti talep eden bir kimsenin gece namazına kalkmayışı çok çirkin bir şeydir. Nasıl böyle olmasın ki, zira mürid vakitlerini ibadetle geçirmeye devam etmek suretiyle rahmet esintilerine yönelerek iyiliğini artırmayı ister.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ فِي اللَّيْلِ لَسَاعَةً، لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ، يَسْأَلُ اللهَ خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ، وَذَلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ

"Geceleyin öyle bir saat vardır ki, müslüman bir kul o saate rastlar da Allah'tan dünya ve ahirete dair hayırlı bir şey dilerse, Allah Teâlâ ona dilediğini mutlaka verir. Bu her gece böyledir."[49]

Allah'ın indirmiş olduğu bazı kitaplardan birinde şöyle buyrulmuştur:

"Beni sevdiğini iddia edip de gece geldiğinde benden gafil olarak uyuyan kimse yalancıdır. Her seven sevdiğiyle baş başa kalmayı istemez mi?"

Şeyh İsmail b. İbrahim el-Cebertî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Hayrın tamamı gecede toplanmıştır. Hiçbir evliyanın velayeti geceden başka bir vakitte gerçekleşmemiştir."

Efendim Ebû Bekir Abdullah b. Ayderûs [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

49 Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 23 (nr. 166).

"Rabbânî berraklığı isteyen kişi, gece ortasında boynunu bükerek Rabb'ine yalvarsın."

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

يَنْزِلُ اللهُ كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا، حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِيرُ، فَيَقُولُ: هَلْ مِنْ دَاعٍ فَأَسْتَجِيبُ لَهُ، هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرُ لَهُ، هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأُعْطِيَهُ، هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ، حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ

"Allah Teâlâ her gece rahmetini gecenin son üçte biri girince dünya semasına indirir ve 'Dua eden yok mu, ona icabet edeyim, istiğfar eden yok mu, onu affedeyim, bir şey isteyen yok mu, ona istediğini vereyim, tövbe eden yok mu, tövbesini kabul edeyim' buyurur. Bu durum, sabah namazı vakti girinceye kadar aynı şekilde devam eder."[50]

Sadece bu hadisin zikredilmesi gece namazına teşvik etmek için yeterliyken, Kur'an ve sünnetin gece namazına teşvik eden haberlerle dolu olması nasıl yeterli olmasın.

Ârifler için gece namazlarında Allah'a yakın olma nimetinden, O'nunla ünsiyetin lezzetinden, O'nunla münâcât etmenin hoşluğundan ve O'nunla konuşmaktan dolayı kalplerinde hissettikleri şerefli dereceler ve hoş lezzetler vardır.

Hatta âriflerden biri şöyle demiştir:

"Eğer cennet ehli de bizim duyduğumuz şu zevki duyuyorlarsa, iyi bir hayat sürmektedirler."

---

50 bk. Buhârî, Teheccüd, 14 (nr. 1145); Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 24 (nr. 169).

Başka bir zat ise şöyle demiştir:

"Gece namazı kılanların namazlarından aldıkları zevk, eğlence ehlinin eğlencelerinden duydukları zevkin çok üstündedir."

Yine başka bir zat şöyle demiştir:

"Kırk seneden beri fecrin doğmasından başka bir şey beni üzmemiştir."

Şüphesiz bu nimetler, gece namazındaki acıları yudumlayıp meşakkatlerine tahammül ettikten sonra gerçekleşir.

Nitekim Utbetü'l-Gulâm şöyle demiştir:

"Yirmi sene gece kalkmanın zorluğuna tahammül ettim. Diğer yirmi senede ise sefasını sürdüm.

Eğer, "Gece namazında ne okuyayım? Kaç rekât kılmam gerekir?" diye soracak olursan cevap olarak deriz ki: Bil ki Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] teheccüdünde Kur'ân-ı Kerîm'den devamlı olarak okuduğu belli bir şey yoktur. En güzel olanı, gece namazında Kur'an'ın başından başlayıp gücün yettiği ölçüde azar azar okuyup bir ayda veya daha az yahut daha çok sürede hatmetmendir.

Rekât sayılarına gelince, Resûlullah'tan [sallallahu aleyhi vesellem] gelen rivayetlerin çoğunluğu on üç rekât kıldığı şeklindedir. Dokuz ve yedi rekât kıldığı hakkında da rivayetler vardır. Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] en çok on bir rekât olarak kılmaya devam ettiği nakledilmiştir.

Buraya kadar geçen hadislerden özet olarak anlaşılan şudur: Sana sünnet olarak yapman gereken; gece uykudan kalktığında ellerini yüzüne sürerek uykuyu gidermen ve şöyle demendir:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ

"Bizi öldürdükten sonra dirilten ve dönüşün kendisine olduğu Allah'a hamdolsun."[51]

Sonra şu âyeti sûrenin sonuna kadar oku:

اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِّاُولِى الْاَلْبَابِ ۚ ﴿١٩٠﴾ ...

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır..." (Âl-i İmrân 3/190-200).[52]

Sonra misvağı kullanır, âdabına riayet ederek tam bir abdest alır, ardından kısa iki rekât namaz kılar, sonra da uzun uzun sekiz rekât namaz kılarsın. Dilersen iki rekâtta bir, dilersen dört rekâtta bir, dilersen de hepsini bir selâmla kılarsın. Bu şekillerin hepsiyle de kılınabileceği hususunda rivayetler vardır. Bunları kıldıktan sonra eğer sende zindelik kaldıysa dilediğin kadar nâfile kılabilirsin.

Sonra vitir niyetiyle bir veya iki[53] selâmla üç rekât daha kıl. Birinci rekâtta A'lâ sûresini, ikinci rekâtta Kâ-

51 Buhârî, Daavât, 8 (nr. 6314); Müslim, Zikir, 17 (nr. 59).

52 bk. Buhârî, Edeb, 118 (nr. 6215); Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 26 (nr. 191).

53 Bu görüş İmam Şâfiî'ye [rahmetullahi aleyh] göredir. İmam Ebû Hanîfe'ye [rahmetullahi aleyh] göre ise bir selâmla kılınır.

firûn sûresini, üçüncü rekâtta da İhlâs ve Muavvizeteyn (Felak ve Nâs) sûrelerini oku. Yukarıda on bir rekât olarak zikrettiğimiz vitir namazı ile burada üç rekât olarak zikrettiğimiz vitir namazının farklı olduğunu zannetme. Burada bahsettiğimiz bütün şeyler Resûlullah'tan [sallallahu aleyhi vesellem] rivayet edilmiştir. Bunu bil. Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

ALTINCI BÖLÜM

KUR'AN OKUMAK

Ey kardeşim! Gece ve gündüz Allah'ın yüce kitabından okumayı devam ettireceğin bir virdin olmalıdır. Bunun en az miktarı bir cüz ile yetinmedir. Böylece her ay bir hatim indirmiş olursun. Bunun en fazla miktarı ise her üç günde bir hatim indirmendir.

Bil ki Kur'an okumanın çok büyük bir fazileti ve kalbin nurlanmasında çok büyük bir tesiri vardır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي، قِرَاءَةُ الْقُرْاٰنِ

"Ümmetimin en faziletli ibadeti, Kur'an okumaktır."[54]

Hz. Ali [kerremallahu vechehû] şöyle demiştir:

---

54 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 2022.

"Kur'an'ı namazda ayakta iken okuyana, her bir harfi için yüz sevap verilir. Namazda oturarak okuyana ise her bir harf için elli sevap verilir. Kim de namazın dışında abdestli bir halde okursa ona yirmi beş sevap verilir. Abdestsiz olarak okuyana gelince ona da her bir harf için on sevap verilir."

Kur'an okumaktan maksadın, manasını anlamadan ve tertile riayet etmeden çok okumak olmasın.

Kur'an'ın her harfinin, her kelimesinin hakkını vererek ve yavaşça okuyarak manasını anlamaya ve tefekkür etmeye dikkat et. Kalbinde Allah'ın azametini hisset. O'nun huzurunda olduğunu ve içinde muhatap kılındığın emirler, yasaklar, öğütler ve vasiyetler bulunan yüce kitabını okuduğunu düşün. Allah'ın birliğini ve yüceliğini anlatan âyetleri okuduğunda kalbin O'nun tâzimiyle ve yüceliğiyle dolsun. Cenneti vaat eden âyetleri okuduğunda kalbin şevkle, cehennem azabını anlatan âyetleri okurken korkuyla dolsun. Emir âyetlerini okurken kusurlarını itiraf ederek şükret, nehiy âyetlerini okurken de istiğfar dile ve bunlardan kaçınmaya azmet.

Bil ki Kur'an sonu olmayan bir okyanustur. Mücevher gibi olan ilimler ve kıymetli manalar ondan çıkar. Kalbinde onu anlamaya bir yol açılan mümine ardı ardına kapılar açılmaya devam eder, nuru tamamlanır, ilmi genişler, gece gündüz onu okumaktan usanmaz. Çünkü o kimse Kur'an'da maksudunu bulmuş, istediğini elde etmiştir. İşte bu, sadık olan müridin vasfıdır.

Şeyh Ebû Medyen [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Mürid, her istediğini Kur'an'da bulmadıkça gerçek bir mürid olamaz."

Yine hadislerde belirli vakitlerde okunması teşvik edilmiş olan sûre ve âyetleri muhafaza etmeye dikkat et.

Okunması teşvik edilmiş olan sûre ve âyetlerden bazıları şunlardır: Her gece yatmadan önce Secde sûresini, Mülk sûresini, Vâkıa sûresini, sonuna kadar Âmene'r-resûlü'yü, pazartesi ve cuma akşamları Duhân sûresini, cuma günü ve gecesi Kehf sûresini okumak.

Eğer her gece yedi kurtarıcı sureyi; Yâsîn, Vâkıa, Duhân, Mülk, Burûc, İnsân ve İnşirâh sûrelerini okuma imkânın varsa, bunun çok büyük faziletleri vardır.

Teşvik edilmiş şeylerden biri de, sabah-akşam Hadîd sûresinin ilk âyetlerini ve Haşr sûresinin son âyetlerini birer kere okuman; İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini üçer kere okumandır. Yine yatarken İhlâs, Felak, Nâs sûrelerini, Âyetü'l-kürsî'yi ve Kâfirûn sûresini okumandır. Kâfirûn sûresi senin son sözlerin olsun. Allah gerçeği söyler ve doğru yola ulaştıran O'dur.

YEDİNCİ BÖLÜM

FAYDALI İLİM OKUMAK

Ey kardeşim! Senin faydalı bir ilimden de bir virdin olması gerekir. Faydalı ilim Allah'ın zatı, sözleri, sıfatları, fiilleri ve nimetleri hususunda bilgini artıran ilimdir. Bu ilimle Allah'ın sana emrettiği ibadetlerden ve yasakladığı günahlardan haberdar olursun. Bu ilim seni dünyada zâhid yapar, ahirete rağbet ettirir, sana nefsinin ayıplarını, amellerinin âfetlerini ve düşmanının tuzaklarını gösterir.

Bu ilim Allah'ın kitabında, Resûlullah'ın sünnetinde ve mezhep âlimlerinin kitaplarında serdedilmiştir. İmam Gazâlî bu ilimleri dinde basiretli, ilimde yüksek payeye erişmiş ve yakînde kemale ermiş kişiler nezdinde kıymeti çok büyük olan kitaplarında toplamıştır. Eğer ahiret yoluna girmeye niyetin ve hakikat mertebelerine ulaşmaya isteğin varsa, bu kitapları mütalaa etmeye devam et. Çünkü muhakkik sûfîlerin kitapları arasında İmam Gazâlî'nin kitapları, güzelce toplanıp yazılmış ve kısa zamanda çok büyük bir tesir meydana getirmiş olmasıyla diğerlerinden ayrılır.

Hadis, tefsir kitaplarını çokça okumaktan ve Allah dostlarının kitaplarını mütalaa etmekten ayrılma. Çünkü bazı âriflerin dediği gibi bu kitapları okumakla umumi bir fetih ve tam bir seyrü sülûk gerçekleşir.

Ancak Allah dostlarının kapalı olup anlaşılmayan ifadeler ve eşi benzeri olmayan hakikatler içeren bazı kitaplarından sakınman gerekir. Bu gibi şeyler Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin birçok kitabında ve İmam Gazâlî'nin *Mi'râcü's-Sâlikîn* ve *el-Maznûn bih alâ Gayri Ehlih* gibi bazı risalelerinde bulunmaktadır. Şeyh Zerrûk'un *Te'sîsü'l-Kavâid* adlı eserinde bu gibi eserlerden sakınma hususunda bir kaide zikretmiştir. Dilersen o kitaba müracaat et. Şeyh Zerrûk bu kitaplar arasında Abdülkerim el-Cîlî'nin eserlerini zikretmemiştir. Çünkü Abdülkerim el-Cîlî, Şeyh Zerrûk'tan sonra gelmiştir. Abdülkerim el-Cîlî'nin son zamanlarda yazdığı kitaplar selâmette olmak için sakınılması gereken kitaplardandır.

Eğer biri, "Bu kitapları mütalaa etmekte bir beis görmüyorum, çünkü onların içinden anladığımı alıyor, anlamadığımı ise sahibine bırakıyorum" derse ona denilir ki: Böyle demekle insaf etmiş olursun, ancak "anladım" dediğin şeyi istenilen şekilde anlamayıp doğru yoldan sapmandan endişe ederiz. Nitekim bazı kimseler bu kitapların mütalaası üzerinde çok durmak suretiyle zındık ve inkârcı oldular. Hulûl ve ittihad[55] vehmine düştüler. En yüce ve en büyük olan Allah'ın dışında hiçbir güç ve kuvvet sahibi yoktur.

---

55 Hulûl ve ittihad: Allah'ın bazı eşyaya veya kişilere girmesi, onlara temas etmesi yanlışlığıdır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ALLAH'I ZİKRETMEK

Ey kardeşim! Allah Teâlâ'nın zikrinden belli bir vakitle ve sayıyla sınırladığın bir virdin olması gerekir. Zikrin sayısını bildikten sonra sayıyı karıştırmamak için tesbih kullanmanda bir beis yoktur.

Bil ki bazı âriflerin dediği gibi zikir; tarikatın rüknü, hakikatin anahtarı, müridlerin silahı ve velâyetin beratıdır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

"Siz beni zikredin ki ben de sizi anayım" (Bakara 2/152).

Allah Teâlâ yine şöyle buyurmuştur:

فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

"Ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı zikredin" (Nisâ 4/103).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾

"Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin" (Ahzâb 33/41).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ، ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَإٍ، ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُ

"Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: 'Ben kulumun bana olan zannı üzereyim. O, beni zikrettiği zaman onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu bizzat kendim anarım. O, beni topluluk arasında zikrederse, ben de onu o topluluktan daha hayırlı bir topluluk arasında anarım.'"[56]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي

"Ben beni zikredenle beraberim."[57]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] bir gün şöyle buyurmuştur:

56 Müslim, Zikir, 6 (nr. 21); Tirmizî, Daavât, 132 (nr. 3603).

57 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 680.

أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ، وَأَرْفَعِهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ، وَخَيْرٍ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ، وَمِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ، فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ

"Size, melikiniz Allah katında amellerinizin en hayırlısını, en temizini, derecelerinizi en fazla yükseltenini, sizin için altın ve gümüş tasaddukundan ve düşmanlarınızla karşılaştığınız vakit onların boynunu vurmanızdan ve onların sizin boyunlarınızı vurmalarından daha hayırlı olan bir ameli haber vereyim mi?"

Sahabiler, evet yâ Resûlallah, dediler. Bunun üzerine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurdu:

ذِكْرُ اللهِ

"Allah'ın zikridir."[58]

Zikrin birtakım meyveleri ve neticeleri vardır. Bunu, huzur ve edeple zikre devam eden kişi elde edebilir. Bu meyvelerin ve neticelerin en düşük derecesi, zikirden alacağı tada ve zevke nisbetle bildiği bütün dünya lezzetlerini ve eğlencelerini daha aşağı görmesidir. En yüksek mertebesi ise zikrolunanın aşkıyla zikirden ve her şeyden fâni olmasıdır.

Kim yalnız başına abdestli olarak bir yere çekilir, kıbleye döner, âzaları sükûnet içinde olur, başını önüne eğer ve sonra Allah'ı uyanık bir kalp ve tam bir edeple

58 Tirmizî, Daavât, 6 (nr. 3377).

zikrederse, kalbinde zikrin tesirini açıkça görür. Eğer bu hal üzere devam ederse, onun üzerine Allah'a yakınlık nurları doğar ve kendisine gaybın sırları açılır.

Zikrin en faziletlisi, kalp ve dille beraber yapılanıdır. Kalp zikri, dilde söylenen "sübhânallah" ve "lâ ilâhe illallah" zikrinin manasını yani tenzih ve tevhidi kalpte hazır bulundurmaktır.

Zikreden veya okuyan için âşikâr veya gizli yapma bakımından kalbine hangisi uygunsa onu yapması daha faziletlidir. Zikir, aralıksız devamlı yapılan vird demektir. Her durumda ve her daim, dilinin Allah'ın zikriyle ıslak olması için çabala. Ancak aynı vakitte birkaç vird denk geldiyse, mesela zikrin yanına okuma ve tefekkür eklendiyse bunları aynı anda yapma imkânı olmadığından zikri terkedebilirsin. Çünkü her ibadet ve her Allah'a yakınlaştıran şey umumi manada zikir sayıldığından dolayı Allah'ı zikretmiş olursun. Sadece bir çeşit zikre bağlı kalmayıp her çeşitten bir virdin olması gerekir.

Namazlardan sonra, sabah-akşam, uykuya yatarken, uykudan kalkarken ve birbirini takip eden benzeri durumlarda ve zamanlarda yapılması tavsiye edilmiş zikir ve dualara devam etmeye dikkat et. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] bu duaları ümmeti için o durum ve vakitlerde başlarına gelebilecek kötülüklerden hayırla kurtulmalarına sebep olması için sünnet kılmıştır. Bu duaları ihmal edip de sonra başına hoşlanmadığı bir şey gelen veya sevdiği şeyle arasına engel giren kişi, kendinden başkasını kınamasın.

Zikrettiğimiz şeylerle amel etmek isteyen kişi, İmam Nevevî'nin *el-Ezkâr* adlı eserine göz atsın. Böyle bir eseri müslümanlara kazandırdığı için Allah onu hayırla mükâfatlandırsın.

Namazlardan sonra okunacak duaların en sağlamı ve faziletlisi şu duadır:

اَللّٰهُمَّ، أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

"Allahım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzelce ibadet etmek için bana yardım et."[59]

Sonra otuz üç defa,

سُبْحَانَ اللهِ

Otuz üç defa,

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ

Otuz üç defa,

اَللهُ أَكْبَرُ

dersin.

Sonra bir defa şu duayı okur ve yüzü tamamlarsın:

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

59 Ebû Davud, Salât, 361 (nr. 1522).

"Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O tektir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter."[60]

Yukarıdaki cümleyi "yuhyî ve yümîtu" cümlesini ekleyerek selâm verdikten hemen sonra konuşmadan, ayaklarını hareket ettirmeden sabah namazı, ikindi namazı ve akşam namazından sonra on defa söyle.

Sabah akşam yapılması tavsiye edilmiş dualardan bazıları şunlardır:

Her sabah ve akşam yüz defa,

سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ

"Allah'a hamdederek O'nu tüm noksan sıfatlardan tenzih ederim"[61] demek.

Her sabah ve akşam yüz defa,

سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ

"Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir, bütün hamdler O'na mahsustur. Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah en büyüktür"[62] demek.

Her gün yüz defa,

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

60 Müslim, Mesâcid, 26 (nr. 146).

61 Müslim, Zikir, 10 (nr. 28); ayrıca bk. Buhârî, Daavât, 65 (nr. 6405).

62 Buhârî, Eymân, 19 (nr. 19); Müslim, Zikir, 10 (nr. 32).

"Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O tektir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter"[63] demek.

Her gün bir miktar da Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] salavattan bir virdin olsun. Çünkü salavat, Allah Resûlü ile senin aranda bir vuslattır. Salavat, Resûl-i Ekrem'in vasıtasıyla sana birçok feyzin gelmesine sebep olacak bir kapıdır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا

"Kim bana bir defa salât getirirse, buna karşılık Allah Teâlâ ona on salât (rahmet) eder."[64]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَحَبُّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبُكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، أَكْثَرُكُمْ عَلَيَّ صَلَاةً

"Sizin bana en sevimliniz ve kıyamet günü en yakın olanınız, bana en çok salavat getireninizdir."[65]

Allah Teâlâ yüce kitabında, Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] salât etmeyi emrederek şöyle buyurmuştur:

63 Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 11 (nr. 3293); Müslim, Zikir, 10 (nr. 28).

64 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 5/498 (nr. 4945).

65 bk. Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 3035.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

"Allah ve melekleri, Peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm edin" (Ahzâb 33/56).

Bu emre yapış ve çokça salavat getir, azaltma! Salavat getirirken selâmla birlikte söyle ve Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] ile birlikte âline de salât ve selâm söyle.

Özellikle cuma gecesi ve cuma günü çokça salavat getir.

Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَكْثِرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ فِي اللَّيْلَةِ الْغَرَّاءِ، وَالْيَوْمِ الْأَزْهَرِ

"Aydınlık gecede (perşembe akşamı) ve pak olan günde (cuma günü) bana çokça salavat getirin."[66]

Allah Teâlâ ona, âline salât ve selâm etsin. Hamd, âlemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur.

66 bk. Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 3034.

DOKUZUNCU BÖLÜM
TEFEKKÜR

Ey kardeşim! Tefekkürden her gün ve her gece bir veya birkaç saat tayin edeceğin bir virdin olması gerekir. Tefekkür için en güzel vakitler, boş ve meşguliyetten arınmış olan vakitlerdir. Kalbin huzur içinde olacağı en değerli vakit ise gece yarısıdır.

Bil ki din ve dünya işlerinin ıslahı, tefekkürün sıhhatli bir şekilde yapılmasına bağlıdır. Kim tefekkürden yeterli derecede nasibini aldıysa, o kimse bütün hayırlardan büyük bir pay elde etmiş olur.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

تَفَكُّرُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ

"Bir saatlik tefekkür, bir senelik ibadetten daha hayırlıdır."[67]

---

67 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, nr. 1004.

Hz. Ali [kerremallahu vechehû] şöyle demiştir:

"Tefekkür gibi bir ibadet yoktur."

Âriflerden biri şöyle demiştir:

"Tefekkür kalbin ışığıdır. O gidince kalbi aydınlatacak bir şey kalmaz."

Tefekkürün mecraları çoktur. Bunların en şereflisi, Allah'ın mahlûkattaki hayret verici sanatını, gizli ve açık kudretinin eserlerini ve O'nun birliğini gösteren yeryüzüne ve gökyüzüne saçtığı âyetleri tefekkür etmektir. Bu tefekkür, senin Allah'ın zatıyla, sıfatlarıyla ve isimleriyle ilgili bilgini arttırır.

Allah Teâlâ tefekküre âyet-i kerimede şöyle teşvik etmiştir:

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ

"De ki: Göklerde ve yerde neler var, bakın (da ibret alın!)" (Yunus 10/101).

Ve aynı şekilde sen de Allah'ın mahlûkatı arasında hayret verici sanatlardan birisin. O halde kendi nefsin hakkında da tefekkür et.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَفِي الْأَرْضِ اٰيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

"Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır. Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?" (Zâriyât 51/20-21).

Bil ki Allah'ın nimetlerini, sana ulaştırdığı iyilikleri, ihsanları ve sana verdiği bol nimetleri tefekkür etmen gerekir.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

"Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz" (A'râf 7/69).

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا

"Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız" (İbrahim 14/34).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ

"Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır" (Nahl 16/53).

Bu tefekkürün meyvesi, kalbi Allah Teâlâ'nın muhabbetiyle doldurmak, O'nun sevdiği ve razı olduğu şekilde zâhiren ve bâtınen O'nun şükrüyle meşgul olmaktır.

Bil ki Allah Teâlâ'nın seni ilmiyle kuşattığını, seni gözetlediğini ve her halini bildiğini tefekkür etmen gerekir.

Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız" (Kâf 50/16).

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝

"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür" (Hadîd 57/4).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُوْا ۚ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝

"Göklerde ve yerde olanları Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişi gizli konuştuğunda dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişi gizli konuştuğunda altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah, her şeyi bilendir" (Mücâdile 58/7).

Bu tefekkürün neticesi ise, Allah'ın seni yasakladığı yerde görmesinden hayâ etmen ve emrettiği yerde bulmamasından sakınmandır.

Bil ki Mevlâ'na karşı ibadetlerinde yaptığın kusurları ve yasakladıklarını yapmandan dolayı sana gazap edip rahmetinden uzaklaştıracağını tefekkür etmen gerekir.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (Zâriyât 51/56).

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?" (Mü'minûn 23/115).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾

"Ey insan! İhsanı bol Rabb'ine karşı seni aldatan nedir?" (İnfitâr 82/6).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾

"Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabb'ine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin; sonunda O'na varacaksın" (İnşikâk 84/6).

Bu tefekkür Allah korkunu arttırır, seni nefsini kınamaya, onu azarlamaya sevkeder, hata ve kusurdan sakınmanı ve ibadetlere karşı gayretli olmanı sağlar.

Bil ki dünya hayatını, meşguliyetlerinin çokluğunu, vebalini ve çarçabuk zevalini, ahireti, nimetlerini ve bu nimetlerin devamlılığını tefekkür etmen gerekir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ۙ﴿٢١٩﴾ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ

"Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz. Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin)" (Bakara 2/219-220).

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۙ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ۗ﴿١٧﴾

"Fakat siz (ey insanlar!) dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa ahiret daha hayırlı ve daha devamlıdır" (A'lâ 87/16-17).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ۗ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِىَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾

"Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir. Ahiret yurduna (oradaki hayata) gelince, işte asıl yaşama odur. Keşke bilmiş olsalardı!" (Ankebût 29/64).

Bu tefekkür, sana dünyada zâhid olma ve ahirete istekli olma meyvesini verir.

Bil ki ölümün gelişinin yakın olduğunu ve fırsat elden gittikten sonra hasret, pişmanlık içinde kalacağını tefekkür etmen gerekir.

Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَاِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

"De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak sizi bulacaktır. Sonra da görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size bütün yaptıklarınızı haber verecektir" (Cum'a 62/8).

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّٓى اَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا

"Nihayet onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çattığında, 'Rabbim! Beni geri gönder; tâ ki boşa geçirdiğim dünyada iyi işler yapayım' der. Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir" (Mü'minûn 23/99-100).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ وَاَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِى اِلٰٓى اَجَلٍ

قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

"Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır. Herhangi birinize ölüm gelip de, 'Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!' demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın. Allah, eceli geldiğinde hiç kimseyi (ölümünü) ertelemez. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır" (Münâfikûn 63/9-11).

Bu tefekkürün faydası, uzun emeli kısaltmak, ameli düzeltmek ve dönüş günü olan ahirete azık hazırlamaktır.

Bil ki Allah'ın dostlarını ve düşmanlarını vasıflamış olduğu ahlâk ve ameller ile her iki gruba dünya ve ahirette hazırlamış olduğu şeyleri tefekkür etmen gerekir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾

"İyiler muhakkak cennettedirler, kötüler de cehennemdedirler" (İnfitâr 82/13-14).

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾

"Mümin olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar" (Secde 32/18).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰى ۝٥ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهٗ
لِلْيُسْرٰى ۝٧ وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰى ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى ۝٩
فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْعُسْرٰى ۝١٠ وَمَا يُغْنِىْ عَنْهُ مَالُهٗٓ اِذَا تَرَدّٰى ۝١١ اِنَّ
عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ۝١٢ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰى ۝١٣ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا
تَلَظّٰى ۝١٤ لَا يَصْلٰيهَآ اِلَّا الْاَشْقَى ۝١٥ اَلَّذِىْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝١٦
وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى ۝١٧ اَلَّذِىْ يُؤْتِىْ مَالَهٗ يَتَزَكّٰى ۝١٨ وَمَا لِاَحَدٍ
عِنْدَهٗ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰٓى ۝١٩ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰى ۝٢٠
وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ۝٢١

"Artık kim verir ve sakınırsa ve en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız (onda başarılı kılarız). Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız. Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez. Doğru yolu göstermek bize aittir. Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir. (Ey insanlar!) Alev alev yanan bir ateşle sizi uyardım. O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren kötüler girer. Temizlenmek üzere malını hayra veren iyiler ondan (ateşten) uzak tutulur. Onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur. O ancak yüce Rabb'inin rızasını aramak için verir. Ve o (buna kavuşarak) hoşnut olacaktır" (Leyl 92/5-21).

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ
اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۚ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ دَرَجَاتٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۚ ﴿٤﴾

"Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rab'lerine dayanıp güvenen kimselerdir. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rab'leri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır" (Enfâl 8/2-4).

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ
فِى الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۪ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ
الَّذِى ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۚ يَعْبُدُونَنِى لَا
يُشْرِكُونَ بِى شَيْـًٔا ۚ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

"Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleşti-

rip koruyacağını ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler; hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır" (Nûr 24/55).

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْۢبِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ مَنْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ
اَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَ ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اَغْرَقْنَا ۚ
وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٤٠﴾

"Nitekim, onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı" (Ankebût 29/40).

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِنْۢ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمَعْرُوْفِ وَيَقْبِضُوْنَ اَيْدِيَهُمْ ۗ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ۗ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ
هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ
جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۗ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿٦٨﴾

"Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil), birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkor ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları

unuttu![68] Çünkü münafıklar fâsıkların tâ kendileridir. Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vâat etti. O, onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir! Onlar için devamlı bir azap vardır" (Tevbe 9/67-68).

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

"Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdir, hikmet sahibidir. Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve adn cennetlerinde güzel meskenler vaat etti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur" (Tevbe 9/71-72).

---

68 Allah'ın münafıkları unutmasından maksat, onlardan yardımını, hidayetini ve rahmetini kesmesi, münafıklıkları sebebiyle onları unutulmuş ve terkedilmiş bir vaziyette bırakmasıdır. Buna göre, Allah'ın münafıkları unutması mecazi manadadır. Zira Allah unutmaktan münezzehtir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ ۝٧ أُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝٨ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ ۚ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝٩ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ ۝١٠

"Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve âyetlerimizden gafil olanlar da vardır muhakkak. İşte onların, kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden varacakları yer, ateştir! İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rab'leri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir. Onların oradaki duası, 'Allahım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz!' (sözleridir). Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise 'selâm' dır. Onların dualarının sonu da şudur: Hamd, âlemlerin Rabb'i Allah'a mahsustur" (Yunus 10/7-10).

Bu tefekkürün meyvesi iyileri sevmek, nefsi onlara tâbi olmaya, onların amelleriyle amel etmeye ve onların ahlâkı ile ahlâklanmaya sevketmek ve kötüleri sevmemek, nefsi onların amellerinden ve ahlâkından sakınmaya sevketmektir.

Eğer üzerinde tefekkür edilecek mecraları genişletecek olursak konuyu özet olarak anlatma kastımızdan

çıkmış oluruz. Dolayısıyla tefekkür konusunda işaret ettiklerimiz akıllı olan bir kimse için yeterlidir.

Tefekkürün her çeşidinde ona münasip âyetleri, hadisleri ve sahabe sözlerini hazır bulundurman gerekir. Şüphesiz tefekkürün saydığımız her çeşidinin yanında ona münasip olan birtakım âyetlerden bahsettik.

Allah Teâlâ'nın zatının ve sıfatlarının mahiyetini tefekkür etmekten sakın. Böyle bir şeye mübtela olan kişi, Allah Teâlâ'nın sıfatlarını geçersiz kılma kuyusuna ve teşbih tehlikesine düşmekten kurtulamaz.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] bir hadiste şöyle buyurmuştur:

تَفَكَّرُوا فِي اٰيَاتِ اللهِ، وَلَا تَتَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللهِ، فَإِنَّكُمْ لَنْ تَقْدُرُوهُ حَقَّ قَدْرِهِ

"Allah'ın (yeryüzündeki) delilleri hakkında düşünün, fakat Allah'ın zatını düşünmeyin. Çünkü siz O'nu gereği gibi tanıyamazsınız."[69]

Bu vazifelerin âdabını zikretmekten maksadımız işte budur. Bütün virdlerin maksadı ve ruhu, Allah ile huzur halinde olmaktır, buna dikkat et. Bu maksada, bu yola girmediğin müddetçe ulaşamazsın. Bu da zâhirî amelleri yerine getirmek ve bu amellerde Allah Teâlâ ile huzur halinde olmak için kendini zorlamakla mümkündür. Eğer buna devam edersen Allah'a yakınlık nurları seni sarar ve marifet ilimleri üzerine yağmaya başlar. İşte o

69 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 5705.

zaman kalbin Allah Teâlâ'ya bütün varlığıyla yönelir ve Allah ile huzur halinde olmak onun huyu ve ahlâkı haline gelir. Bu hale geldikten sonra ihtiyaç durumlarında bile insanlarla beraber olmakta zorlanırsın, bazı zamanlar buna dayanamazsın da. İşte bu halden gaybet,[70] istiğrak[71], Allah'tan başka her şeyden fâni olmak ve bunlar dışında Allah dostlarının yaşadığı bazı haller meydana gelir. Bunun temeli zâhirî amellere devam etmek, onları muhafaza etmek ve ibadetlerde Allah ile huzur halinde olmak için kendini zorlamaktır.

Bir virdi devam edememe korkusuyla terketmekten sakın. Çünkü bu ahmaklıktandır.

Virdlerini boş vakitlere ve zindeliğe göre yapmaman gerekir. Bilakis virdin için belli bir sayı belirleyip zindelik durumunda onu artırman, tembellik zamanında ise sayıyı koruyup onu eksiltmemen gerekir.

Bil ki iyiliklere koşmak, ibadetleri korumak ve itaatlere devam etmek; ilk ve son hallerinde peygamberlerin ve evliyaların âdetlerindendir. Çünkü mahlûkat arasında Al-

---

70 **Gaybet:** Bir şeyin başka bir şeyde kaybolma halidir. Kalbin, maddi âlem ile ilgisini kesmesidir. Bunun tasavvuf kaynaklarındaki örneği: Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'u [aleyhisselâm] gördüklerinde ellerini kesmesidir. Hz. Yusuf'un [aleyhisselâm] cemalini görende kendinden geçen insan, acaba, mutlak güzel olan Allah'ın sıfatlarını, tecellilerini müşâhede ederse durum nasıl olur? İşte gaybet halinin sahibi olan kişide meydana gelen durum budur.

71 **İstiğrak:** Bir şeyi baştan başa kaplamak anlamında Arapça bir kelimedir. Zâkirin kalbinin, zikir esnasında, zikre ve kalbe iltifat etmemesi. Âriflerin bundan kastı, fenâdır. Bu halde iken, dış âlemden uyarılar alınmaz, zira sâlik, bir tür kendinden geçmiş durumda, Rabb'iyle baş başalığın derin bilincini yaşamaktadır.

lah'ı en iyi bilenler onlardır. Bundan dolayı hiç şüphe yok ki Allah'a en çok ibadet edenler, en çok itaat edenler ve en çok korkanlar onlardır. Zira kulun Rabb'ine yönelmesi ve O'na ibadet yapması O'na olan sevgisi nisbetindedir. Muhabbet marifete tâbidir. Kul Allah'ı ne kadar tanırsa, O'na olan sevgisi o kadar fazla, o kadar çok olur.

Eğer dünyalık toplaman ve nefsin hevâsına tâbi olman, seni virdlerini yerine getirmekten ve ibadetlere devam etmekten alıkoyuyorsa, gündüzün başında ve sonunda Rabb'in için tesbih, istiğfar ve bunlar gibi başka ibadetlerle meşgul olacağın bir saat belirlemeye gayret et.

Allah Teâlâ hadis-i kudsîde şöyle buyurmuştur:

"Ey âdemoğlu! Benim için gündüzün başında bir saat, sonunda da bir saat belirle. Ben de onlar arasındaki kalan zamanlar için sana kâfi olayım."[72]

Rivayet edilir ki: Her günün sonunda kulun amel sayfası Allah Teâlâ'ya sunulduğunda eğer başında ve sonunda iyilik bulunuyorsa, Allah Teâlâ yazıcı meleğe, "Bu iki iyiliğin arasındaki günahları sil" buyurur.

Şüphesiz ki bu Allah'ın bize ve insanlara olan lutfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

72 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 1795.

ONUNCU BÖLÜM

KUR'AN ve SÜNNET'E SARILMAK

Ey kardeşim! Kitap ve Sünnet'e yapışmaya ve sımsıkı sarılmaya dikkat et. Çünkü bu ikisi Allah'ın doğru dini ve dosdoğru yoludur. Kim ki onlara tutunursa selâmete erer, kâr eder, doğru yolu bulur ve korunur. Kim ki onlardan saparsa yoldan çıkar, pişman olur, helâk olur ve beli kırılır. Bu ikisini kendine hâkim ve idareci kıl. Allah ve Resûlü'nün tavsiyesine uyarak her işinde onlara müracaat et.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ۖ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülü'l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer

bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve resûle götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir" (Nisâ 4/59).

Âyetteki: "*Allah'a ve resûle götürün*" sözü, "Kur'an ve Sünnet'e götürün" anlamındadır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أُوصِيكُمْ بِمَا إِنِ اعْتَصَمْتُمْ بِهِ لَنْ تُضِلُّوا أَبَدًا، كِتَابَ اللهِ، وَسُنَّتِي

"Size öyle bir şey tavsiye ediyorum ki, eğer onlara sımsıkı yapışırsanız hiçbir zaman sapkınlığa düşmezsiniz. Bunlar Allah'ın kitabı ile benim sünnetimdir."[73]

Eğer hiçbir inişi, hiçbir yokuşu olmayan dümdüz ve apaydınlık bir yola girerek hidayet üzere olmak istiyorsan, bütün niyetlerini, bütün ahlâkını, bütün amellerini ve sözlerini Kur'an ve Sünnet'e arzet. Bunlardan Kur'an ve Sünnet'e uygun olanları al, ters düşenleri terket. Daima ihtiyatla amel et, en güzele tâbi ol, dinde bid'at yapma ve müminlerin yolundan başka bir yola tâbi olma ki yoksa dünyanı da, ahiretini de kaybedersin. İşte bu, apaçık hüsranın tâ kendisidir.

Dinde sonradan meydana gelmiş bid'atlardan ve karışık görüşlerden sakın.

Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

---

73 bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 15/9 (nr. 20918).

كُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"(Dinde) sonradan ortaya çıkan her şey bid'attır; her bid'at ise sapıklıktır."[74]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ

"Kim, bizim şu işimizde (dinimizde) olmayan yeni bir şey uydurursa, o reddedilir."[75]

Bid'at üç kısımdır:

Birincisi: Bid'at-ı hasene: Hidayete vesile olan müctehid imamların en doğrusu, en faydalı ve en güzeli olması bakımından Kur'an ve Sünnet'e uygun gördükleridir. Hz. Ebû Bekir'in Kur'an'ı bir mushafta toplaması, Hz. Ömer'in kayıt için divan kurması ve teravih namazını cemaatle kılması, Hz. Osman'ın mushafı tertibe sokması ve cuma günü ilk ezanı okutması, Hz. Ali'nin isyancılarla savaşma hükümleri buna örnek olarak verilebilir. Allah hepsinden razı olsun.

İkincisi: Sadece zühd, takva ve kanaat yoluna göre kötülenmiş bid'attır. Buna da mubah olan giyecekler, yiyecekler ve meskenlerde ihtiyaçtan fazlasını kullanmak örnek olarak verilebilir.

Üçüncüsü: Mutlak olarak kötülenmiş bid'attır. Bu bid'at, Kitap ve Sünnet'in kesin hükümlerine ters düşen

74 Ebû Davud, Sünnet, 6 (nr. 4607); İbn Mâce, Mukaddime, 7 (nr. 45).

75 Buhârî, Sulh, 5 (nr. 2697); Müslim, Akzıye, 8 (nr. 17).

veya ümmetin ittifak ettiği konuların dışına çıkan bid'attır. Şüphesiz bu çeşit bid'at, bid'atçılar için usul kısmında çok, fürû kısmında ise az vuku bulmuştur.

Kim ki Kur'an ve Sünnet'e sımsıkı sarılmadığı ve Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] tâbi olmakta bütün gücünü sarfetmediği halde, Allah Teâlâ katında makam sahibi olduğunu iddia ederse, o kişi havada uçsa, suyun üzerinde yürüse, uzun mesafeler ona kısalsa ve çeşitli olağanüstü şeyler gösterse bile ona iltifat etme ve yönelme. Çünkü böyle şeyler şeytanlar, sihirbazlar, kâhinler, falcılar, müneccimler ve diğer sapıklar için de gerçekleşmektedir. Bu gibi şeyler bir kimsede görüldüğünde bunun istidraç ve aldatma olmaktan çıkıp keramet ve Allah'ın yardımı sayılabilmesi için o kimsenin istikamet üzere olması gerekir. Bu ve bunun gibi aldanmışlar ancak Allah'a şek ve şüpheyle ibadet eden avam ve ayak takımının kafalarını karıştırırlar. Akıl ve basiret sahipleri ise müminlerin Allah'a yakınlık derecelerinin Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] tâbi olmaya bağlı olduğunu bilirler. Allah Resûlü'ne tâbi olmak ne kadar kâmil olursa, Allah'a yakınlık o derece daha tam ve O'nu tanımak da daha yüce olur.

Bâyezid-i Bistâmî [kuddise sırruhû] evliya olduğu söylenen bir adamı ziyaret etmek istemişti. Onunla görüşmek için mescitte oturup bekledi. O adam çıkınca boğazından gelen balgamı mescidin duvarına tükürdü. Bâyezid adamla görüşmeden geri döndü ve şöyle dedi: "Şeriat edeplerini muhafaza etmeyi beceremeyen kişi, Allah'ın sırlarına karşı nasıl güvenilir olabilir."

Cüneyd-i Bağdâdî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] izine uyan yol hariç bütün yollar kapalıdır."

Sehl b. Abdullah [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Allah'tan başka yardımcı, Resûlullah'tan [sallallahu aleyhi vesellem] başka yol gösterici, takvadan başka azık ve takva üzere olmaya sabretmekten daha güzel bir amel yoktur."

Bil ki zâhirinde ve bâtınında karşılaştığı her durumu Kur'an ve Sünnet'e arzetmek her bir kimse için mümkün değildir. Çünkü bu durum ilimde yüksek pâyeye erişmiş olan kişilere mahsustur. Eğer bunda aciz kaldıysan Allah'ın sana şu âyette emrettiği kişilere müracaat et:

فَسْـَٔلُوٓا۟ اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾

"Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline sorun" (Nahl 16/43).

Âyetteki zikir ehlinden maksat Allah'ı ve O'nun dinini bilen, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak için ilimleriyle amel eden, dünyada zâhid olan, ticaret ve alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı, Allah'a basiret üzere çağıran ve Allah'ın sırlarını kendilerine keşfolunan kimselerdir.

Bunlardan birinin yeryüzü üzerindeki varlığı azaldı. Hatta büyüklerden bir topluluk böyle kişilerin mevcut olmadığını iddia etmişlerdir. Gerçekte ise her zaman bu gibi insanlar mevcuttur, ancak havas olan insanların gafleti ve avam olan insanların yüz çevirmesinden dolayı

Allah onları gayret ridâsıyla örttü ve onları gizlilik çadırıyla sakladı. Kim ki onları sadakatle ve ciddiyetle ararsa inşallah onlardan birisini bulması zor olmaz. Doğruluk üzerine konulduğu şeyi kesen bir kılıçtır. Yeryüzü Allah'ın dinini hâkim kılacak kimselerden hiçbir zaman boş kalmaz.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ نَاوَأَهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللهِ

"Ümmetimden bir cemaat, kıyamete kadar hak üzere olmaktan ayrılmaz. Onlara muhalefet edip düşmanlık yapanlar, Allah'ın emri gelene kadar onlara bir zarar veremezler."[76]

Onlar yeryüzünün yıldızları, emanetin taşıyıcıları, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] vekilleri, peygamberlerin vârisleridirler. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır.

76 bk. Müslim, İmârat, 53 (nr. 170).

ON BİRİNCİ BÖLÜM

EHL-İ SÜNNET İTİKADINA SAHİP OLMAK

Ey kardeşim! İtikadını kurtulmuş fırka diye adlandırılan cemaatin itikadına göre güzelleştirmeye, ıslah etmeye ve düzeltmeye dikkat et. Bu fırka İslâmî fırkalar arasında "Ehl-i sünnet ve'l-cemâat" ismiyle bilinir. Bunlar Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] ve ashabının bulunduğu yola sımsıkı sarılanlardır.

Doğru bir anlayışla ve selim bir kalple iman ilimlerini içeren Kur'an ve Sünnet'in kesin hükümlerine baktığında, yine sahabe ve tâbiînden olan selef-i sâlihînin hayatlarını araştırdığında Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'ye [rahmetullahi aleyh] nisbet edilen "Eş'ariyye" fırkasının hak yolda olduğunu kesin olarak bilirsin. O, hak ehlinin akaid esaslarını sıralamış ve delillerini yazmıştır. Bu akîde sahabilerin ve tâbiînden seçkin olanların üzerinde ittifak ettiği akîdedir. Bu akîde her zaman ve her yerde hak ehlinin akîdesi-

dir. Yine bu Ebü'l-Kasım el-Kuşeyrî'nin [rahmetullahi aleyh] meşhur risalesinin başında zikrettiği gibi bütün tasavvuf ehlinin akîdesidir.

Allah'a hamdolsun ki bu yine bizim akîdemiz, Hz. Hüseyin [radıyallahu anh] soyundan gelen ve Âli bâ Alevî diye bilinen sâdâtlarımızın akîdesi ve Resûlullah'tan [sallallahu aleyhi vesellem] günümüze kadar gelen dedelerimizin akîdesidir.

Yukarıda bahsedilen seyyidlerin muhacir dedesi olan Ahmed b. İsa b. Muhammed b. Ali b. İmam Cafer es-Sâdık [rahmetullahi aleyhim] Irak'ta bid'atların ortaya çıktığını, nefsanî arzuların çoğaldığını ve karışık görüşlerin meydana geldiğini görünce oradan hicret etmiştir. Hadramut'a gelene kadar yeryüzünde dolaştı ve vefatına kadar orada ikamet etti. Allah Teâlâ onun neslini mübarek kıldı ve onun neslinden gelen birçok kimse ilim, ibadet, velayet ve marifette meşhur oldu. Peygamber soyundan gelen bazı toplulukarın maruz kaldığı bid'at ve sapkınlığa götüren nefsanî arzulara bu güvenilir imamın niyetinin bereketiyle ve fitne yerlerinden kaçıp dinini koruması sebebiyle kendi zürriyeti maruz kalmadı. Allah Teâlâ çocuklarına terbiye veren babaları mükâfatlandırdığı gibi bize terbiye verdiği için onu da mükâfatlandırsın. Şerefli dedeleriyle beraber onun derecesini de en yüksek derecelere yükseltsin. Bizleri de din değiştirmeden, fitneye düşmeden onlarla beraber haşretsin. Şüphesiz Allah merhametlilerin en merhametlisidir.

Mâtürîdiyye mezhebi de yukarıda bahsettiğimiz her şeyde Eş'ariyye mezhebi gibidir.

Her müminin itikadını korumak için, büyüklüğü ve ilimde derinliği kabul edilmiş imamların akîdelerinden bir akîdeyi ezberlemesi gerekir. Zannetmiyorum ki böyle bir akîde arayan kimse, İmam Gazâlî'nin [rahmetullahi aleyh] *İhyâ* adlı eserinde akaid esasları kitabının birinci bölümünde zikrettiği akîde gibi kapsayıcı, şüphelerden uzak ve yanlışlığa sevkedici şeylerden sâlim bir akîde bulabilsin. O halde ona sımsıkı sarıl. Eğer daha fazla bilgi istiyorsan akaid kitabının üçüncü bölümü olan "Risâle-i Kudsiyye"ye bakabilirsin.

Sırf marifette tahkike ermek için kelâm ilminde derinleşme ve ona çok dalma. Çünkü bu ilimle istediğini elde edemezsin. Eğer marifette tahkike ermek istersen, marifet yolunu tutman gerekir. Bu yol da zâhiren ve bâtınen takvaya sarılmak, âyet ve hadislerin manalarını düşünmek, ibret maksadıyla Allah'ın yeryüzündeki ve gökyüzündeki saltanatına bakmak, güzel bir terbiyeyle nefsin ahlâkını arındırıp katılığını inceltmek, marifeti elde etmekten alıkoyan şeylerden yüz çevirerek, zikir ve tefekküre sarılmak suretiyle kalbin aynasını cilalamaktır. İşte marifeti elde etmenin yolu budur. Eğer bu yolu tutarsan inşallah istediğini elde eder, teşvik edilmiş bu işi başarırsın.

Sûfîler marifetin kemalinin bu yolla elde edileceğini bildikleri için, nefisle mücâhede ettiler, onun terbiyesinde mübalağa ettiler, onu arzularından ve âdetlerinden kestiler. Ârîflerin muradı ve hakikat ehlinin temennisi olan kulluk makamına ulaşmak, marifetin kemaline bağlıdır.

ON İKİNCİ BÖLÜM

FARZLARI YERİNE GETİRMEK, HARAMLARDAN SAKINMAK ve NÂFİLELERİ ÇOĞALTMAK

Ey kardeşim! Farzları eda etmeye, haramlardan sakınmaya ve nâfileleri çoğaltmaya dikkat et. Çünkü sen bunları Allah'ın rızası için ihlâsla yaparsan, Cenâb-ı Hakk'a yakınlık elde etmiş olursun. Sana öyle bir muhabbet kaftanı giydirilir ki onun içinde bütün hal ve hareketlerin Allah için ve Allah ile olur. İşte bu velayet kaftanıdır. Belki de hilafet kaftanıdır. Bu muhabbete Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] Rabb'inden rivayet ettiği şu kudsî hadiste işaret etmiştir:

مَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ؛ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، فَبِي يَسْمَعُ، وَبِي يُبْصِرُ، وَبِي يَبْطِشُ،

وَبِي يَمْشِي، وَلَئِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ فِي شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ، تَرَدُّدِي فِي قَبْضِ نَفْسِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ، يَكْرَهُ الْمَوْتَ، وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ، وَلَا بُدَّ لَهُ مِنَ الْمَوْتِ

"Kulum bana, kendisine farz kıldığım ibadetlerden daha sevimli bir şeyle yaklaşmamıştır. Kulum bana nâfile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder, nihayet onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Artık o benimle işitir, benimle görür, benimle tutar, benimle yürür. Benden bir şey istese muhakkak onları kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince onu korurum. Mümin kulumun ruhunu almakta tereddüt ettiğim gibi hiçbir şeyde tereddüt etmedim. O ölümden hoşlanmaz, ben de onun hoşlanmadığı şeylerden hoşlanmam. Fakat onun için ölümden kurtuluş yoktur."[77]

Allah sana merhamet etsin şu hadis-i kudsînin ihtiva ettiği sırlara, bilgilere bak ve işaret ettiği incelikleri ve derin manaları bir düşün. Bu büyük mertebeye ulaşmaya muvaffak olan kul, bu mertebeye ancak kendisini Allah'a yakınlaştıracak olan farzları eda etmekle ve nâfileleri çoğaltmakla ulaşır. Bu öyle bir mertebedir ki, o mertebede kulun sevdiği şey Allah katında da sevimlidir, yine kulun hoşlanmadığı şey Allah katında da hoş değildir. Eğer kemal mertebelerine ulaşmak için gayretin varsa ve erlerin derecelerine erişme isteğin varsa, yol sana açılmış, hakikat ışıkları görünmüştür.

77 bk. Buhârî, Rikâk, 38 (nr. 6502).

Bil ki Allah Teâlâ keremi ve rahmetiyle nâfileleri şüphesiz farzlarda meydana gelen eksiklikler için onarıcı kılmıştır. Ancak farzlardaki eksiklik onun cinsinden bir nâfileyle onarılabilir. Yani namazdaki eksiklik namazla, oruçtaki eksiklik oruçla onarılır. Farz asıldır, nâfile ise ona tâbidir.

Farzları yerine getirip, haramlardan sakınan ama nâfile ibadetleri yapmayan kimsenin hali; bazı farzları ihmal edip nâfileleri yerine getiren kişinin halinden daha iyidir. Nâfilelerle meşgul olupta farzları ihmal etmekten sakın. Yoksa farzları terketmekle günahkâr olursun ve Allah senden nâfilelerini kabul etmez. Bu durumda hakkında faziletli olduğu bahsedilen bir ilmi tahsil etmekle meşgul olup bâtınında ve zâhirinde ona farz olan ilmi terkeden kimse gibi olursun. Veya nâfile ibadetlerle meşgul olarak, çalışabilecek güçte olduğu halde çalışmaktan geri duran, bu sebeple ailesini insanlara el açmaya mecbur bırakan kimse gibi olursun. Bunların manasında olan diğer örnekleri de bu iki örneğe kıyas et.

Bil ki ilmi öğrenmedikçe Allah'ın sana farz kıldığı ibadetleri layıkıyla yerine getiremez, haram kıldığı günahlardan tam manasıyla sakınamaz, Allah'ın senin için meşru kıldığı ve senin derecelerini yükseltip kendisine yaklaştıran nâfilelerle amel edemezsin. O halde ilmi talep edip tahsil etmeye çalış.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

"İlmi talep edip öğrenmek, her müslüman üzerine farzdır."[78]

İlimle farzın farz, sünnetin sünnet, haramın haram olduğunu bilirsin. Yine farzın nasıl yerine getirileceğini, nâfileyi nasıl yapacağını, haramı nasıl terkedeceğini öğrenirsin. Öyleyse ilim öğrenmen kaçınılmaz bir gerekliliktir, ondan müstağni kalamazsın. Senin dünya ve ahiret saadetin ilim öğrenmeye ve onunla amel etmeye bağlıdır.

Bil ki ilimsiz olarak Allah'a ibadet eden kişinin ibadeti sebebiyle kendisine dönecek olan zarar, ibadetinde elde edeceği faydadan daha çoktur. Nice âbid vardır ki, kendini ibadetle yorar, bununla beraber taat olarak gördüğü veya günah olarak görmediği bir günahı işlemekte ısrar eder.

Her müslümana farz olan ilim, Allah'ın kendisine farz kıldığı bütün farzların farz olduğunu, haram kıldığı bütün haramların da haram olduğunu bilmesidir.

Farz olan bir şeyin nasıl yapılacağını bilmek, ancak o işi yapacağı esnada farzdır. Örneğin bir kimse muharrem ayında bulûğ çağına ulaşır veya müslüman olursa, o kişiye hemen o an farz olan, şehadet kelimelerinin anlamlarını öğrenmek ve şehadet getirmektir. Sonra beş vakit namazın farziyetini, bilinmesi farz olan hükümlerini ve rükünlerini öğrenir. Sonra oruç, zekât, hac ve diğer farz-ı ayın olan ibadetleri öğrenir. Aynı şekilde zina yapmanın, içki içmenin, insanların mallarını haksız yere almanın haramlığını ve diğer şer'î haramları öğrenir. Ancak orucun nasıl tutulacağını, haccın nasıl yapılacağını

78 İbn Mâce, Mukaddime, 17 (nr. 224).

ve zekâtın nasıl verileceğini ramazan gelmeden veya hacca gitmeden veya zekât miktarına ulaşan mala sahip olup zekâtını çıkaracağı vakit gelmeden öğrenmesi farz değildir. Allah daha iyisini bilir.

Müslümanlar arasında haramlar ve farz-ı ayın olan ibadetler gizli kalmayacak derecede açıktır. Ancak mühim olan hükümleri bilmektir.

Her ne kadar müslümanlar arasında haramlar ve farz-ı ayın olan ibadetler bilinse de bunlar Allah'tan korkan ve hakkı din edinen bir âlimin yanında öğrenilmeden yeterli değildir. Avam insanlar doğru yapabildikleri gibi hata da yapabilirler. Onlara uyarak yaptıklarını yapmaktan, terkettiklerini terketmekten sakın. Çünkü ilmiyle amel eden âlimlerden başkasına uymak doğru olmaz. Ancak bu zamanda ilmiyle amel eden âlim de çok azdır. Eğer bu zamanda bir âlimin hak veya batıl olduğu bilinmeyen bir şeyi yaptığını veya terkettiğini görürsen, ona şeriattaki iç yüzünü ve dindeki hükmünü sormadan sadece o fiili yaptığını veya terkettiğini görmekle yetinme. Çünkü müslüman kendisine farz olan ilmi öğrenmek için uzun bir zamana ihtiyaç duymaz. İlim öğrenmek kolay olduğu için bu hususta meşakkate de düşmez. Zeki olan bir kişiye bu ilmi öğrenmesi hususunda sağlam bir âlimin yanında bir saat veya iki saat oturması yeterlidir.

Bir gün Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] minberinin üzerinde hutbe okurken yanına bir bedevî geldi ve Allah'ın kendisine öğrettiklerinden ona da öğretmesini istedi. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] minberinden indi

ve öğrenmek istediklerini öğrettikten sonra tekrar minbere çıkıp hutbesini tamamladı.

Hulâsa: Selâmette kalıp kazançlı olmak isteyen kişinin, bir şeye girişmeden ve bir şeyi yapmaya koyulmadan önce Allah'ın o şey hakkındaki hükmünün, farz mı, sünnet mi, helâl mi, haram mı olduğunu bilmesi gerekir. Çünkü her şey bu dört hükümden birinden bağımsız değildir. En zâhir görüşe göre bir işe girişmeden önce onun hükmünün ne olduğunu bilmek her müslüman üzerine gereklilikten ziyade farzdır.

Şüphesiz müminler avam ve havas olarak ikiye ayrılırlar. Avam olanlar bazan farzları terkederler, haramları işlerler, nâfileleri yerine getirmeye düşkün olmazlar ve mubah olan şeylere dalarlar. Bunların en iyileri hemen tövbe edip istiğfar edenlerdir. Havas olanlar ise her hâlükârda farzları yerine getirirler, haramlardan sakınırlar, sünnetleri yapmaya dikkat ederler ve mubahlardan emirleri yerine getirmeye, yasaklardan sakınmaya vesile olacak kadarıyla yetinirler. Tevfik Allah'tandır.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZÂHİRÎ ve BÂTINÎ TEMİZLİK

Ey kardeşim! Zâhiren ve bâtınen temizliğe itina göstermeye dikkat et. Çünkü zâhirî ve bâtınî temizliği tam olan kişi, her ne kadar cisim ve suret bakımından cismanî bir beşer olsa da ruhuyla ve kalbiyle ruhanî bir melek olur.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

بُنِيَ الدِّينُ عَلَى النَّظَافَةِ

"Din temizlik üzerine kurulmuştur."[79]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ

79 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, nr. 922.

"Şüphesiz ki Allah temizdir, temizliği sever."[80]

Bâtınî temizlik kibir, riya, haset, dünya sevgisi ve buna benzer kötü ahlâktan nefsi temizleyip, tevazu, hayâ, ihlâs, cömertlik ve bunlara benzer güzel ahlâk ile süslemekle elde edilir.

Bu ahlâkın hakikatlerini, kötülerinden kurtulmanın yolunu ve faziletlerini elde etme yollarını İmam Gazâlî [rahmetullahi aleyh] *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* adlı eserinin ikinci kısmında bir araya getirmiştir. Onları öğrenmeye ve doğru şekilde kullanmaya dikkat et.

Zâhirî temizlik ise yasakları terkedip, emirleri yerine getirmekle elde edilir.

Kim ki zâhirini amellere devam etmek suretiyle süsler ve bâtınını güzel huylarla ahlâklanmak suretiyle mâmur ederse, o kişinin temizliği kâmil olur. Eğer denildiği şekilde yapmazsa, o kişinin temizlikten nasibi, kötü ahlâk ve amellerden uzaklığı ve güzel huylara yakınlığı nisbetindedir.

Zâhirî temizliğin kısımlarından biri, şeriatın gösterdiği şekilde vücuttan fazlalıkları almak, kirleri gidermek, necasetlerden, küçük ve büyük abdestsizlikten temizlenmektir.

Bunlardan bazıları şunlardır: Etek tıraşı olmak, koltuk kıllarını koparmak veya tıraş etmek, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek. Tırnak kesiminde sünnet olan, sağ elin şehadet parmağından başlayıp serçe parmağa

80 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, nr. 922.

kadar gitmek, sonra sol elin serçe parmağından devam ederek başparmağa kadar gelmek, en son olarak sağ elin başparmağıyla bitirmektir. Ayaklarda ise abdestte parmak aralarını ovalamadaki sıra gibidir. Sağ ayağın serçe parmağından başlayarak sırasıyla gelip, sol ayağın serçe parmağında bitirir. Bu şeylerin temizliğinin kırk günden fazla geciktirilmesi mekruhtur.

Zâhirî temizliklerden biri de bedenin kırışık kısımlarında ve suyun ulaşamadığı yerlerdeki kirleri, gözlerdeki çapakları, burun deliklerindeki pisliği suyla, dişler arasında kalmış yemek artıklarını da kürdanla temizlemektir.

Ağzını misvakla temizlemeye dikkat et. Misvağın erâk ağacından olması daha evladır. İbadetlere başlanılmak istenildiği zaman kullanılması müekked sünnettir. Elbiseni ifrata düşmeden ve elbiseleri hususunda çok titiz davranıp nimetler içinde yüzen kimselere benzemeden her kirlendiğinde suyla temizle.

Şunlar da temizlikle ilgili sünnetlerdendir: Sakalı yağlamak, tarakla taramak ve bırakmak istediği bütün saç ve sakal kıllarını bu şekilde yapmaktır. Her göze üç kere ismid sürmesi çekmek. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] her gece böyle yapardı.

Güzel koku sürünmek ve onu çok kullanmak. Çünkü güzel koku insandaki ve onun etrafındaki insanlardan yayılan kötü kokuları örter. Güzel kokunun cuma namazına ve diğer müslüman topluluklarına gidildiğinde kullanılması ise müekked bir sünnettir. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] kokuyu çok sever ve çok kullanırdı. Bazı

zamanlar saçlarının ayrıldığı yerde kokunun parlaklığı görülürdü. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] örnek alınsın diye bunu böyle yapardı. Yoksa mübarek vücudunun kokulara ihtiyaç bırakmayacak kadar güzel bir kokusu vardı. Nitekim sahabiler Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] mübarek terini toplayıp onu koku olarak kullanırlardı. Erkeğin kokusu açığa çıkan fakat rengi görünmeyen kokuyu kullanması, kadının da kokusu açığa çıkmayan fakat rengi görünen kokuyu kullanması sünnettir.

Bütün necasetlerden sakınmaya dikkat et. Rutubetli haliyle üzerine bir necaset bulaşırsa onu hemen yıka. Cenâbet olduğunda hemen o an yıkan. Çünkü cünüp kişi Allah'ın huzurunda duramaz. Bu sebepten dolayı onun mescidde durması, Kur'an okuması haram kılınmıştır.

Rivayet edilir ki içinde cünüp biri bulunan bir eve melekler girmez. Eğer melekler bir evden giderse şeytanlar o eve her taraftan gelir.

Cünüp olarak yemek yemekten ve yatmaktan sakın. Yoksa birçok âfete maruz kalırsın. Eğer hemen gusledemiyorsan en azından avret mahallini yıka, namaz abdesti gibi abdest al.

Her farz namaz için yeni abdest almaya dikkat et. Her zaman abdestli olmak için çabala. Her abdestin bozulduğunda yeniden abdest al. Çünkü abdest müminin silahıdır. Silah hazır olduğu sürece düşman sana yaklaşmaya cesaret edemez.

Bir gün bir adam Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye [rahmetullahi aleyh] gelip ondan kendisine kimya ilmini öğretme-

sini ister. Bunun üzerine şeyh hazretleri adama yanında bir yıl kalmasını emreder ve bu süre içinde her abdesti bozulduğunda abdest alıp iki rekât namaz kılması şartını koşar ve ancak bundan sonra öğreteceğine dair söz verir. Bir yıl dolduktan sonra adam su almak için bir kuyuya gider. Su almak için kovayı sarkıtıp çıkardığında kovanın altın ve gümüş dolu olduğunu görür. Adam bunları kıymetsiz görerek kuyuya geri döker. Sonra şeyh hazretlerine gelir ve durumu haber verir. Şeyh hazretleri adama, işte şimdi sen her şeyinle kimya oldun der ve onu Allah yoluna irşad etmek üzere görevlendirir.

Her abdest aldığında iki rekât namaz kılmaya dikkat et. Eğer devamlı surette abdestli olamıyorsan en azından mescidde otururken, Kur'an ve ilim okurken, zikir çekmek için otururken ve diğer ibadetleri yaparken abdesti terketmemeye dikkat et.

Abdest alırken veya guslederken sadece farzları yerine getirmeyle yetinme. Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi veselem] guslüyle ve abdestiyle ilgili gelen edep ve sünnetlere de riayet ederek gusletmen ve abdest alman gerekir.

Bazı vakitlerde cenâbet olmasan da temizlik niyetiyle gusletmen gerekir. Cuma günü cuma namazına gidecekler için boy abdesti almak, sünnette teşvik edilmiştir. Buna dikkat et. Bu gusül temizlik için yeterlidir. Ancak bu, bazı vakitlerde bazı şahıslar için geçerlidir.

Abdesti ve guslü tamamladıktan sonra kıbleye dönerek şöyle söyle:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

"Tek olan ve ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim."[81]

81 Tirmizî, Tahâret, 41 (nr. 55).

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNETİN EDEPLERİNİ MUHAFAZA ETMEK

Sünnetin zâhirî ve bâtınî edeplerini muhafaza et! Bunları âdet ve ibadet haline getir! Böyle yaparsan rahmet elçisi ve hidayet peygamberi Allah Resûlü'ne [sallallahu aleyhi vesellem] mutabaatın tam olur.

Eğer sıddıklardan olmayı istiyorsan, ibadetler bir yana âdet olan şeylerde bile Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] veya sahabilerden biri o işi yapmış mı yapmamış bakıp araştırmadan o işi yapmaya başlama! Şayet yapabilecek durumda oldukları halde o işi yapmamışlarsa, mubah da olsa ondan sakın! Çünkü onlar bunun terkinde bir hayır gördükleri için terketmişlerdir. Eğer onların böyle bir işe giriştiklerini görürsen; ilk önce nasıl giriştiklerini araştır, sonra o şekilde onlara tâbi ol.

Âlimlerden biri ömrü boyunca kavun yememiş ve şöyle demiştir: Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] kavun yediğini biliyorum. Ancak nasıl yediğini bilemediğim için kavun yemiyorum.[82]

Bundan önceki bölümde, ibadetlerde muhafaza edilmesi gereken edeplerden bazıları geçtiği gibi inşallah bundan sonraki bölümde de bu edeplerden bir kısmına değinilecektir. Şimdi biz bu bölümde, âdetlerde muhafaza edilmesi gereken edeplerden bir nebze zikredeceğiz.

Bil ki; âdet olan şeylerde nebevî edepleri muhafaza eden kimseyi, Allah Teâlâ kötü ahlâk ve amellere düşmekten korur ve o kimse Cenâb-ı Hakk'ın bu âdetlerde hikmetiyle koyduğu dünyevî ve uhrevî fayda ve maslahatları elde eder.

Kim ki tam manasıyla hür olmak ve beşerî hazların kirlerinden temizlenmek istiyorsa; zâhirî ve bâtınî bütün hal ve hareketlerini şeriat kanunlarına göre ayarlasın, aklın ve şeriatın işaretine tâbi olsun.

Sûfîlerin diliyle zaman zaman âdetler kötülenmiştir. Bundan maksat, şer'î edepleri muhafaza etmeden; bu âdetleri şehvetin ve nefsanî arzuların gerektirdiği üzere yapmak ve bunlarla ferahlık duymaktır.

Hüccetülislâm İmam Gazâlî [rahmetullahi aleyh], *Kırk Esas* adlı eserinde Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem]

82 Bazı âlimler, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] kavunu yerken dilim yaptığını, sağdan başlayıp ortaya kadar geldiğini, sonra sol tarafı sağa çevirerek yine ortaya kadar gelip bu şekilde yediğini söylemişlerdir.

tâbi olmayı teşvik edip, bu mutabaatın sırlarından bazı şeylere dikkat çektikten sonra şöyle diyor:

"Bütün bunlar âdetlerle alakalıdır. İbadetlere gelince, sünneti terkeden bir kimse için; gizli bir küfür içinde ve yahut apaçık bir ahmaklık içinde olduğundan başka bir şey bilmiyorum. Bunu iyi anla!"

Bil ki bütün işlerine besmele ile başlaman gerekir. Eğer bir işe başlarken besmele çekmeyi unutursan, hatırladığın zaman,

بِسْمِ اللهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ

"Başında da sonunda da bismillâh" de[83]. Âdet olan şeylerden ne iş yaparsan yap, güzel bir niyetle yapmaya çalış! Elbiseni giydiğinde, Allah'ın sana örtmeni emrettiği avret yerlerini örtmeye niyet et. Gömlek gibi şeyler giyerken sağdan başla, çıkarırken de sağı sona bırak. Entari ve izârını baldırın yarısına gelecek şekilde giy. Eğer bunu yapmıyorsan, en azından aşık kemiğini geçmesin. Kadın ise, elbisesini her taraftan bir arşının üçte ikisi kadar yere salar.

Gömleğinin yenlerini bileklerine veya parmak uçlarına kadar uzatabilirsin. Eğer daha fazla uzatmak istiyorsan, israfa kaçma. Nitekim Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] yenleri bileklere kadardı. Hz. Ali de [radıyallahu anh] gömleğinin yenlerini parmak uçlarının hizasında kestirmiştir.

İhtiyacın kadar elbise edin. Elbisenin en iyisini ve en sertini değil, orta olanını seç. Avretini veya bir kısmı-

83 Tirmizî, Et'ime, 47 (nr. 1858); İbn Mâce, Et'ime, 7 (nr. 3264).

nı (tedavi vb. şeyler gibi) ihtiyaç olmaksızın açma. Eğer ihtiyaç gereği açmaya mecbur kaldıysan, o an şöyle de:

بِسْمِ اللهِ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ

"Kendinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'ın ismiyle."[84]

Elbiseni giyerken de şöyle de:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ

"Benden bir güç ve kuvvet olmaksızın bunu (elbiseyi) bana giydirip rızık olarak veren Allah'a hamdolsun."[85]

Sarık sarmak sünnettendir. Elbisenin yenlerinin bol olması ve sarığın büyük olması ise sünnet değildir.

Hayırdan başka bir şey konuşmamaya dikkat et! Söylenmesi helâl olmayan her sözü dinlemen de haramdır. Konaşacağın zaman sözünü tane tane söyle, yerli yerinde konuş. Seninle konuşanın sözünü kesmeden dinle. Konuşulan söz Allah'ın gazabını çekecek gıybet gibi şeyler olmadıkça hiç kimsenin sözünü kesme. Her söze müdahale etmekten sakın. Biri sana bildiğin bir şeyi anlatıyorsa, ona bildiğini hissettirme. Çünkü bu, konuşanı rahatsız eder.

Eğer bir insan bir söz veya bir hikâyeyi nakledildiği şekilde sana anlatmazsa; ona, söylediğin bu söz veya hikâye anlattığın gibi değildir, doğrusu şöyle şöyledir,

---

84 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 26450.

85 Ebû Davud, Libâs, 1 (nr. 4023).

deme. Şayet anlattığı şey dinle ilgiliyse ve hatalı ise, ona yumuşak bir şekilde doğrusunu anlat.

Seni ilgilendirmeyen konulara dalmaktan, Allah adına çokça yemin etmekten sakın! Eğer Allah Teâlâ adına yemin edersen; doğru söyleyerek ihtiyaç halinde yemin et. Yalanın bütün çeşitlerinden sakın. Çünkü yalan imana zıttır.

Gıybetten, söz götürüp getirmekten, çok şaka yapmaktan ve diğer çirkin sözlerden sakın! Yerilmiş sözleri terkettiğin gibi çirkin sözleri de terket. Bir söz söylemeden önce düşün; eğer hayırlıysa söyle, yok değilse sus!

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] hadislerinde şöyle buyurmuştur:

كُلُّ كَلَامِ ابْنِ اٰدَمَ عَلَيْهِ، لَا لَهُ، إِلَّا ذِكْرُ اللهِ، أَوْ أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ، أَوْ نَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ

"Âdemoğlunun; Allah'ı zikretme ve iyiliği emredip kötülükten sakındırma hariç bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir."[86]

رَحِمَ اللهُ امْرَءًا قَالَ خَيْرًا فَغَنِمَ، أَوْ سَكَتَ عَنْ شَرٍّ فَسَلِمَ

"Hayır söyleyip kazançlı çıkan yahut kötülüğü söylemeyip susarak selâmette kalan kişiye Allah merhamet etsin."[87]

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مَا يُلْقِي لَهَا بَالًا، يَهْوِي بِهَا أَبْعَدَ مِنَ الثُّرَيَّا

86 Tirmizî, Zühd, 62 (nr. 2412).

87 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 7850.

"Şüphesiz bir insan önemsemediği bir sözü söyler de bu söz sebebiyle (cehennemde) Süreyya yıldızından daha uzak bir yere düşer."[88]

Ayaklarını sadece hayır veya ihtiyacın olan şeyler için hareket ettirmeye dikkat et! Yürürken acele etme. Kibirlenerek ve böbürlenerek yürüme; yoksa Allah'ın rahmet nazarından düşersin. Önünde yürünmesinden rahatsız olma. Ayak izlerine basılıp arkandan yürünmesini hoş karşılama. Çünkü bu, kibirli kimselerin ahlâkındandır. Yürürken sağa sola çok bakma. Yolda yürürken lüzumsuz durma. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] yürürken ayaklarını sürümez, sanki yüksekten iner gibi yürürdü. Arkasından seslenildiğinde durur, fakat arkasına bakmazdı.

Oturduğun zaman, avret yerlerini açılmaktan muhafaza edecek şekilde oturmaya dikkat et! Kıbleye yönelerek huşu ve vakarla otur. Çokça sağa sola sallanmaktan, hareket etmekten ve yerinden kalkmaktan uzak dur.

İnsanlarla beraber oturduğunda; çokça kaşınmaktan, gerinmekten, geğirmekten ve esnemekten sakın! Eğer seni esneme tutarsa, esnerken sol elinin dışıyla ağzını kapat.

Kahkahayla gülmekten sakın! Çünkü kahkahayla gülmek kalbi öldürür. Eğer gülmeni tebessüme çevirebiliyorsan, yap. Oturduğun yerden şu duayı okumadan kalkma:

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

88 bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/402.

"Allahım! Sana hamdederek seni noksanlıklardan tenzih ederim. Şahitlik ederim ki senden başka ilâh yoktur. Senden mağfiret diler ve sana tövbe ederim."[89]

Rivayet edilmiştir ki: "Her kim bulunduğu meclisten kalktığında bunu okursa, o meclisteki hataları bağışlanır."

Uyumak istediğinde; bütün günahlardan tövbe ederek, gece namazına kalkmaya niyet ederek kıbleye gelecek şekilde sağ tarafına uzan ve şu duaları oku:

بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِاسْمِكَ أَرْفَعُهُ، فَاغْفِرْ لِي ذَنْبِي

"Allahım! Yanımı ancak senin isminle (döşeğe) koydum, onu ancak senin isminle kaldırırım. Allahım günahımı affet."[90]

اَللّٰهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ (ثَلَاثًا)

"Allahım! Kullarını yeniden dirilttiğin günde beni azabından koru." (üç defa).[91]

أَسْتَغْفِرُ اللهُ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيَّ الْقَيُّومَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ (ثَلَاثًا)

"Kendisinden başka ilâh olmayan Hay ve Kayyûm olan yüce Allah'tan beni bağışlamasını diliyor ve O'na tövbe ediyorum." (üç defa).[92]

Otuz üç defa,

---

89 Ebû Davud, Edeb, 32 (nr. 4859); Tirmizî, Daavât, 39 (nr. 3433).

90 bk. Müslim, Zikir, 17 (nr. 64); Ebû Davud, Edeb, 107 (nr. 5050).

91 Ebû Davud, Edeb, 107 (nr. 5045); Tirmizî, Daavât, 18 (nr. 3398); İbn Mâce, Dua, 15 (nr. 3877).

92 Tirmizî, Daavât, 17 (nr. 3397).

سُبْحَانَ اللهِ

"sübhânallah"

Otuz üç defa,

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ

"elhamdülillâh"

Otuz dört defa,

اَللهُ أَكْبَرُ

"Allahüekber"[93]

Uyku için bunlardan başka dualar da vardır, bu dualardan gafil olma!

Abdest almadan uyuma! Allah Teâlâ'yı zikrederken uykuya dalmaya çalış. Yumuşak yataklarda uyumaya alışma, bu seni çok uyumaya ve gece ibadetini terketmeye sevkeder. Eğer buna alışırsan, Allah'ın gece ibadetine kalkanlara ne hazırladığını gördüğünde üzüntün ve hasretin artar. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi veselem] şöyle buyurmuştur:

يُحْشَرُ النَّاسُ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَيُنَادِي مُنَادٍ: أَيْنَ الَّذِينَ كَانَتْ تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ، فَيَقُومُونَ وَهُمْ قَلِيلٌ، فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ

93 Buhârî, Fezâilü's-Sahâbe, 9 (nr. 3705); Müslim, Zikir, 19 (nr. 80); Ebû Davud, Edeb, 109 (nr. 5062).

"İnsanlar bir yerde toplanırlar. Bir münâdi, 'Yanları yataklardan uzak kalanlar (gece ibadetine kalkanlar) nerede?' diye seslenir. Bunun üzerine çok az kişi ayağa kalkar ve ardından hesapsız olarak cennete girerler."[94]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا بُنَيَّ لَا تُكْثِرِ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ، فَإِنَّ مَنْ يُكْثِرِ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ يَأْتِي فَقِيرًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Davud'un oğlu Süleyman'ın [aleyhimesselâm] annesi, oğlu Süleyman'a, 'Ey oğlum! Geceleyin fazla uyuma! Zira geceleyin fazla uyuyan kişi, kıyamet günü fakir olarak gelir' demiştir."[95]

İmam Gazâlî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Bil ki gece ve gündüz yirmi dört saattir. Bu süre içindeki uykun sekiz saatten fazla olmasın. Eğer altmış sene yaşayacak olursan, bunun yirmi senesini uyku ile zayi etmen sana yeter. Bu da ömrünün üçte biridir."

Bazı yerlerde kıbleye dönerek sağ tarafına yatman zor oluyorsa, o halde kıbleyi arkana almamaya gayret ederek sağ tarafına yat. Eğer uzanmaktan kastın uyumak değil de sadece dinlenmekse sol tarafa uzanmanda bir sakınca yoktur.

Kaylûle uykusu gece ibadetine kalkmaya yardımcıdır. Öyleyse kaylûle uykusuna yatmaya dikket et.

---

94 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 3244.

95 bk: İbn Mâce, İkâme, 174 (nr. 1332).

Sabah namazından sonra uyumaktan sakın! Çünkü bu rızka manidir. Yine ikindi namazından sonra yatmaktan sakın! Zira bu deliliğe sebeptir. Yine yatsı namazından önce yatmaktan sakın! Çünkü bu gece uykusuzluğa sebeptir.

Eğer uykunda seni sevindiren bir rüya gördüysen Allah'a hamdet ve onu münasip bir şekilde iyiliğe yor ki öyle çıksın. Şayet seni üzecek bir rüya gördüysen kötülükten Allah'a sığın, sol tarafına üç kere tükür, diğer tarafına dön ve hiç kimseye onu anlatma. Çünkü bu sana zarar vermez. Eğer biri rüyasını sana anlatırsa sana tabirini sormadan veya ondan izin almadan tabirini yapma.

Bir şey yiyip içerken besmeleyle başla, Allah'ı hamdederek bitir. Sağ elinle yiyip iç. Sana bir yemek sunulduğunda şöyle dua et:

اَللّٰهُمَّ، بَارِكْ لَنَا فِيمَا رَزَقْتَنَا، وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ

"Allahım, verdiğin rızkı bize mübarek kıl ve bize ondan daha hayırlısını yedir."[96]

"Bize ondan daha hayırlısını yedir" cümlesini eğer yemek süt değilse söyler. Yemek sütse bunun yerine "ondan bize daha çok ver" der. Zira rivayet edildiğine göre sütten daha hayırlı bir şey yoktur. وَزِدْنَا مِنْه

Yemekten önce ve sonra ellerini yıkamaya, küçük lokmalar almaya, iyice çiğnedikten sonra yutmaya dikkat et! Ağzındakini yutmadan elini yemeğe uzatma. Yemek kabının ortasından değil kenarlarından ye. Çünkü

96 Ebû Davud, Eşribe, 21 (nr. 3730); Tirmizî, Daavât, 55 (nr. 3454).

bereket ortaya iner. Lokman yere düştüğünde onun üzerindeki şeyi temizle ve sonra onu ye, şeytana bırakma. Yemeğini bitirdikten sonra parmaklarını yala ve kabı iyice süpür. Yemeğini şehadet, orta ve başparmağını kullanarak ye. Eğer pirinç gibi yemeklerde diğer parmakların yardımına ihtiyaç duyarsan bundan bir sakınca yoktur.

Şayet başkalarıyla beraber yiyorsan, meyve hariç önünden ye. Yemek yiyenlerin yüzüne bakma. Onlarla konuşacaksan duruma uygun şekilde konuş. Yemek ağzındayken konuşma. Eğer ağzına çıkarma ihtiyacı hissettiğin tükürük veya balgam geldiyse başını onlardan başka tarafa çevir veya kalkıp başka bir yere git.

Eğer bir topluluğun yanında yediysen onlara teşekkür edip hayır dua et. Yemeğini yedikten sonra şu duayı oku:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ، اَللّٰهُمَّ، كَمَا أَطْعَمْتَنِي طَيِّبًا فَاسْتَعْمِلْنِي صَالِحًا، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا الطَّعَامَ، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ

"Allah'a hamdolsun. Allahım! Bana temiz rızık yedirdiğin gibi beni salih amellerde kullan. Bu yemeği bana yediren ve benden bir teşebbüs ve kuvvet olmaksızın beni rızıklandıran Allah'a hamdolsun."[97]

Kim ki yemekten sonra bunu söylerse geçmiş ve gelecek günahları affedilir.

Her yemek için katık arama. Kötü bir yemek olsa da hiçbir yemeği ayıplama. Bütün gayen güzel yemekler

97 bk. Ebû Davud, Libâs, 1 (nr. 4023); Tirmizî, Daavât, 56 (nr. 3458); İbn Mâce, Et'ime, 16 (nr. 3285).

yemek ve arzularını elde etmek olmasın. Yoksa Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] haklarında şöyle buyurduğu kimselerden olursun:

شِرَارُ أُمَّتِي الَّذِينَ غُذُوا بِالنَّعِيمِ، وَنَبَتَتْ عَلَيْهِ أَجْسَادُهُمْ، وَإِنَّمَا هِمَّتُهُمْ أَلْوَانُ الطَّعَامِ، وَأَلْوَانُ الثِّيَابِ، وَيَتَشَدَّقُونَ فِي الْكَلَامِ

"Ümmetimin en şerlileri nimetin her türlüsüyle gıdalanan, bedenleri bunlarla beslenen kimselerdir. Onların bütün arzuları çeşit çeşit yemekler yemek, çeşit çeşit giysiler giymektir ve onlar konuşurken ağızlarını eğip bükerek konuşurlar."[98]

Hz. Ali [kerremallahu vechehû] şöyle demiştir:

"Bütün gayesi midesine girecek şey olan bir kimsenin kıymeti, oradan çıkacak şey kadardır."

Midene helâlden başka bir şey girmemesi için gayret et! Çünkü kırk gün helâl yiyen kimsenin kalbi nurlanır, hikmet pınarları kalbinden diline akar, Allah ona dünyada zühd sahibi olmayı bahşeder, gönlü temiz olur ve Rabb'i ile arasındaki muamele güzelleşir. Haramları ve şüpheli şeyleri yiyen kimsenin durumu ise bunun tam tersidir.

Çok çeşitli yemekten ve doyana kadar yemekten sakın! Çünkü her kötülüğün başlangıcı, aşırı derecede helâl yemektir. Çok yemenin âfetlerinden bazıları şunlardır: Kalp katılığı, zekâ bozukluğu, fikir karışıklığı, ibadete karşı tembellik ve bunlara benzer şeyler.

98 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 6224, 7912.

Yemek hususunda iktisatlı olmanın yolu, iştahın varken yemekten geri durman ve yemeğe karşı gerçek bir iştahın olmadan yememendir. Gerçek iştahın belirtisi ise her türlü yemeği arzulamandır.

Su içerken yavaş yavaş emerek iç; soluk almadan bir nefeste içme, üç nefeste iç! İçtiğin kabın içine soluma ve kırık yerinden içme. Suyu ayakta içme ve kabın ağzından da içme. Eğer içmek için bir kap bulamadıysan eline dökerek iç. İçtikten sonra şöyle dua et:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي جَعَلَهُ عَذْبًا فُرَاتًا بِرَحْمَتِهِ، وَلَمْ يَجْعَلْهُ مِلْحًا أُجَاجًا بِذُنُوبِنَا

"Bu içtiğimizi rahmetiyle tatlı bir su yapan, günahlarımız sebebiyle acı ve tuzlu kılmayan Allah'a hamdolsun."[99]

Eşine cinsî münasebet sebebiyle yaklaştığında şöyle dua et:

بِسْمِ اللّٰهِ، اَللّٰهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا

"Allah'ın adıyla. Allahım! Bizi şeytandan uzak tut ve bize vereceğin evlattan da şeytanı uzak tut."[100]

Cinsî münasebet esnasında kendini ve aileni bir örtü ile ört. Bu esnada yavaş ve sükûnetli olmaya dikkat et. Boşalmanın yaklaştığını hissettiğinde dilinle telaffuz etmeden kalbinle Allah Teâlâ'nın şu sözünü oku:

---

99 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4479.

100 Buhârî, Vudû, 8 (nr. 141); Müslim, Nikâh, 18 (nr. 116).

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾

"Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren O'dur. Rabb'inin her şeye gücü yeter" (Furkân 25/54).

İbadet yapan bir kimseye evlenme veya evlenmeme bakımından en faziletli olan; bu ikisinden dininin selâmeti, kalbinin ıslahı ve fikrinin derli toplu olması için en uygun olanı yapmasıdır. Eşi olmayan bir kimsenin, nefsini kadınlara meyletmeye sevkedecek kadar onlar hakkında düşüncelere dalması çok şiddetli bir mekruhtur. Böyle bir şeye mübtela olup da ibadet vazifeleriyle bu düşünceleri kalbinden söküp atamayan kimse derhal evlenmelidir. Eğer evlenmeye gücü yoksa oruç tutmalıdır. Çünkü oruç şehveti kırar.

Küçük veya büyük abdest bozmak için tuvalete girmek istediğinde ayakkabını giy, başını ört, girerken sol ayağınla gir, çıkarken de sağ ayağınla çık. Girmek istediğinde şöyle de:

بِسْمِ اللهِ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ

"Allah'ın adıyla. Allahım! Erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım."[101]

101 Buhârî, Daavât, 15 (nr. 6322); Müslim, Hayız, 32 (nr. 122).

Çıkarken de şöyle de:

غُفْرَانَكَ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي الْأَذَى، وَعَافَانِي

"Senin mağfiretini dilerim. Benden ezayı gideren ve afiyet veren Allah'a hamdolsun."[102]

Tuvaletteyken Allah'ın adını yalnızca kalbinle zikret. Tuvalete girerken Allah Teâlâ'nın adına saygı gösterme amaçlı O'nun isminin yazılı olduğu bir şeyi üzerinde bulundurma. Tuvalette lüzumsuz işlerle uğraşma, zaruret olmadıkça konuşma, elbiseni necaset bulaşmasından korktuğun kadar kaldır, seni hiçbir şahsın görmeyeceği şekilde gizlen, senden bir ses duyulmayacak ve koku alınmayacak kadar uzaklaş.

Küçük ve büyük abdestte önünü ve arkanı kıbleye dönme. Bazı binalarda bu durum güçleşir, bu durumda meşakkat olduğundan dolayı müsamaha gösterilir. Zaruret olmadıkça suyu çok olsa da durgun suya bevletme. Yine sert yere ve rüzgarın estiği tarafa da bevletme. Bütün bunlar kabir azabının çoğuna sebebiyet veren idrar sıçramasından sakınmak içindir. Vesvese sınırını aşmadan gücün yettiğince idrardan temizlenmeye dikkat et. Bu da öksürükle, tenasül organını hafifçe hareket ettirerek ve altından elle sıvazlayarak olur. İstincâ yaparken önce taşla sonra suyla yap. Eğer sadece biriyle yapmak istiyorsan su daha faziletlidir. Suyla istincâ yapıyorsan önce ön tarafı sonra arka tarafı yıka. Taşla temizliyorsan önce arka tarafı sonra ön tarafı temizle. İstincâyı bitirdikten sonra şöyle dua et:

---

102 İbn Mâce, Tahâret, 10 (nr. 301).

اَللّٰهُمَّ حَصِّنْ فَرْجِي مِنَ الْفَوَاحِشِ، وَطَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ

"Allahım! Ön ve arkamı her türlü fuhuştan muhafaza buyur ve kalbimi nifaktan arındır."[103]

Her işinde sağdan başlamaya dikkat et! Ancak necasetlerin yıkanmasında, pisliklerin giderilmesinde ve kirli yerlere girme durumunda bunların tümünün solla yapılması gerekir.

Aksırdığın zaman sesini alçalt ve ağzını kapat, sonra,

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"*Âlemlerin Rabb'i Allah'a hamdolsun*" de.[104]

Tükürürken sol tarafına veya sol ayağının altına tükür.

Su kaplarının ağzını bağlamaya, yemek tabaklarını kapatmaya, evin kapısını kapatmaya dikkat et. Özellikle uyumadan veya evden çıkmadan önce kapat. Evdeki bütün ateşleri ve kandilleri söndürmeden veya emniyete almadan yatma. Eğer yemek veya su kabını sabaha kadar açık bırakmışsan ondan hiçbir şey içme ve necis olan su nerede kullanılıyorsa onu orada kullan. O su temiz bir sudur ancak kullanılmasında tehlike vardır.

Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî [rahmetullahi aleyh], *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserinde şöyle demiştir:

---

103 Zebîdî, *İthâfü's-Sâde*, 2/344.

104 Buhârî, Edeb, 126 (nr. 6224).

"Sene içinde bilinmeyen bir gece vardır. O gecede bütün hastalıklar iner. Bu hastalıklar rastladığı her açık yemek tabağına veya su kabına girer. Bu sebepten dolayı Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] su kaplarının ağızlarını bağlamasını ve yemek tabaklarının kapatılmasını emretmiştir. Eğer tabağı kapatacak bir şey bulamazsan üzerine bir parça odun koy ve onun üzerine Allah'ın adını zikret, O'na dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever."

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

MESCİDLERDE OTURUP İTİKÂF YAPMAK

Mescidde durmaya ve itikâf niyetiyle çok oturmaya dikkat et! Çünkü mescidler Allah'ın evleri ve en sevdiği yerlerdir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْمَسْجِدُ بَيْتُ كُلِّ تَقِيٍّ

"Mescid, Allah'tan korkan herkesin evidir."[105]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسَاجِدَ، فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ

"Bir adamın mescide gitmeyi alışkanlık haline getirdiğini görürseniz, onun imanına şahitlik ediniz."[106]

---

105 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 2950, 10657; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 6/254 (nr. 6143).

106 Tirmizî, İmân, 8 (nr. 2617); İbn Mâce, Mesâcid, 39 (nr. 802).

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

"Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimseler imar eder" (Tevbe 9/18).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], mescidleri seven kişiyi, kendi gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı günde Allah Teâlâ'nın arşının gölgesinde gölgelendireceği yedi zümreden biri olarak sayarken şöyle buyurmuştur: "... *mescidden çıktığında tekrar ona dönünceye kadar kalbi mescidlere bağlı olan kimse.*"[107]

Mescidde oturduğun esnada edebe ve hürmete dikkat et. Sakıncalı ve haram olan sözlerin yanında lüzumsuz sözlerden de sakın. Dünya işleriyle ilgili konuşma ihtiyacı hissettiysen mescidin dışına çık. Mescidde ibadetten başka bir şeyle meşgul olma. Çünkü mescid ancak içinde Allah'a ibadet edilsin diye inşa edilmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فِي بُيُوتٍ اَذِنَ اللهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهٗ يُسَبِّحُ لَهٗ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَآءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ ﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَهُمُ اللهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ وَاللهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

107 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 549.

"Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu (öyle kimseler) tesbih eder ki; onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar. Çünkü (o günde) Allah, onları yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandıracak ve lutfundan onlara fazlasıyla verecektir. Allah, dilediğini hesapsız rızıklandırır" (Nûr 24/36-38).

Mescide gireceğin zaman sağ ayağınla gir ve şöyle de:

بِسْمِ اللهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِ اللهِ، اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ

"Allah'ın adıyla. Resûlullah'a salât olsun. Allahım! Günahlarımı affet ve bana rahmetinin kapılarını aç."[108]

Mescide girdiğin zaman iki rekât namaz kılmadan oturma. Eğer namaz kılma imkânı bulamadıysan dört defa şöyle de:

سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ

"Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Bütün hamdler Allah'a mahsustur. Allah'ın dışında hiçbir ilâh yoktur. Allah en büyüktür."

Mescidden çıkarken sol ayağınla çık ve girerken yukarıdaki duayı oku. Yalnız, أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ "Rahmetinin kapı-

108 İbn Mâce, Mesâcid, 13 (nr. 771); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/283.

larını aç" yerine أَبْوَابَ فَضْلِكَ "İhsanının kapılarını aç"[109] de. Ayrıca şunu da ilave et:

أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَجُنُودِهِ

"Kovulmuş olan şeytanın ve askerlerinin şerrinden Allah'a sığınırım."[110]

Müezzini duyduğun zaman, o ne söylüyorsa aynını söyle. Ancak müezzin,

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ

ve,

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ

dediğinde,

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ

de.

Müezzin sabah ezanında,

اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ

"Namaz uykudan daha hayırlıdır" dediğinde,

صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ

"Doğru söyledin, haklısın" de.

---

109 İbn Mâce, Mesâcid, 13 (nr. 771).

110 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 20786.

Müezzin ezanı tamamlayıp ve sende onunla beraber tekrar edip böyle karşılık verdikten sonra Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] salât ve selâm getir, sonra şu duayı oku:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ، اٰتِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

"Ey şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın Rabb'i Allahım! Efendimiz Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver. Onu, kendisine vaat ettiğin makam-ı mahmûda ulaştır."[111]

Ezan ile kamet arasında çokça dua et. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ لَا يُرَدُّ

"Ezan ile kamet arasında yapılan dua reddolunmaz."[112]

Bu vakitte okunması tavsiye edilen dualardan biri şöyledir:

اَللّٰهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

"Allahım! Senden dünya ve ahirette afiyette olmayı ve affedilmeyi diliyorum."[113]

Şüphesiz bu duanın ezan ve kamet arasındaki vakitler dışında da okunması sünnette teşvik edilmiştir. Bu

111 Buhârî, Ezân, 8 (nr. 614); Tirmizî, Salât, 43 (nr. 211); İbn Mâce, Ezân, 4 (nr. 722).

112 Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 6/22 (nr. 9897).

113 İbn Mâce, Menâsik, 32 (nr. 2957).

duayı okumaya gayret et. Çünkü bu, duaların en kapsayıcı ve en faziletlilerindendir.

ON ALTINCI BÖLÜM

NAMAZI İLK VAKTİNDE KILMAK

Müezzin her farz namaz için ezan okuduğunda, abdestli olup mescidde hazır bulunarak namazı ilk vaktinde kılmaya dikkat et! Eğer bunu yapamıyorsan en azından ezanı duyar duymaz namaz için hazırlığa başla.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

فَضْلُ أَوَّلِ الْوَقْتِ عَلَى اٰخِرِهِ، كَفَضْلِ الْاٰخِرَةِ عَلَى الدُّنْيَا

"Vaktin evvelinin vaktin sonu üzerine üstünlüğü, ahiretin dünyaya üstünlğü gibidir."[114]

Yine Resûl-i Ekrem [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَوَّلُ الْوَقْتِ رِضْوَانُ اللهِ، وَاٰخِرُهُ عَفْوُ اللهِ

"Namazı ilk vaktinde kılmak Allah'ın rızasına, son vaktinde kılmak ise Allah'ın affına nail kılar."[115]

---

114 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 19579.

115 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 2/215 (nr. 2086).

Şeriatın, farz namazlardan önce ve sonra yapılmasını emrettiği revâtib sünnetleri muhafaza etmeye dikkat et. Umursamazlık yapıp onları terketmekten sakın. Bir mazeretten dolayı kaçırdıysan onları kazâ et.[116]

Namazda huşûa, kalp huzuruna, kıyamı düzgün yapmaya, kıraati tertil üzere yapmaya ve okuduklarının manasını düşünmeye, rükûu, secdeleri, namazın diğer rükünlerini tastamam yapmaya ve namazında şeriatin sana amel etmeyi teşvik ettiği edep ve sünnetleri muhafaza etmeye dikkat et. Namazda eksiklik gerektirecek veya namazın kemalini bozacak şeylerden uzak dur. Çünkü böyle yaptığında namazın bembeyaz nurlu bir şekilde ayrılır ve "Beni koruduğun gibi Allah da seni korusun" der. Eğer böyle yapmazsan namazın simsiyah ve karanlık bir şekilde ayrılır ve "Beni zayi ettiğin gibi Allah da seni zayi etsin" der.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ لِلْمَرْءِ مِنْ صَلَاتِهِ إِلَّا مَا عَقَلَ مِنْهَا

"Kişiye namazından aklettiği (huzur ile kıldığı) kadarı vardır."[117]

---

116 Bu, İmam Şâfiî'ye [rahmetullahi aleyh] göredir. Ebû Hanîfe'ye [rahmetullahi aleyh] göre ise, kaçırılması durumunda kazâsı sünnet olan, yalnız sabah namazının sünnetidir. Günün sabah namazı kazâya kalmış ise, öğleye bir müddet kala kılınınca farzıyla birlikte sünneti de kazâ edilir. Öğleden sonraya kalınca sünnet kılınmaz, sadece farz kazâ edilir.

117 Zebîdî, *İthâfü's-Sâde*, 4/124.

Hasan-ı Basrî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Kalbin hazır olmadığı her namaz, ceza sebebi olmaya daha yakındır."

Şeytan -Allah ona lânet etsin- mümini namazından alıkoyma hususunda çok hırslıdır. Hatta öyle ki namaza durduğunda, mümin için namazdan önce hayaline gelmeyen bir sürü ihtiyaç kapsını açar ve dünyasında onun için mühim olan bir sürü işi hatırlatır. Şeytanın bundan maksadı, müminin namazında Allah'a yönelmesini ve Allah ile huzuru bulmasını engellemektir. Eğer mümin için namazda bu huzur hâsıl olmazsa, Allah ona rahmetiyle yönelmez. Hatta bazan namazdan günahkâr olarak çıkar. Bu sebepten dolayı âlimler namaza başlamadan önce şeytandan korunmak için Nâs sûresini okumayı müstahap görmüşlerdir.

Namazlarında Fâtiha'dan sonra sürekli aynı sûreleri okumaman gerekir. Ancak şeriatta okunması tavsiye edilen sûreler bundan müstesnadır. Cuma günü sabah namazında Secde sûresini ve İnsân sûresini okumak gibi.

Namazlarında Kâfirûn, İhlâs, Nâs ve Felak gibi kısa sûreleri devamlı okumaktan sakın.

Eğer imam isen, o vakit imamın teşvik edildiği hafifliğe dönmelisin. Bu da Muâz b. Cebel'in [radıyallahu anh] şu olayından anlaşılır: O bir defasında cemaate imam olmuş ve namazı gerçekten çok uzatmıştı. Bunun üzerine bir adam Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] yanına gelerek şikâyette bulundu. Allah Resûlü de ona,

أَفَتَّانٌ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟! اِقْرَأْ (بِسَبِّحِ الْأَعْلَى)، (وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا)، (وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى)

"Ey Muâz! Sen fitne mi çıkarmak istiyorsun! A'lâ, Şems ve Leyl gibi sûreleri oku"[118] buyurdu.

Hadis kitaplarına bakan kimse ne dediğimizi iyi anlar. Rivayet edilir ki Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] kıldırdığı son namaz akşam namazıdır ve bu namazda Mürselât sûresini okumuştur. Allah dilediğini dosdoğru yola iletir.

118 Buhârî, Ezân, 63 (nr. 705).

ON YEDİNCİ BÖLÜM

CEMAAT ile NAMAZDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Bir imamın arkasında namaz kılıyorsan ona güzelce uymaya dikkat et! Çünkü imam kendisine uyulması için vardır. Namazın hareketlerinde onun önüne geçmenin yanında, onunla beraber bile hareket etmekten sakın. Bu hususta gereken, namazındaki bütün hareketlerini imamın hareketlerinden sonra yapmandır. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلَّذِي يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ قَبْلَ الْإِمَامِ إِنَّمَا نَاصِيَتُهُ بِيَدِ الشَّيْطَانِ

"Başını imamdan önce indirip kaldıran kimsenin alnı şeytanın elindedir."[119]

---

119 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 20478.

Kimseye eziyet vermeden birinci safta namaz kılmak için acele etmeye, bunun için rekabet etmeye dikkat et! Birinci safta namaz kılma imkânı varken gerilerde durmaktan sakın. Nitekim Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخِّرَهُمُ اللهُ

"Bir toplum (birinci saftan) geride kalmaya devam ettiği sürece Allah da onları (rahmetinden ve fazl u kereminden) geride bırakır."[120]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْمُقَدَّمِ

"Şüphesiz Allah Teâlâ ve melekleri, ilk saftakilere rahmet ve istiğfar ederler."[121]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] birinci saftakiler için üç defa, ikinci saftakiler için ise bir defa istiğfar dilerdi.

Safları sık ve düzgün tutmaya dikkat et! Eğer imam isen buna daha fazla dikkat etmelisin. Bu iş şeriatta çok mühimdir. İnsanların çoğu bundan gafildir. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] buna çok dikkat eder, bu işi bizzat kendisi üstlenir ve şöyle buyururdu:

---

120 Müslim, Salât, 28 (nr. 130); Ebû Davud, Salât, 98 (nr. 680); İbn Mâce, İkâme, 45 (nr. 978).

121 Nesâî, Ezân, 14 (nr. 645); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/284.

لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ

"Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah Teâlâ kalplerinizi arasına ihtilaf koyar."[122]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] saf aralarında boşluk bırakılmamasını emreder ve şöyle buyururdu:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي لَأَرَى الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ فِي خَلَلِ الصَّفِّ كَأَنَّهُ الْخَذَفُ

"Nefsimi kudreti ile tutan zata yemin ederim ki, şeytanın küçük siyah bir koyun gibi safların arasına girdiğini görüyorum."[123]

Beş vakit namazı cemaatle kılmaya ve buna devam etmeye dikkat et! Çünkü cemaatle kılınan namaz, sahih hadiste belirtildiği gibi tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstündür. Bir mazeretin olmadan veya bozuk bir mazeretten dolayı cemaatle namaz kılmayı terketmekten sakın. Eğer mescide geldiğinde namaz kılınmışsa veya dininin selâmeti için evinde oturup cemaat namazına gidemiyorsan, en azından cemaatin sevabını elde etmek ve cemaat ile namaz kılmayı terkedenler hususunda gelen tehditlerden kurtulmak için seninle beraber kılacak bir kişiyi de yanına alman gerekir.

---

122 Ebû Davud, Salât, 94 (nr. 663); Tirmizî, Salât, 53 (nr. 227).

123 Ebû Davud, Salât, 94 (nr. 667); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/283.

Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ تَرْكِ الْجَمَاعَةِ، أَوْ لَأُحَرِّقَنَّ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ

"Bir kısım topluluk var ki, ya cemaatle namazı terke son verirler ya da ben evlerini (onlar içindeyken) yakarım."[124]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فَارِغًا صَحِيحًا فَلَمْ يُجِبْ، فَلَا صَلَاةَ لَهُ

"Kim namaza çağrıyı (ezanı) işitir de bir özrü olmadığı halde ve sıhhati yerindeyken icabet etmezse onun için namaz sevabı yoktur."[125]

Abdullah b. Mesud [radıyallahu anh] şöyle diyor:

"Biz özürsüz olarak cemaat namazına gelmeyen kişiyi nifağı malum olan bir münafık olarak bilirdik. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] zamanında bir adam yaşlılıktan dolayı sallanarak iki kişinin kollarına girmek suretiyle namaza getirilir ve safa durdurulurdu."

Bütün bu tehditler cemaat ile namazı terkedenler hakkındaysa, farz-ı ayın olan cuma namazını terkedenler hakkındaki tehditler nasıldır? Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمَعٍ تَهَاوُنًا، طَبَعَ اللهُ عَلَى قَلْبِهِ

124 İbn Mâce, Mesâcid, 17 (nr. 795).

125 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/394 (nr. 5688).

"Kim ki önemsemeyerek üç cumayı terkederse, Allah onun kalbini mühürler."[126]

Eğer cumaya veya cemaate gitmemek için bir mazeretin hâsıl olduysa, cumanın ve cemaatin kılındığı yerde bir adamın hazır olanlara altın dağıttığını düşün; şayet orada hazır bulunmak için gayrete geliyor ve gitmek için istekli oluyorsan bil ki, senin mazeretin gerçek değildir. O zaman, dünyalık arzularının senin için Allah katındaki şeylerden daha üstün olmasından dolayı O'ndan utan.

Bil ki gerçek özrün maksadı, kişinin üzerinden günahı kaldırmaktır. Sevap ise ancak o ameli yapmakla elde edilir. Her yönden cemaatte veya cumada hazır olmak hususunda özrü olan kimse de sevap elde edebilir. Mesela devamlı ishal hali varsa veya haksız yere hapsedilmişse yahut cumaya gitmek için mazereti olmadığı halde gittiğinde kendisi sebebiyle bir müslüman zarar görecekse; örneğin evde bakıma muhtaç bir hastası varsa, bu özür sahibi ve ondan önceki bahsettiğimiz özür sahipleri cumaya gidemedikleri için üzülüp hasret çekiyorlarsa, cuma sevabını elde etmiş olurlar.

Kâmil bir mümin, bin tane özrü de olsa kendisini Allah'a yaklaştıracak şeylerden birini terketmez. Ancak onu terketmenin Allah katında onu yapmaktan daha sevimli olduğunu bilmesi müstesna. Bu da çok az olur. Bu sebepten dolayı kâmil Allah dostları, kendilerini Allah'a yaklaştıracak öyle işler üstlenmişlerdir ki sarsılmaz yüksek dağlar bile onları taşımaktan aciz kalır.

---

126 Ebû Davud, Salât, 210 (nr. 1052); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/425.

İmanı zayıf, yakîni az ve Allah'ı gerçek manada tanımayan kimselere gelince; onlar, özürlerinden dolayı Allah'ın kendilerine farz kıldığı bir şeyi terkettiklerinde onu terketmekte kendilerine bir sorumluluk olmadığına itimat ederler.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

"Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah, onlara yaptıklarının karşılığını verir, asla kendilerine haksızlık yapılmaz" (Ahkâf 46/19).

Bakmakla yükümlü olduğun çocuk, eş ve köleyi, farz namazları kılmaları için yönlendirmeye dikkat et! Eğer onlardan birisi namaz kılmayı kabul etmezse, ona nasihat ver.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ أَشْرَكَ

"Bizimle onlar (kâfirler) arasındaki ayırıcı temel unsur namazdır. O halde kim namazı terkederse şirke düşmüş olur."[127]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

---

127 Tirmizî, İmân, 9 (nr. 2621); İbn Mâce, İkâme, 77 (nr. 1079). Burada, namazın farz olduğunu inkâr ederek terkeden kimsenin küfre düşeceği kastedilmiştir.

لَا دِينَ لِمَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ، وَإِنَّمَا مَثَلُ الصَّلَاةِ مِنَ الدِّينِ، كَمَثَلِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ

"Namazı olmayanın dini yoktur. Namazın dindeki yeri, başın vücuttaki yeri gibidir."[128]

Cuma günü bütün dünya işlerinden kurtulmaya çalış! Bu mübarek günü sadece ahiretine has kıl. Bu günde iyilikten ve Allah'a yölmekten başka bir iş yapma. İcabet saatini gözetmeye özen göster. Bu saat her cuma gününde vardır. Bir müslüman o saate tevafuk eder de, Allah'tan bir hayır dilerse veya bir kötülükten sığınırsa muhakkak Allah onun isteğine icabet eder.

Zevalden önce olsa bile cumaya erken gitmeye, minbere yakın oturmaya ve hutbe esnasında susup güzelce dinlemeye dikkat et! Boş laf ve düşünceleri terketmenin yanında zikir ve fikirle uğraşarak hutbeyi dinlememekten sakın. Hutbede söylenen nasihat ve tavsiyeleri sanki yalnızca sana söyleniyormuş gibi dinle. Cuma namazında selâm verdikten sonra oturuşunu bozmadan ve konuşmadan yedişer defa Fâtiha, İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini oku. Yine namazı bitirdikten sonra yüz defa,

سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ

"Yüce Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim"[129] de. Hadis-i şeriflerde bunun faziletine dair haberler vardır. Tevfik Allah'tandır.

---

128 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 5497.

129 Ebû Davud, Edeb, 110 (nr. 5091); Tirmizî, Daavât, 61 (nr. 3470).

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

ZEKÂTI VAKTİNDE VERMEK

Eğer üzerine zekât farz olan bir malın varsa, o malın zekâtını gönül hoşluğu ile ve Allah'ın rızasını isteyerek vermeye dikkat et! Zekât vakti gelince zekât vereceğin miktarı geciktirmeden seç ve ayır. Şayet bunu yaparsan, üzerine bereketler akar, yanında hayırlar kat kat artar ve malın bütün âfetlerden korunaklı bir kalede olur.

Zekât olarak vereceğin malı önceden ayırıp vermeye dikkat et! Bazı dünya ehlinin yaptığı şeylerden sakın. Onlar zekâtı mallarından çıkarıp ayırmazlar, ancak her zekâta muhtaç bir kimseyle karşılaştıklarında vermeleri farz olan miktara yetişinceye kadar bir miktar onlara verirler ve bunu zekât olarak hesap ederler.

Hasat ve toplama zamanında meyve ve ekinin olgunlaşıp da temizlenmiş olarak kuru halde ne kadar geldiğini anlamadan ve hesaplamadan ondan bir şey ye-

mekten sakın. Eğer belirli bir ağaçtan yemek istersen, sadece o ağaçta farz olan miktarı bilmen yeterlidir.

Bil ki hibe ve benzeri yollarla zekâtı üzerinden düşürmek için hileye başvuran veya zekâtını bile bile müstahak olmayanlara yahut nefsinin arzusuna göre dünyada kendisinden menfaat elde edeceği birine veren kimse, Allah Teâlâ kendisini malıyla cezalandırmadan dünyadan çıkmaz.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

"Ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bunu bilselerdi!" (Zümer 39/26).

Eğer zekâtı meşru olmayan bir şekilde vermeyen kişinin hali buysa hiç vermeyenin hali nasıl olur?

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

"İşte onlar, hidayete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir" (Bakara 2/16).

Bütün bunlardan açıkça anlaşıldı ki zekâtını vermeyen bir kimse, kötülükte namazı terkedenin arkadaşıdır. Nitekim Hz. Ebû Bekir [radıyallahu anh], zekâtını vermeyenlere karşı savaşmış ve onları mürted olarak adlandırmıştır.

Eğer vermeye gücün varsa, sana ve geçimleriyle mükellef olduğun kimselere vâcip olan fıtır zekâtını vermeye dikkat et.

Çok sadaka vermeye, muhtaç olan yakınlarına ve özellikle iyi kimselerden fakir olanlara yardımda bulunmaya dikkat et. Çünkü sadaka (malı ve günahları) temizler ve böyle yerlere verilmesiyle sevabı daha da artar.

Gerçek iyiliği elde etmek için sevdiğin ve senin yanında kıymetli olan şeyi vermeye dikkat et.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe eremezsiniz" (Âl-i İmrân 3/92).

Kurtuluşa erenlerden olmak için ihtiyaç anında başkalarını kendi nefsine tercih et. Sadakayı gizli vermeye dikkat et. Çünkü gizli verilen sadaka Rabb'in gazabını söndürür. Gizli verilen sadakanın sevabı, açıktan verilen sadakanın sevabından yetmiş kat daha üstündür. Aynı şekilde gizli verilen sadaka amelleri bozan riyadan da kurtarır. Az da olsa her gün sadaka vermeyi terketme ve bunu sabah erken yap. Zira bela sadakayı aşamaz.

Kapında duran bir dilenciye bir hurma veya daha az bir şey de olsa ver, geri çevirme. Çünkü kapına gelen dilenci Allah'ın sana bir hediyesidir. Şayet ona verecek bir şeyin yoksa güzel bir sözle ve güzel bir vaatle onu geri çevir. Eğer bir miskine bir şey verirsen güler yüzlülüğünü,

sevincini ona belirt ve senden az bir dünyalığı kabul ettiği için nefsinde ona karşı bir minnet hisset. Zira onun vesilesiyle sevaptan elde ettiğin pay karşılığında dünyayı ve dünyanın içindekilerini dağıtsan yine de kârlı çıkarsın. Rivayet edildiğine göre bir lokma sadakanın sevabının Allah katında Uhud dağından daha büyük olduğu bildirilmiştir.

Fakirlik korkusu seni sadaka vermekten alıkoymasın. Çünkü sadaka vermemek fakirliği celbeder. Sadaka vermek ise zenginliği ve bolluğu celbeder. Hatta öyle ki dünyanın kendisinden yüz çevirdiği kişi şayet sadaka verecek olursa, dünyalık olarak kendisinden yüz çeviren şeyler ve onun gibi daha bir sürü şey o kişiye geri döner.

Bil ki sadaka vermenin hem dünyada hem de ahirette faydaları vardır. Dünyadaki faydaları şunlardır: Rızkı artırır, ömrün bereketini artırır, kötü ölümü defeder, bedene sıhhat verir ve mala bereket getirir. Ahiretteki faydaları ise şunlardır: Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da günahları söndürür, kıyamet gününde sahibinin başını üzerinde gölge olur ve onu azaptan korur. Bunun gibi daha pek çok faydası vardır. Allah'a yönelenden başkası ibret almaz.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

RAMAZANDA İYİLİK YAPMAK

İyi ameller yapmaya dikkat et. Özellikle de ramazan ayında! Çünkü ramazan ayında yapılan bir nâfilenin sevabı, diğer aylarda yerine getirilen farzın sevabına denktir. Aynı zamanda ramazan ayında yapılan iyi amellerde elde edilen zindelik ve kolaylık, diğer aylarda elde edilmez, hatta ona yakın bile olmaz. Bunun sebebi şudur: Zira bu ayda iyiliğe karşı tembel olan nefis, açlık ve susuzlukla hapsedilmiş; iyilikten alıkoyan şeytanlar bağlanmış; cehennemin kapıları kapanmış; cennetin kapıları açılmıştır. Bir münadi Allah'ın emriyle her gece şöyle seslenir: "Ey iyiliği isteyen, gel iyiliğini artır. Ey kötülük isteyen kişi sen de bundan vazgeç."

Bu mübarek ayda ahiret amellerinden başka bir şeye teşebbüs etmemen ve zaruret olmadıkça dünya işlerine girişmemen gerekir. Ramazan ayı dışında geçim

işiyle meşgul olarak Ramazan ayını sadece ibadetlere ayır. Ramazanın son on gününü daha fazla Allah'a yönelmek ve ibadete sarılmak için tahsis et. Bu son on günde zaruri bir işin olmadıkça mescidden çıkmama imkânın varsa çıkma.

Ramazanın her gecesinde teravih namazını kılmaya dikkat et. Bazı memleketlerde teravih namazını gerçekten çok kısa (hızlı) bir şekilde kılmak âdet halini almıştır. Öyle ki bundan dolayı çoğu zaman sünnetler bir yana namazın rükünlerinin bile terkedildiği görülmüştür. Selef-i sâlihînden bilinen uygulama ise Kur'an'ı başından sonuna kadar her gece bu namaza bölüştürüp bir miktar okumak suretiyle ramazan ayının son gecelerinde hatim yapmaktır. Eğer bu hususta onlara tâbi olabiliyorsan, bu büyük bir ganimettir. Eğer bunu yapamıyorsan en azından kıldığın namazın rükünlerini tastamam yapmaya ve edeplerini muhafaza etmeye dikkat et.

Bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini gözetmeye dikkat et. Bu gece, her hikmetli işin yazıldığı mübarek bir gecedir. Kim bu geceyi keşif âleminde görürse o gece nurların parladığını, gök kapılarının açıldığını, meleklerin inip çıktığını ve bazan da bütün âlemin kendilerini yaratan Allah Teâlâ'ya secde ettiğini görür.

Cumhur uleması Kadir gecesinin ramazanın son on gecesinde olduğunu; bu son on gecenin de tek gecelerinde rastlanmasının daha umulur olduğunu söylemişlerdir. Âriflerden bazıları bu gecenin 17. gece olduğunu keşfen görmüşlerdir. Hasan-ı Basrî de [rahmetullahi aleyh] bu görüşü tercih etmiştir. Bazı âlimler ise Kadir gecesinin ramazanın

ilk gecesinde olduğunu söylemişlerdir. Büyük âlimlerden bir grup da belli bir gecede olmayıp ramazanın gecelerinde dolaştığını söylemişlerdir. Bu gecenin gizlenmesindeki sırrın ise; müminin bu ayın her gecesini, kendisine gizlenmiş olan Kadir gecesine rastlamak ümidiyle Allah Teâlâ'ya ve onun ibadetine daha fazla yönelerek geçirmesi olduğunu söylemişlerdir. Allah en iyisini bilir.

Güneşin battığını kesin olarak anladığın zaman iftar için acele etmeye ve şüpheye düşme korkusu olmadıkça sahuru geciktirmeye dikkat et. Birkaç hurmayla veya bir yudum suyla dahi olsa oruçluları iftar ettir. Zira her kim ki bir oruçluyu iftar ettirirse, o oruçlunun sevabının aynısını alır ve oruçlunun sevabından da bir şey eksilmez. Helâl yemek dışında bir şeyle iftar etmemeye ve bir oruçluya iftar ettirmemeye dikkat et.

Az yemeye ve daha hoş, daha lezzetli yemekleri tercih etmeksizin helâl olarak mevcut olanla yetinmeye dikkat et. Çünkü oruçtan maksat şehveti kırmaktır. Yemeklerdeki bolluk ve güzel şeyleri arzulamak, şehveti kırmaz aksine güçlendirir ve azdırır.

Şeriatın oruçlu geçirilmesini teşvik ettiği günlerde oruç tutmaya dikkat et. Arefe günü, Muharrem'in 9 ve 10. günleri ile şevvalden altı gün oruç tutmak gibi. Şevval orucuna bayramın ikinci günü başla. Çünkü bu, nefsi terbiye etmek hususunda daha etkilidir.

Her aydan üç günü oruçlu geçirmeye dikkat et. Zira bu, bütün seneyi oruçlu geçirmeye denktir. Eğer bu üç gün için eyyâm-ı bîz denilen hicri takvimin 13, 14 ve 15. günlerini seçersen daha güzel olur. Çünkü Resûlullah

[sallallahu aleyhi vesellem] seferde de olsa mukim de olsa bu günlerde oruç tutmayı terketmezdi.

Çok oruç tutmaya dikkat et. Özellikle de faziletli olan haram aylarda ve mübarek olan Pazartesi ve Perşembe günlerinde.

Bil ki oruç terbiyenin ekseni ve mücâhedenin temelidir. Rivayet edildiğine göre orucun sabrın yarısı olduğu bildirilmiştir.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ لَهُ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ، قَالَ اللهُ تَعَالَى: إِلَّا الصِّيَامَ، فَإِنَّهُ لِي، وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ مِنْ أَجْلِي

"Âdemoğlunun iyilikleri on katından yedi yüz katına kadar katlanır. Allah Teâlâ, 'Ancak oruç bundan müstesnadır. Çünkü o benim içindir. Onun mükâfatını da ancak ben vereceğim. Zira kulum arzularını, yemesini ve içmesini benim rızam için terketmektedir' buyurur."[130]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ: فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ، وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ

"Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri iftar vaktindeki sevinci, diğeri ise Rabb'ine kavuştuğu andaki sevincidir."[131]

130 bk. İbn Mâce, Edeb, 58 (nr. 3823).

131 İbn Mâce, Sıyâm, 1 (nr. 1638); ayrıca bk. Buhârî, Tevhîd, 35 (nr. 7492); Müslim, Sıyâm, 30 (nr. 163).

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

وَلَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ

"Oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir."[132]

Allah gerçeği söyler ve doğru yola ulaştıran O'dur.

132 Buhârî, Tevhîd, 35 (nr. 7492); Müslim, Sıyâm, 30 (nr. 161).

YİRMİNCİ BÖLÜM

HAC ve UMRE VAZİFELERİ

Gücün yettiğinde Allah'ın sana farz kıldığı haccı ve umreyi[133] hemen yerine getirmeye dikkat et! Hac ve umre sana farz olduktan sonra onları geciktirmekten sakın. Olur ki gitmekten aciz kalırsın veya imkânın olduğu halde gitmeyip ölürsün de sonra farz zimmetinde borç olarak kalır ve Allah'ın emrini ihmal edenlerden sayılırsın.

Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ لَمْ تَحْبِسْهُ حَاجَةٌ ظَاهِرَةٌ، أَوْ مَرَضٌ حَابِسٌ، أَوْ سُلْطَانٌ جَائِرٌ، وَمَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ، فَلْيَمُتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا وَإِنْ شَاءَ نَصْرَانِيًّا

"Her kim ki kendisini zâhirî bir ihtiyaç veya bir hastalık yahut zalim bir padişah engellemediği halde hac-

133 Hanefî mezhebine göre ömürde bir defa umre yapmak müekked sünnettir.

cetmeyip ölürse, o kimse ister yahudi isterse hıristiyan olarak ölsün."[134]

İmkân bulduğun zaman seni Allah Teâlâ'ya yakınlaştıran ameller yaptığın gibi aynı şekilde nâfile hac ve umre yapmaya da dikkat et.

Allah Teâlâ'nın kudsî bir hadiste şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bedenine sıhhat ve afiyet verdiğim, malını da çoğalttığım bir kul, beş yıl geçer de bana gelmezse elbette o kötü bir kuldur."[135]

Hacca gitmeye niyet ettiğin zaman farzlarını, sünnetlerini, dualarını, yolculuk boyunca kıbleyi nasıl bulacağını, yolculuğun ruhsatlarını, edeplerini ve hacda söylenecek zikirleri öğrenmeye dikkat et! Niyetin hem hac hem de ticaret yapmak olmasın. Hacca giderken yolculuk müddetince infak edeceğin şeyler hariç dünya malından hiçbir şeyi yanında bulundurmaman gerekir. Eğer illâki alacaksan en azından seni hac vazifelerini gerektiği şekilde eda etmekten ve Allah'ın şiârına tazimde bulunmaktan alıkoyacak şeyleri yanına almaktan sakın.

Resûlullah'ı [sallallahu aleyhi vesellem] ziyaret etmeye dikkat et. Çünkü Allah Resûlü'nü vefatından sonra ziyaret etmek, hayatında ziyaret etmek gibidir. O, kabrinde diridir. Diğer peygamberler de böyledir. Allah'ın evi Kâbe'yi ziyaret edip de hâlihazırda bir mazereti olmadığı halde Allah'ın habibini ziyaret etmemek cefadandır.

---

134 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 3979.

135 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4132, 4133.

Bil ki Resûlullah'ı [sallallahu aleyhi vesellem] ziyaret etmek için İslâm beldelerinin en uzağından sürünerek gelsen, Allah'ın onun eliyle sana ulaştırdığı hidayet nimetinin şükrünü eda edemezsin.

Yolculuk, evlilik ve benzeri şeyler için bir işe başlamak istediğinde, arkadaşlarından bilgisine ve eminliğine güvendiğin kimselerle istişare et. Sonra eğer onun söylediği kalbine ve aklına yatarsa, farz dışında istihâre niyetiyle iki rekât namaz kıl ve namazdan sonra istihâre için olan meşhur duayı oku.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَا خَابَ مَنِ اسْتَخَارَ، وَمَا نَدِمَ مَنِ اسْتَشَارَ

"İstihâre yapan hüsrana uğramaz. İstişare eden de pişman olmaz."[136]

Eğer Allah için namaz, sadaka ve benzeri ibadetler adamışsan, bunları hemen yerine getirmeye dikkat et. Adak adama işini alışkanlık haline getirme. Çünkü şeytan seni kandırarak bunları yapmama tuzağına düşürür.

Bir şeyi yapmaya yemin edip de sonra onu yapmamanın daha hayırlı olduğunu veya bir şeyi yapmamaya yemin edip de onu yapmanın daha hayır olduğunu görürsen, yemininin kefâretini ver ve hayırlı olan ne ise onu yap.

Şüphe ve kuruntular bir yana ağır bassa bile zannın üzere yemin etmekten ve şahitlik yapmaktan sakın. Eğer yaptığın yeminle bir müslümanın malını alırsan,

136 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 21532.

sana gereken aldığın şeyi geri vermek ve yemininin de kefâretini ödemektir. Yeminin kefâreti ise; her birine bir müd olacak şekilde on miskini yedirmen veya onları giydirmen yahut bir köle azat etmendir. Bunları bulamadığın takdirde ise üç gün oruç tutmandır.

Yalan yere yemin etmekten son derece sakın! Çünkü yalan yere yemin etmek yurtları harap eder ve sahibini cehennem ateşine batırır.

Yalan yere şahitlik etmekten son derece sakın. Çünkü bu, büyük günahların en büyüklerindendir. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] onu Allah'a ortak koşmakla birlikte saymıştır. Şahitliği gizlemek büyük günahlardansa yalan yere şahitlik etmenin durumu nasıldır? Pişman olmadan önce Allah Teâlâ'dan afiyet ve selâmet dileriz.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

HARAMDAN ve ŞÜPHELİLERDEN SAKINMAK

Haramlardan ve şüpheli şeylerden sakınmaya dikkat et! Çünkü bu, dinin dayanağı ve temelidir. İlmiyle amel eden âlimlerin yanında ise dinin yörüngesinin kendisi üzerine olduğu şeydir.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

كُلُّ لَحْمٍ نَبَتَ مِنْ سُحْتٍ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ

"Haramla beslenen her ete (bedene), cehennem ateşi daha yaraşır."[137]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

---

137 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 19/135 (nr. 298).

مَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ

"Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de ırzını da korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse, harama düşmesi kaçınılmazdır."[138]

Bil ki haramlara ve şüpheli şeylere el uzatan kimsenin salih amel işlemeye muvaffak kılınması çok nadirdir. Zâhiren salih amele muvaffak kılınsa bile muhakkak riya ve ucub gibi amelini bozacak bâtınî âfetlere mâruz kalır.

Her hâlükârda haram yiyen bir kimsenin ameli kendisine geri çevrilir. Zira Allah temizdir ve yalnızca temiz olanı kabul eder.

Bunun açıklaması şudur: Amellerin işlenmesi âzaların hareketi olmadan düşünülemez. Âzalar da gıdalardan elde edilen kuvvet olmadan hareket edemez. Eğer gıda kötüyse, o gıdadan meydana gelen kuvvet ve hareketler de kötü olur.

Abdullah b. Ömer [radıyallahu anhümâ] şöyle demiştir:

"Namaz kıla kıla yay gibi olsanız, oruç tuta tuta yayın kirişi gibi olsanız, haramlardan ve şüpheli şeylerden sakındıran bir veraya sahip olmadığınız sürece Allah sizden bunu kabul etmez."

Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] ulaştırılan bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

---

138 Buhârî, İmân, 40 (nr. 52); Müslim, Müsâkât, 20 (nr. 107).

مَنِ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشَرَةِ دَرَاهِمَ، وَفِيهَا دِرْهَمٌ مِنْ حَرَامٍ، لَمْ يَتَقَبَّلِ اللهُ لَهُ صَلَاةً مَا دَامَ عَلَيْهِ شَيْءٌ مِنْهُ

"Bir kimse on dirheme bir elbise satın alsa ve bu on dirhemden bir dirhemi haram olsa, bu elbise üzerinde bulunduğu müddetçe Allah o kişinin namazını kabul etmez."[139]

Eğer fiyatının onda biri haram olan bir elbisenin hükmü böyle ise fiyatının tümü haram olan elbisenin durumu nasıl olur? Bedenin dışına giyilen elbisenin hakkında hüküm böyle ise insanın damarlarında, kemiklerinde ve bedenin diğer yerlerinde dolaşan haram gıdanın hükmü nasıldır?

Bil ki haramlar iki kısımdır:

Birincisi: Ölü hayvan, kan, içki ve bunlara benzer şeyler gibi bizzat kendi özelliğiyle haram olan şeylerdir. Bunlar, kendilerinden başka bir şey bulunamadığında, zaruri olarak hayatta kalacak kadar onlara mecbur kalınması durumu hariç hiçbir surette helâl olmazlar.

İkincisi: Buğday ve temiz su gibi bizzat kendi özelliğiyle helâl olan fakat başkasının malı olan şeylerdir. Bunlar dinen helâl olan alışveriş, hibe, veraset vb. yollardan biriyle senin olmadığı müddetçe sana haramdır.

Şüpheli şeylere gelince; bunlar birtakım derecelere ayrılır. Onlardan bazıları şöyledir:

1. Kesin olarak haram olduğu bilinip helâl olduğunda şüphe edilen şeylerdir. Böyle şüpheli şeylerin hükmü haramın hükmü gibidir.

---

139 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/98; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 6114.

2. Kesin olarak helâl olduğu bilinip haram olduğunda şüphe edilen şeylerdir. Böyle şüpheli şeylerden sakınmak takvadır.

3. Bu ikisinin arasında olan şeylerdir. Helâl olması da haram olması da muhtemel olan şeyler gibi.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ

"Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyen şeylere yönel."[140]

Kişinin, ne olduğu tam manasıyla ortaya çıkmadan müşkül bir işten geri durması onun takvasına delâlet eder. Kul, harama ve şüpheli şeylere düşürür korkusuyla hâlis olarak helâl olan şeye el uzatmayı terketmedikçe gerçek manada müttakilerden olamaz. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ دَرَجَةَ الْمُتَّقِينَ، حَتَّى يَتْرُكَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَذَرًا مِمَّا بِهِ بَأْسٌ

"Kul, sakıncalı şeylere düşme endişesiyle bir kısım sakıncası olmayan şeyleri de terketmedikçe gerçek takvaya ulaşamaz."[141]

Sahabiler [radıyallahu anhüm] şöyle demişlerdir:

"Bizler harama düşme korkusuyla helâlden yetmiş kapıyı terkederdik."

140 Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 60 (nr. 2518).

141 Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 19 (nr. 2451); İbn Mâce, Zühd, 24 (nr. 4215).

Bu durum, artık uzun zamandan beri kendisine veda edilmiş olan bir haldir. Bu hal olmadıktan sonra bizi haramlardan ve şüpheli şeylerden kim sakındırabilir. Bütün güç ve kuvvet, yalnızca Allah'ın yardımıyla elde edilir.

Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınmak için onları bilmeye dikkat et! Çünkü kötülüğü bilmeyen kimse kötülüğün içine düşebilir.

Bil ki; dinine bağlı olan bir kimsenin, yenilmesi helâl olmayan hayvanları yemek gibi bizzat kendi özelliğiyle haram olan şeylere el uzatmasından; insanların mallarına tecavüz ederek zulüm, gasp, soygun ve hırsızlıkla almasından korkulmaz. Zira bu tür durumlar genellikle inatçı zorbalardan ve azılı şeytanlardan meydana gelir. Ancak dindarların şüpheye düşmeleri şu üç konuyu ihmal etmelerinden dolayı meydana gelmiştir:

Birinci konu: Yerinde araştırmayı terketmektir. Bunun açıklaması şöyledir: İnsanlar sana nisbeten şu üç kısma ayrılırlar:

Birinci kısım: Senin yanında hayır ve iyilikle tanınmış kimse. Dilersen sormaksızın onun yemeğinden yiyebilir ve onunla muamelede bulunabilirsin.

İkinci kısım: Bilmediğin, iyi veya kötü olarak tanımadığın kimsedir. Eğer onunla muamelede bulunmak veya hediyesini kabul etmek istiyorsan, onun hakkında onu kırmayacak şekilde sorup araştırman takvadandır. Ancak sorup araştırdığında kalbinin kırılacağını biliyorsan sormaman daha faziletlidir.

Üçüncü kısım: Zalim olduğunu bildiğin kişidir. Muamelelerini faizle yapan, alışverişinde ölçü ve tartıya dikkat etmeyen, malının nereden geldiğine aldırış etmeyen kimse gibi. Böyle biriyle hiçbir surette muamelede bulunmaman gerekir. Oldu ki onunla bir muamelede bulunman gerekti, o vakit haramdan sakınmak için öncesinde araştır ve sor. Bütün bunlar takvadandır. Eğer elindeki helâl malın az olduğunu bilirsen, onunla muamelede bulunmaktan sakınman farzdır.

Eğer sana haram veya şüpheli olduğunu apaçık bildiğin veya zannettiğin bir şey ulaşırsa, salihlerin en salihinden gelse bile onu geri çevirmekte tereddüt etme.

İkinci konu: Bozuk olan muamelelerden sakınmamaktır. Bundan kurtulmanın yolu, fâsit ve mekruh olan bütün alışverişlerden sakınmandır. Alışveriş yaparken değersiz olan şeyler hariç sahih bir lafız kullanmadan (aldım verdim demeden) alıp satma. Alışverişinde hileden, yalandan, satacağın veya alacağın mal üzerine yemin etmekten sakın. Eğer malında, müşterinin haberi olduğunda sattığın fiyata almayacağı bir ayıp varsa onu gizleme.

Faizle muamele etmekten son derece sakın! Çünkü faiz büyük günahlardandır. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terkedin. Şayet

(faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun" (Bakara 2/278-279).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] faiz yiyeni, yedireni, buna şahitlik yapanı ve yazanı lanetlemiştir.

Faiz hakkında söylenecek sözün özeti şudur: Paranın, misli karşılığında satılması haramdır. Gümüşün gümüşle satılması gibi. Yine yiyeceklerin misli karşılığında satılması haramdır. Buğdayın buğdayla satılması gibi. Ancak bunların birbirinin aynısı ve dengi olup, elden ele aynı yerde ve aynı zamanda verilmesi durumunda haram olmaz. Eğer altının gümüşle, hurmanın buğdayla satılması gibi cinslerde değişiklik olursa, anında alınıp verilme şartıyla aradaki fazlalık câizdir. Hayvanın hayvanla, elbisenin elbiseyle, yiyeceğin parayla değiştirilmesinde faiz yoktur.

Çok ihtiyaç duyulduğu zamanlarda pahalı olarak satmak niyetiyle gıda stoklamaktan sakın!

Üçüncü konu: Dünya şehvetlerine dalmak ve dünyanın lezzetlerinden bol bol istifade etmektir. Böyle bir durumda haramlardan sakınıp vera sahibi olmak ve helâl kazanç elde etmek zorlaşır. Çünkü bu israftır, helâl ise israfı kabul etmez. Dünyadan maksadı zaruret veya ihtiyaç kadarını almak olan kimseye ise haramlardan sakınmak kolaylaşır.

Hüccetülislâm İmam Gazâlî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Eğer sene içerisinde sert bezden yapılmış bir gömlekle, gece ve gündüz de iki kepekli ekmekle yetiniyorsan,

bunlar seni helâlden daha fazlasına muhtaç bırakmaz. Çünkü helâl çoktur. Böyle yaparsan o vakit her şeyin iç yüzünü araştırman da gerekmez. Sana gerekli olan, malın içinde haram olduğunu bildiğin veya haram olduğunu zannettiğin belirgin bir alamet varsa ondan sakınmandır.

Eğer gönlünde bir şey hakkında tereddüt yaşıyorsan, zâhiren ilim onu helâl kılsa da o şeyden sakınman takvadandır. Çünkü günah, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] buyurduğu gibi aksine fetva verseler de canını sıkan ve kalbinde tereddüt uyandıran şeydir. Bu durum, nurlu bir kalbe sahip olan ve dünyayı elinin tersiyle itip almayanlar kimselere hasdır.

Sakınmanın sadece yemeğe ve giymeye has olduğunu zannetme. Aksine bu her şeye şamildir. Eğer elinde helâl ve ondan daha helâl olanı varsa veya helâl ve şüpheli varsa, yemek hususunda daha helâl ve daha temiz olanı seçmen gerekir. Çünkü helâl gıda her şeyin yörüngesidir. Helâl lokmanın kalbin nurlanmasında ve âzaların ibadet için aktif olmasında çok büyük bir tesiri vardır.

Selef-i sâlihînden biri şöyle demiştir:

"Dilediğini ye, yediğin şeye göre amel işlersin."

İbrahim b. Edhem [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Yemeğini helâlinden ye, geceyi ihya etmene ve gündüz nâfile oruç tutmana gerek kalmaz."

Bunu iyi bil. Tevfik Allah'tandır.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

İYİLİĞİ EMREDİP KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMAK

İyiliği emretmeye ve kötülükten sakındırmaya dikkat et! Çünkü bu, din işlerinin döndüğü eksendir. Allah Teâlâ bunun için kitaplar indirmiş ve peygamberler göndermiştir. İyiliği emredip kötülükten sakındırmanın farz olduğu hususunda bütün İslâm âlimleri ittifak etmiştir. Kur'an ve Sünnet'in kesin delilleri bunu emretmiş, terkedilmesinden sakındırmıştır. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir" (Âl-i İmrân 3/104).

Allah Teâlâ, kitabının farklı yerlerinde müminleri iyiliği emredip kötülükten sakındıran kimseler olarak tanımlamıştır. Kur'an'ın bazı yerlerinde müminlerin iyiliği emredip kötülükten sakındırma vasıflarını imandan önce getirmiş, bir başka yerinde ise namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten önce getirmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

"İsrâiloğulları'ndan kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır. Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!" (Mâide 5/78-79).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet eder ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir" (Enfâl 8/25).

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ

"Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin, gücü yetmezse diliyle değiştirsin, buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin. Bu da imanın en zayıf derecesidir."[142]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ، ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يَسْتَجِيبُ لَكُمْ

"Nefsimi kudreti ile tutan Allah'a yemin ederim ki ya iyiliği emreder kötülükten sakındırırsınız ya da Allah kendi katından üzerinize bir azap gönderir de sonra dua ettiğinizde duanızı kabul etmez."[143]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيُوَقِّرْ كَبِيرَنَا، وَيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ

142 Müslim, İmân, 20 (nr. 78); Ebû Davud, Salât, 248 (nr. 1140).

143 Tirmizî, Fiten, 9 (nr. 2169); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/389.

"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen, iyiliği emretmeyen ve kötülükten sakındırmayan bizden değildir."[144]

Bil ki iyiliği emredip kötülükten sakındırmak farz-ı kifâyedir. Bazı kimselerin bu farzı yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden sorumluluk düşer. Ancak sevap sadece bu farzı yerine getirenlere verilir. Eğer bu farzı hiç kimse yerine getirmezse, o vakit bunun farz olduğunu bilen ve yapmamaktan dolayı kazanılacak günahı kaldırmaya gücü olan herkes günahkâr olur.

İyilik yapmayı terkeden veya kötülük yapan birisini gördüğünde yapman gereken, terkettiği iyiliği yapması gerektiğini, yaptığı kötülüğü de terketmesi gerektiğini ona öğretmendir. Eğer bunu terketmezse, ona öğüt vermen ve azapla korkutman gerekir. Şayet yine vazgeçmezse; o takdirde yaptığı kötülüğü engellemen, onu döverek vazgeçirmen, elindeki haram olan eğlence aletini kırman, içkisini dökmen ve gasbettiği malları elinden alıp sahiplerine iade etmen gerekir. Ancak bunu, kendini Allah yoluna adayan veya sultan tarafından vazifelendirilen kimselerden başkası yapamaz. Yukarıdaki ilk iki mertebeyi yani nasihat etme ve öğretmeyi ise bildiklerini karıştıran cahilden ve bildiklerini önemsemeyen âlimden başkası ihmal etmez.

Bil ki iyiliği emredip haramdan sakındırmak farzdır. Mendubu emretmek ve mekruhtan sakındırmak ise sünnettir.

---

144 Tirmizî, Birr, 15 (nr. 1921).

İyiliği emredip kötülükten sakındırdığın halde sana kulak asılmadığında, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar kötülük mahallini terketmeye ve onu işleyenle konuşmamaya dikkat et!

Günahları ve günahta ısrar edenleri sevmemeye ve Allah için buğzetmeye dikkat et! Çünkü bu her mümin üzerine farzdır.

Zulme ve sövgüye maruz kaldığında, kötü bir şeyi işittiğin veya şahit olduğun andakinden daha fazla öfkeleniyor, yüzünün rengi değişiyor, yapılan davranıştan ve o davranışı yapan kişiden daha çok nefret ediyorsan bil ki; imanın zayıf, malın ve ırzın ise dininden daha kıymetlidir.

Eğer iyiliği emredip kötülükten sakındırdığın takdirde sözünün dinlenmeyeceğini ve senden kabul edilmeyeceğini veya bu sebeple malına yahut canına açık bir zarar geleceğini kesin olarak bilirsen, o vakit susman câizdir. Bu durumda iyiliği emredip kötülükten sakındırmak farz değil, yapan için büyük bir fazilet olur. Böyle bir durumda da olsa bunu terketmemek; o kimsenin Allah'ı sevdiğinin ve O'nu başkalarına tercih ettiğinin delilidir. Eğer kötülükten sakındırdığında daha fazla artacağını veya başka müslümanların da zarara uğrayacağını bilirsen, o vakit susman daha evladır. Hatta bazan da farz olur.

Dalkavukluk yapmaktan sakın! Çünkü bu çirkin şeylerdendir. Dalkavukluk, bir mal veya makamı kaybetme korkusunun yahut kötülüğü işleyen kimseden veya başka fâsıklardan elde edeceğin menfaatin kaçma korkusunun seni susmaya götürmesidir.

İyiliği emredip kötülükten sakındırırken bunu Allah Teâlâ için ihlâsla yapmaya, yumuşak davranmaya, güzel bir siyaset gütmeye ve şefkatli olmaya dikkat et! Bu hasletler bir kulda insanlara emrettiğini yapmasıyla ve onları nehyettiği şeyi terketmesiyle beraber toplanırsa, o vakit onun sözü gönüllerde nüfuz ve saygı, kalplerde tesir ve kulaklarda tatlılık bırakır. Böyle bir kimsenin sözünün reddedilmesi çok nadirdir. Allah Teâlâ'yı gerçek manada murakabe eden, O'na tevekkül eden ve Allah'ın kullarına karşı şefkat ahlâkıyla ahlâklanan kimse, bir kötülük gördüğünde onu ortadan kaldırmadan veya o kötülükle kendi arasına ortadan kaldıramayacağı bir engel çıkmadan kendini tutamaz.

Tecessüsten sakın! Tecessüs, müslümanların ayıplarını ve gizli günahlarını araştırmaktır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ تَتَبَّعَ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ، تَتَبَّعَ اللهُ عَوْرَتَهُ، حَتَّى يَفْضَحَهُ وَلَوْ فِي جَوْفِ بَيْتِهِ

"Kim bir müslüman kardeşinin ayıplarını araştırırsa, Allah da onun ayıplarını meydana çıkarır ve evinin içinde olsa bile onu rezil eder."[145]

Bil ki günah gizli kaldığı sürece onu işleyenden başka hiç kimseye zarar vermez. Eğer açığa çıkar ve değiştirilmezse o vakit zararı umumi olur.

145 Tirmizî, Birr, 85 (nr. 2032); Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 11196.

Eğer bulunduğun yerde günahlar ve kötülük açıktan işleniyorsa ve hakkın kabul edilmesinden ümidini kestiysen, onlardan ayrılmaya dikkat et! Çünkü selâmet bundadır. Veya başka bir yere hicret et. Başka bir yere hicret etmek, onlardan uzak durmaktan daha evladır. Zira azap bir yere indiğinde kötüyü de iyiyi de kapsar. Bu durum Allah'ın dinine yardımdan ayrılmayan mümin için kefâret ve rahmet, diğerleri için ise azap ve intikam olur. Allah daha iyisini bilir.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADALETLİ OLMAK

Hususi ve umumi çerçevede sorumluluğu üzerinde olanlara karşı adaletli davranmaya, onları korumaya ve denetlemeye dikkat et! Çünkü Allah Teâlâ seni onlardan sorguya çekecektir. Zira her çoban sürüsünden mesuldür.

Hususi olarak sorumluluğu üzerinde olanlardan kastım, yedi âzandır. Bunlar dil, kulak, göz, mide, cinsel organ, el ve ayaklardır. Zira bu âzaları, Allah senin sorumluluğuna vermiş ve sana emanet etmiştir. Sana gereken, onları Allah'a karşı isyan etmekten alıkoyman ve O'nun ibadetinde kullanmandır. Çünkü Cenâb-ı Hak bu âzaları kendisine ibadet edesin diye yaratmıştır. Bunlar, Allah'ın sana bahşettiği en büyük nimetlerdendir. Bu âzaların şükrü, onlarla Allah'a ibadet etmen ve bu âzalarla O'na isyan etmemendir.

Eğer bunu terkedip yapmazsan, Allah'ın nimetine nankörlük etmiş olursun. Şayet Allah Teâlâ bu âzaları

senin hizmetine ve emrine vermeseydi, bunların hiçbiriyle Allah'a isyan etmeye bile gücün olmayacaktı. Bu âzalarınla Allah'a karşı gelmek istediğinde onlardan her birisi sana hal diliyle "Ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork ve beni Allah'ın haram kıldığı şeyleri yapmaya zorlama" der. Âzalarınla Allah'a isyan ettiğinde ise Allah'ın huzuruna dönüp "Ey Rabbim! Ben onu bundan menettim ancak o kulak asmadı, ben onun yaptığından uzağım" der.

Allah'ın huzurunda durduğun zaman, bütün âzaların onlarla yaptığın iyiliklerin ve kötülüklerin şahidi olarak lehine veya aleyhine konuşacaklardır.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾

"Allah'tan, geri çevrilmesi imkânsız bir gün gelmezden önce, Rabb'inize uyun. Çünkü o gün, hiçbiriniz sığınacak yer bulamazsınız, itiraz da edemezsiniz" (Şûrâ 42/47).

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

"O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler müstesna" (Şuarâ 26/88-89).

Umumi olarak sorumluluğu üzerinde olanlardan maksadım ise, Allah'ın seni onlara bakmakla yükümlü kıldığı çocuk, eş ve kölelerdir. Bunların hepsi senin sorumluluğundadır. Sana gereken, onları Allah'ın ibadetten farz kıldığı şeyleri yerine getirmeye yönlendirmek ve

haram kıldığı şeylerden sakınmalarını öğretmendir. Onların farzları terketmelerine ve haram işlemelerine müsamaha göstermekten sakın! Onları, ahiret saadetine eriştirecek ve kurtaracak şeylere çağır. Onlara güzel terbiye ver. Kalplerine dünya sevgisini ve arzularını ekme, yoksa onlara kötülük etmiş olursun.

Rivayet edildiğine göre; insanın ailesi ve çocukları Allah'ın huzurunda onun yakasına yapışırlar ve şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bu kişi, bize senin bizim üzerimize farz kıldığın hukukunu öğretmedi. Bizim hakkımızı ondan al."

Ailene adalet ve faziletle muamele etmeye dikkat et! Adalet demek, Allah'ın senin üzerine vâcip kıldığı nafaka, elbise ve iyilikle muamele etme gibi haklarını yerine getirmendir. Yine birbirlerine zulüm etmelerini engellemen, onlardan zalim olanlardan mazlumun hakkını alman senin üzerine vâcip olan adalet haklardandır.

Hadiste şöyle buyrulmuştur:

إِنَّ الْعَبْدَ يُكْتَبُ جَبَّارًا، وَمَا يَمْلِكُ إِلَّا أَهْلَ بَيْتِهِ

"Ev halkından başka kimsesi olmayan bir kul, Allah katında zalim yazılabilir."[146] Yani ev halkına zulmetmek suretiyle zalimlerden yazılabilir.

Faziletle muamele etmek ise, Allah'ın senin üzerine vâcip kıldığı haklarını talep etmeleri hususunda onlara katı davranmaman, onlara karşı şefkatli olman, onlara güzel ahlâkla muamele etmen ve yanlarında heybet ve vakarını muhafaza etmek şartıyla zaman zaman kalple-

146 Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/53 (nr. 12687).

rindeki nefreti, yalnızlığı gidermek için günaha düşmeden onlarla şakalaşmandır.

Sorumluluğunu taşıdığın kimselerin kötü davranışlarını yeri gelince affetmeye ve hatalarına göz yummaya dikkat et! Malından izinsiz aldıklarında bâtınen onlara helâl et. Çünkü böyle yaparsan kıyamet günü bunları iyilik terazinde göreceksin. Senin onlardan nasibinin sevap, onların senden nasiplerinin ise günah olmaması gerekir.

Allah Resûlü'ne [sallallahu aleyhi vesellem], "Bir kölenin günde kaç hatası bağışlanır?" diye sorduklarında, *"Yetmiş hatası"* buyurmuştur.

Bu müsamaha senin hukukunla ilgili müsamahadır. Allah'ın hukukunda ise müsamaha gösterilmez.

Ailenden kadınları daha fazla muhafaza etmeye ve onları daha fazla gözetmeye dikkat etmelisin. Çünkü kadınların akılları ve dinleri noksandır. Onlara hayız hükümlerini, guslün, abdestin, namazın, orucun farzlarını, kocanın haklarını ve bunlara benzer durumları öğret.

Bazı kulların sorumluluğu geniş olur; padişahlar ve âlimler gibi. Her çoban sürüsünden mesuldür.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor" (Nahl 16/90).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَللّٰهُمَّ، مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ، فَارْفُقْ بِهِ، وَمَنْ شَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْقُقْ عَلَيْهِ

"Allahım! Kim ümmetimin işinden bir şey üstlenir ve onlara şefkatli davranırsa, sen de ona şefkatinle muamele et. Kim de ümmetimin işinden bir şey üstlenir ve onlara sıkıntı verirse, sen de ona sıkıntı ver."[147]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَا مِنْ وَالٍ يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ، إِلاَّ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

"Bir ahaliye valilik (yöneticilik) eden vali, o ahaliyi aldatıp zulmetmiş olduğu halde ölürse, muhakkak Allah ona cenneti haram eder."[148]

Anne ve babana iyilikte bulunmaya dikkat et! Çünkü bu, vâciplerin en mühimidir. Onlara karşı gelmekten sakın. Zira onlara karşı gelmek, büyük günahların en büyüklerindendir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۗ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا

147 Müslim, İmâre, 5 (nr. 19).

148 Buhârî, Ahkâm, 8 (nr. 7151); Müslim, İmâre, 5 (nr. 21).

وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾

"Rabb'in, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve, 'Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!' diyerek dua et" (İsrâ 17/23-24).

Yine Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا

"Biz insana, anne babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Çünkü annesi onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da anne babana şükret diye tavsiyede bulunduk. Dönüş ancak banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin" (Lokman 31/14-15).

Allah Teâlâ'nın, onlara iyilik yapmayı kendisini birlemekle; onlara teşekkür edilmesini kendisine şükredilmesiyle birlikte yanyana nasıl getirdiğine bir bak! Öyleyse sen de onların rızasını kazanmaya, günah olmadığı sürece emirlerini yerine getirmeye, farz ibadet olmadığı sürece yapma dediklerini yapmamaya, onları kendine tercih etmeye ve onlar için önemli olan işleri kendi önemli işlerinden önde tutmaya dikkat et!

Elinden gelen bir iyiliği onlara ulaştırmayarak incitmen de, onlara karşı gelmekten sayılır. Durum böyle olunca onlara karşı yüzünü asman ve onları azarlaman nasıldır?

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

يُوجَدُ رِيحُ الْجَنَّةِ مِنْ مَسِيرَةِ أَلْفِ عَامٍ، وَلَا يَجِدُهُ عَاقٌّ، وَلَا قَاطِعُ رَحِمٍ، وَلَا شَيْخٌ زَانٍ، وَلَا مُسَبِّلُ إِزَارِهِ خُيَلَاءَ، إِنَّمَا الْكِبْرِيَاءُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Cennetin kokusu bin yıllık mesafeden alınır. Halbuki anne babaya âsi olan, sıla-i rahimi terkeden, yaşlı olduğu halde zina eden ve kibirle elbisesini yerde sürüklüyen kimseler cennetin kokusunu alamazlar. Büyüklük ancak âlemlerin Rabb'i Allah'a mahsustur."[149]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], Allah Teâlâ'nın hadis-i kudsîde şöyle buyurduğunu aktarmıştır:

"Kim ki anne babasını razı ederek sabahlarsa, beni öfkelendirse de ben ondan razı olurum. Kim de anne ba-

149 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 6/18 (nr. 5660).

basını öfkelendirerek sabahlarsa, beni razı etse de ben ondan razı olmam."[150]

Babaya gereken, çocuğu üzerindeki haklarını istemekte katı olmamak suretiyle çocuğunun ona karşı yapacağı iyiliğe yardımcı olmaktır. Özellikle de anne babaya iyiliğin azalıp kötülüğün çoğaldığı ve babanın evlatlarından kendisine kötülüğü dokunmayanı onların en iyisi saydığı bu zamanda.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

رَحِمَ اللهُ وَالِدًا أَعَانَ وَلَدَهُ عَلَى بِرِّهِ

"Kendisine iyilik yapması konusunda evladına yardımcı olan babaya Allah merhamet etsin."[151]

Yakınlık derecelerine göre akrabana sıla-i rahim yapmaya, kapısı sana en yakın olandan başlayarak komşularına iyilikte bulunmaya dikkat et!

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْۢبِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًا ۙ ﴿٣٦﴾

150 Benzer rivayet için bk. Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 7916; Zebîdî, *İthâfü's-Sâde*, 3/142.

151 İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 8/357.

"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, câriye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez" (Nisâ 4/36).

Allah Teâlâ, yüce kitabının birçok yerinde akrabaya iyilikte bulunmayı emretmiştir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلصَّدَقَةُ عَلَى الْقَرَابَةِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ

"Akrabaya verilen sadaka, hem sadaka hemde sıla-i rahimdir."[152]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

"Kim ki Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa akrabasını ziyaret etsin, gözetsin."[153]

Başka bir hadiste şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ، فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ

"Kim ki Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa komşusuna ikramda bulunsun."[154]

---

152 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 6/274 (nr. 6204).

153 Buhârî, Edeb, 85 (nr. 6138).

154 Buhârî, Edeb, 85 (nr. 6138).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] yine şöyle buyurmuştur:

مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ، حَتَّى خَشِيتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ

"Cebrâil bana komşuya iyi davranmayı o kadar tavsiye etti ki komşuyu vâris kılmasından korktum."[155]

Akrabaya sıla-i rahim yapmak ve komşulara iyilikte bulunmak; ancak onlara eza vermekten geri durmak, onlardan gelen eziyetlere tahammül etmek ve güç yettiğince onlara bol bol ihsanda bulunmak suretiyle tamam olur.

Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ، إِنَّمَا الْوَاصِلُ الَّذِي إِذَا قَطَعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا

"Kendisine gelene giden, sıla-i rahimi yapan demek değildir. Sıla-i rahim yapan, akrabası kendisiyle alakayı kestiği zaman ona gidendir."[156]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

وَطِّنُوا أَنْفُسَكُمْ عَلَى أَنْ تُحْسِنُوا إِذَا أَحْسَنَ النَّاسُ، وَلَا تُسِيؤُوا إِذَا أَسَاؤُوا

155 Buhârî, Edeb, 28 (nr. 6014).

156 Buhârî, Edeb, 15 (nr. 5991); Ebû Davud, Zekât, 46 (nr. 1699); Tirmizî, Birr, 10 (nr. 1908).

"İnsanlar iyilik ettikleri zaman siz de muhakkak bir iyilikle karşılık vermeye kendinizi alıştırın. Yalnız onlar kötülük ettikleri zaman, siz de kötülük etmeyiniz."[157]

Tevfik Allah'tandır.

157 bk. Tirmizî, Birr, 63 (nr. 2008).

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALLAH İÇİN SEVİP ALLAH İÇİN BUĞZETMEK

Allah için sevmeye ve Allah için buğzetmeye dikkat et! Çünkü bu, iman bağlarının en sağlamıdır.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ: الْحُبُّ فِي اللهِ، وَالْبُغْضُ فِي اللهِ

"Amellerin en faziletlisi, Allah için sevip Allah için buğzetmektir."[158]

Allah'a ibadet eden bir kulu başka maksatlar için değil de sırf itaatkâr olduğu için seversen veya Allah'a karşı gelen bir kula sadece günahkâr olduğu için buğzedersen, işte o vakit sen gerçek manada Allah için sevip Allah için buğzeden kimselerden olursun. Eğer içinde iyilik yapanlara karşı iyiliklerinden dolayı bir muhabbet,

158 Ebû Davud, Sünnet, 3 (nr. 4599).

kötülük yapanlara karşı da kötülüklerinden dolayı buğz hissetmiyorsan, bil ki senin imanın zayıftır.

Hayırlı kimselerle beraberlik yapmaya, şerli kimselerden uzak durmaya, salihlerle beraber oturmaya ve zalimlerden kaçınmaya dikkat et!

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلْ

"Kişi dostunun dini üzeredir. O halde her biriniz kiminle dost olduğuna dikkat etsin."[159]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْجَلِيسُ الصَّالِحُ خَيْرٌ مِنَ الْوَحْدَةِ، وَالْوَحْدَةُ خَيْرٌ مِنَ الْجَلِيسِ السُّوءِ

"Salih bir arkadaşla oturmak yalnızlıktan iyidir. Yalnızlık ise kötü arkadaştan iyidir."[160]

Bil ki kötülerle beraber olmak ve onlarla oturmak kalpte kötülüğü ve onunla amel etmeyi ektiği gibi, iyi insanlarla beraber olmak ve onlarla oturmak da kalbe iyiliği sevmeyi eker ve iyilikle amel etmeye yardımcı olur. Aynı şekilde bir topluluğun arasına karışıp onlarla muaşeret kuran kimse, ister iyilerden isterse kötülerden olsunlar zaruri olarak onları sevmeye başlar. Kişi dünya ve ahirette sevdiğiyle beraberdir.

---

159 Ebû Davud, Edeb, 19 (nr. 4833); Tirmizî, Zühd, 45 (nr. 2378).

160 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4993.

Allah'ın kullarına karşı merhametli olmaya, Allah'ın mahlûkatına şefkatli davranmaya dikkat et! Merhametli, şefkatli, geçinen ve kendisiyle geçinilen biri ol. Kaba, katı, çirkin ve cefa veren biri olmaktan sakın.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا يَرْحَمُ اللهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ، وَمَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ

"Allah, kullarından ancak merhametli olanlara merhamet eder. Merhamet etmeyene merhamet edilmez."[161]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْمُؤْمِنُ أَلُوفٌ مَأْلُوفٌ، وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ

"Mümin, (başkalarıyla) ülfet eden ve (kendisiyle) ülfet olunan kimsedir. Ülfet etmeyen ve ülfet olunmayan kimsede hayır yoktur."[162]

Cahillere ilim öğretmeye, yoldan sapanlara yol göstermeye ve gafilleri uyarmaya dikkat et! "Bu öğretme ve uyarma işini ancak ilmiyle amel eden kimseler yapar, ben ise onlardan değilim" veya "Ben irşad yapmaya ehil değilim, çünkü bu büyüklerin ahlâkındandır" diyerek bunu terketmekten sakın. Bunların tümü şeytanın hilesidir. Çünkü bildiğini öğretmek ve insanları uyarmak, ilimle amel etmek kapsamındadır. Büyükler, ancak Allah'ın fazl u keremiyle, ibadetlerini yapmakla ve Allah'ın

161 İlk kısım için bk. Buhârî, Cenâiz, 32 (nr. 1284); Müslim, Cenâiz, 6 (nr. 11). İkinci kısım için bk. Ebû Davud, Edeb, 156 (nr. 5218).

162 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/335.

kullarını O'nun yoluna ulaştırmakla büyük olmuşlardır. Eğer buna ehil değilsen, o takdirde ehil olmak için iyilik yapmaktan ve ona çağırmaktan başka yolun yoktur. Uğursuzluk ancak, iyilik yapmadığın halde bunu iddia etmen ve hak yolundan başka yollara çağırmandır.

Kalbi kırıkların kalbini sarmaya, zayıflara ve miskinlere iyi davranmaya, dar gelirlilere destek olmaya, borçlulara kolaylık göstermeye ve ödünç isteyenlere ödünç borç vermeye dikkat et! Hadiste, ödünç borç vermenin sadakaya göre sevabının sekiz kat daha fazla olduğu rivayet edilmiştir. Çünkü ödünç olan bir şeyi ancak muhtaç olan biri alır.

Başına bir musibet geleni teselli etmeye dikkat et! Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ عَزَّى مُصَابًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ

"Kim bir musibete uğrayanı teselli ederse (ona sabrı tavsiye ederse), onun ecrinin aynısını alır."[163]

Müslümanlardan birinin başına bir musibet geldiğinde sevinmekten sakın! Nitekim Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ بِأَخِيكَ، فَيُعَافِيَهُ اللهُ وَيَبْتَلِيكَ

"Müslüman kardeşinin başına gelen musibet için sevinme! Sonra Allah ona rahmetiyle afiyet verir de, seni o musibete duçar eder."[164]

---

163 Tirmizî, Cenâiz, 72 (nr. 1073); İbn Mâce, Cenâiz, 56 (nr. 1602).

164 Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 54 (nr. 2506).

Müslümanı içine düştüğü bir günahtan dolayı ayıplamaktan sakın. Çünkü kim bir müslüman kardeşini bir günahı sebebiyle ayıplarsa, ayıpladığı o günahın aynısına duçar olmadan ölmez.

Sıkıntıya düşmüşleri sıkıntıdan kurtarmaya, müslümanlardan ihtiyaç sahibi olanların ihtiyaçlarını gidermeye ve günahkâr müslümanların ayıplarını örtmeye dikkat et! Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللهُ عَلَيْهِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا، فَرَّجَ اللهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ، كَانَ اللهُ فِي حَاجَتِهِ، وَاللهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ

"Kim zorda kalmış bir borçluya kolaylık gösterirse, Allah da ona kolaylık gösterir. Kim bir müslümanın bir ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve ahirette bir ayıbını örter. Kim bir müslümanın dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse, Allah da onun kıyamet günü sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir. Kim kardeşinin bir ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir. Kul kardeşinin yardımında bulunduğu müddetçe Allah da onun yardımcısı olur."[165]

Müslümanların yolundan eza verecek şeyleri kaldırmaya dikkat et! Çünkü bu, imanın şubelerinden biridir.

Bir hadis-i şerifte Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

---

165 bk. Buhârî, Mezâlim, 3 (nr. 2442); Müslim, Birr, 15 (nr. 58).

رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ، فِي غُصْنِ شَوْكٍ قَطَعَهُ مِنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ

"Müslümanların gelip geçtiği yoldan dikenli bir dalı kesen bir adamın cennette dolaştığını gördüm."[166]

Yetime merhamet etmeye ve saçını okşamaya dikkat et! Nitekim Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ مَسَحَ عَلَى رَأْسِ يَتِيمٍ، كَتَبَ اللهُ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ مَرَّتْ عَلَيْهَا يَدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ

"Kim bir yetimin başını okşarsa, elinin değdiği her kıl için Allah ona on sevap yazar."[167]

Günah olmadığı sürece elinden geldiğince müminlerin gönlüne sürur vermeye gayret et.

Bir kimse herhangi bir ihtiyacı için itibarın olduğu bir kimseye aracı olman için senden ricada bulunursa, onun için aracı olmaya dikkat et! Çünkü Allah Teâlâ, bir kulu malı için hesaba çektiği gibi itibarı için de hesaba çeker. Eğer zina ve hırsızlık gibi şeyler yapmış olmasından dolayı bir kimseye dinin koyduğu hükümler uygulanacaksa, o kimse için şefaatçi olmaktan sakın. Zira had ve kısas gerektiren şeylerde ricacı olmak câiz değildir. Şayet bir kimse için şefaatte bulunursan ve bundan

166 bk. Müslim, Birr, 36 (nr. 128).

167 bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/250.

dolayı sana bir hediye takdim edilirse, onu kabul etme. Çünkü bu bir rüşvettir.

Müminlerin yüzüne karşı tebessüm etmeye, güler yüzlü olmaya, onlara karşı sevincini açık etmeye, onlarla güzel konuşmaya, yumuşak davranmaya ve onlara karşı alçak gönüllü olmaya dikkat et!

Nitekim Allah Teâlâ, âyet-i kerimede Peygamber'ine şöyle buyurmuştur:

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ۝

"Müminlere karşı alçak gönüllü ol" (Hicr 15/88).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلِقٍ

"Din kardeşini güler yüzle karşılaman bile olsa, hiçbir iyiliği küçük görme!"[168]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ

"Güzel söz sadakadır."[169]

Bir haberde şöyle denilmiştir:

168 Müslim, Birr, 43 (nr. 144).

169 Buhârî, Cihâd, 128 (nr. 89).

"İki müslüman karşılaşıp da musafaha edecek olurlarsa, ikisi arasında yüz rahmet paylaştırılır. Bunun doksan dokuzu sevinci daha fazla olana verilir."

Kendi nefsinin arzusu için bir müslümana küsmekten sakın. Eğer dinî bir maslahat ona küsmeni gerektiriyorsa, bu durumda da üç günden fazla küs durma. Nitekim Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ أَدْخَلَهُ اللهُ النَّارَ، إِلَّا أَنْ يَتَدَارَكَهُ اللهُ بِرَحْمَتِهِ

"Kim ki din kardeşine üç günden fazla küs durursa, Allah'ın rahmetinin yetiştiği kimseler hariç Allah onu ateşe sokar."[170]

Bu üç güne kadarki küskünlük terbiye içinse böyledir. Eğer bu küsme, kişi bâtıla yöneldiği için veya birinin hukukunu terkettiği içinse, o kişi doğru yola dönmedikçe bu küskünlüğün sonu yoktur.

Yağmur yağması, fiyatların ucuzlaması ve müslümanların âsilere ve kâfirlere galip gelmeleri gibi müslümanları sevindirecek her yeni bir şey meydana geldiğinde, bu durumlarda sevincini açık etmeye dikkat et!

Aynı şekilde müslümanların başına gelen veba, pahalılık ve fitne gibi durumlarda hüzünlü ve gamlı olmaya dikkat et! Kadere ve kazâya teslim olmakla beraber bu musibetleri kaldırması için Allah'a yönel.

---

170 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 18/315 (nr. 815).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ

"Müslümanların dertleriyle dertlenmeyen onlardan değildir."[171]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ، مَثَلُ الْجَسَدِ الْوَاحِدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ، تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

"Müminler birbirlerini sevmekte ve birbirlerine merhamet etmekte bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar."[172]

Bir müslüman sana bir iyilik yaptığında bunu ondan kabul etmeye, ona teşekkür etmeye ve iyiliği karşılığında sen de ona bir iyilikte bulunmaya dikkat et! Eğer iyiliği karşılığında bir şey vermeye gücün yoksa veya iyiliği karşılığında bir iyilikte bulunmandan hoşlanmıyorsa, o vakit ona dua et.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ ذِرَاعٌ أَوْ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ، وَلَوْ دُعِيتُ إِلَى ذِرَاعٍ أَوْ كُرَاعٍ لَأَجَبْتُ

171 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 8/230 (nr. 7469).

172 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/270.

"Şayet bana paça veya kürek eti hediye edilse, onu kabul ederim. Eğer paça veya kürek eti yemeye davet edilsem, bu davete icabet ederim."[173]

Yine Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنِ اصْطَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ، فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَى ذَلِكَ، فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ

"Kim size bir iyilik yaparsa, ona karşılığını verin; eğer bunu yapmaya güç yetiremiyorsanız, o vakit onun iyiliğinin karşılığını verdiğinize kanaat getirinceye kadar ona dua edin."[174]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ قَالَ لِمَنْ أَسْدَى إِلَيْهِ مَعْرُوفًا: جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا، فَقَدْ أَبْلَغَ فِي الثَّنَاءِ

"Kendisine iyilik edilen bir kimse o iyiliği yapana, 'Allah seni hayırla mükâfatlandırsın' derse, ona en iyi şekilde teşekkür etmiş olur."[175]

Sana yapmış olduğu iyiliği reddetmek suretiyle bir müslümanın kalbini kırmaktan sakın! Çünkü sen onun eliyle sana gelen şeyin hakikatte Allah'tan olduğunu, onun sadece bir vesile olduğunu ve emre boyun eğip yerine getirdiğini biliyorsun.

---

173 Buhârî, Hibe, 2 (nr. 2568).

174 bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/68.

175 bk. Tirmizî, Birr, 88 (nr. 2035).

Hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

مَنْ أَتَاهُ شَيْءٌ مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ، وَلَا اسْتِشْرَافِ نَفْسٍ فَرَدَّهُ، فَإِنَّمَا يَرُدُّهُ عَلَى اللهِ

"İstemeden ve beklemeksizin kendisine gelen bir şeyi geri çeviren kimse, onu Allah'a geri çevirmiştir."[176]

İnsanlardan gelen bir iyiliği reddetmekte çok büyük bir âfet vardır. O da şudur: Avam halk, tabiatları gereği yaptıkları iyilikleri kendilerine geri çeviren kimseye saygı duyarlar. Bundan dolayıdır ki bazı âbidler avamın nezdinde bir konum elde etmek için yapılan iyiliği reddederek zühd sahibi olduklarını gösterirler. Bu sebepten dolayı bazı muhakkik zatlar kendilerini zâhid göstermemek için insanların verdiklerini açıktan alırlar ve sonra onu gizlice sadaka olarak verirlerdi.

Bazı durumlarda gelen bir şeyi geri çevirmek farz olduğu gibi bazı durumlarda da sünnettir. Bu durumlar şunlardır:

1. Sana herhangi bir alametle haram olduğunu bildiğin veya zannettiğin bir şeyin verilmesi durumunda onu reddetmen farzdır. Aynı şekilde zekât ehlinden olmadığın halde zekât verilecek kimselerden olduğun zannıyla sana zekât verildiğinde bunu reddetmen de farzdır.

2. Zulmüne ısrarla devam eden bir zalimin sana gönderdiği hediyedir. Bu hediyeyi aldıktan sonra kalbinin ona yöneleceğinden veya din hususunda ona dal-

176 bk. Zebîdî, *İthâfü's-Sâde*, 9/464.

kavukluk yapacağından korkarsan yahut ondan bunu kabul ettiğin takdirde kendisine söyleyeceğin hak bir şeyi kabul etmeyeceği zannı sana galip gelirse, onun hediyesini reddetmen farzdır.

3. Bir kimsenin halinden, sana gösterdiği ilgi ve verdiği hediye ile senden bâtıl bir şeyi yapmak veya bir hakkı terketmek için yardım etmeni istemek suretiyle seni Allah yolundan saptırmak istediğini bilmendir. Bu durumda da o kişinin hediyesini reddetmen farzdır. Davacı olarak gelen iki taraftan veya sadece bir taraftan hâkimlerin, memurların ve devlet adamlarının aldıkları da bu cihettendir. Bu haram olan rüşvetin ta kendisidir. Bu bahsedilen konuları tamamlayan şeyler kitaplarda zikredilmiştir. Dilersen bu bahsedilen tüm konularda o kitaplara müracaat edebilirsin.

Kendi aleyhine, çocuğuna, malına ve zulme uğramış olsan da bir müslümana beddua etmekten sakın! Çünkü kendisine zulmedene beddua eden, Allah'tan muhakkak yardım görür.

Hadiste şöyle buyrulmuştur:

لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، وَلَا عَلَى أَوْلَادِكُمْ، وَلَا عَلَى أَمْوَالِكُمْ، لَا تُوَافِقُوا مِنَ اللهِ سَاعَةَ إِجَابَةٍ

"Kendinize, çocuklarınıza ve mallarınıza beddua etmeyiniz. Zira dileklerin kabul edildiği zamana denk gelir de Allah bedduanızı kabul ediverir."[177]

177 Müslim, Zühd, 18 (nr. 3008); Ebû Davud, Salât, 362 (nr. 1532).

Haksız yere bir müslümana eziyet etmekten ve ona sövmekten sakın! Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi veselem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ اٰذَى مُسْلِمًا فَقَدْ اٰذَانِي، وَمَنْ اٰذَانِي فَقَدْ اٰذَى اللهَ

"Kim bir müslümana eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur. Kim de bana eziyet ederse, Allah'a eziyet etmiş olur."[178]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

سِبَابُ الْمُؤْمِنِ فُسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ

"Mümine sövmek fısk, onu öldürmeyi (helâl saymak) ise küfürdür."[179]

Bir müslümana, bir hayvana, bir cansıza ve kâfir de olsa belli bir şahsa lânet etmekten sakın! Ancak küfür üzere öldüğünü kesin olarak bildiğin Firavun ve Ebû Cehil gibi kimseler veya Allah'ın rahmetine hiçbir şekilde nail olamayacak olan şeytan gibileri bundan müstesnadır.

Rivayet edilir ki: Kulun ağzından lânet kelimesi çıktığında bu lânet göğe yükselir, fakat gök kapıları ona kapanır. Sonra bu lânet yeryüzüne iner. Yeryüzünün kapıları da onun yüzüne kapatılır. Bundan sonra o lânet şayet müstehaksa lânet edilen kimseye gider, değilse lânet okuyana döner.

178 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 4/373 (nr. 3632).

179 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 8094.

Müminlerin kalplerini birbirine ısındırmaya ve iyi taraflarını açığa çıkarıp kusurlarını örterek onları birbirlerine sevdirmeye dikkat et!

Müslüman kardeşlerinin arasını düzeltmeye dikkat et! Çünkü arayı düzeltmek; özellikle de baba oğul ve akraba ile akrabanın arasını düzeltmek nâfile namaz ve oruçtan daha faziletlidir. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ

"Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin" (Hucurât 49/10).

Nefreti ve yüz çevirmeyi gerektirecek söz taşıma, gıybet vb. şeylerle insanların arasını bozmaktan sakın! Çünkü bu, Allah katında çok büyük bir günahtır.

Nemime, iki insanın arasını bozmak maksadıyla onların arasında söz taşımaktır. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَّامٌ

"Söz taşıyan (koğucu) cennete giremez."[180]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَبْغَضُكُمْ إِلَى اللهِ تَعَالَى الْمَشَّاؤُونَ بَيْنَ الْأَحِبَّةِ بِالنَّمِيمَةِ، الْمُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْإِخْوَانِ

180 Müslim, İmân, 45 (nr. 168).

"Allah Teâlâ'ya en sevimsiz geleniniz, birbirlerini seven kimseler arasında söz götürüp getiren ve dostların arasını açan kimselerdir."[181]

Gıybet ise, bir insanı ayıplamak niyetiyle o ortamda bulunduğunda, duyduğu zaman hoşlanmayacağı bir şeyle arkasından anmaktır. Bu gıybet ister konuşmayla, ister işaretle, isterse de yazıyla gerçekleşsin durum böyledir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ

"Müslümanın müslümana her şeyi; kanı, malı ve ırzı haramdır."[182]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْغِيبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا

"Gıybet zinadan daha ağırdır."[183]

Allah Teâlâ, Hz. Musa'ya [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"Gıybetten tövbe ederek ölen kimse, cennete en son girecek olan kimsedir. Gıybette ısrar ederek ölen kimse de ateşe ilk girecek olan kimsedir."

Zulümden sakın! Çünkü zulüm, kıyamet gününde sahibini karanlıkta bırakır. Özellikle de kullara zulmet-

181 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 5198.

182 Müslim, Birr, 10 (nr. 32); Ebû Davud, Edeb, 40 (nr. 4882).

183 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 6741.

mekten sakın. Zira bu, Allah'ın hesabını sormadan bırakmayacağı bir zulümdür.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِحَسَنَاتٍ كَثِيرَةٍ، وَيَأْتِي وَقَدْ ضَرَبَ هَذَا، وَشَتَمَ هَذَا، وَأَخَذَ مَالَ هَذَا، فَيُأْخَذُ هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ، أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِهِمْ، فَطُرِحَتْ عَلَى سَيِّئَاتِهِ، ثُمَّ يُقْذَفُ بِهِ فِي النَّارِ

"Ümmetimden müflis odur ki, kıyamet günü birçok iyilikle gelir. Ancak şunu dövmüş, buna sövmüş ve şunun malını almıştır. Bu sebeple kendisinin iyiliklerinden şuna verilir, buna verilir. Şayet (üzerindeki haklar bitmeden) iyilikleri tükenirse, o zaman onların günahlarından alınıp kendisinin günahlarına eklenir. Daha sonra da cehenneme atılır."[184]

Eğer bir kimseye zulmetmişsen, hemen bundan kurtulmaya çalış. Şayet bu zulüm bedenle alakalı bir zulüm ise, kısas yapılmasına izin vererek bu haktan hemen kurtul. Eğer ırzıyla ilgili konuşarak zulmetmişsen, helâllik isteyerek bu haktan hemen kurtul. Şayet mal ile ilgili bir zulümse, o kişinin malını iade ederek bu haktan hemen kurtul.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَانَتْ عَلَيْهِ لِأَخِيهِ مَظْلِمَةٌ، فَلْيَسْتَحِلَّ مِنْهُ، قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا دِينَارَ فِيهِ وَلَا دِرْهَمَ، إِنَّمَا هِيَ الْحَسَنَاتُ وَالسَّيِّئَاتُ

184 bk. Müslim, Birr, 15 (nr. 59); Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 2 (nr. 2418).

"Kimin üzerinde kardeşinin bir hakkı varsa, altın ve gümüşün geçmeyeceği gün gelmeden önce ondan helâllik istesin. O gün geçerli olan şey yalnızca iyilikler ve günahlardır."[185]

Eğer hakkına girip zulmettiğin kimselerin haklarını ödemen ve helâllik dilemen hiçbir surette mümkün değilse; hakkına girdiğin kimseyi senden razı kılması için samimiyetle, zelil bir halde ve boyun bükük lüğü ile Allah Teâlâ'ya sığın. Bununla beraber zulmettiğin kimseye çokça dua ve istiğfar et.

Kendi kanını, ırzını ve malını nasıl muhafaza ediyorsan, aynı şekilde müslümanların kanlarını, ırzlarını ve mallarını da hazır bulunduklarında veya gıyaplarında muhafaza etmeye dikkat et! Çünkü kim bir müslümana yardım ederse, Allah da ona yardım eder. Kim bir müslümanı yüz üstü bırakırsa, Allah da onu yüz üstü bırakır.

185 bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 6/74 (nr. 5155).

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

HER MÜSLÜMANA NASİHATTE BULUNMAK

Her müslümana nasihatte bulunmaya dikkat et! Nasihatin en son noktası, bir müslümanın hayır elde edeceği veya kötülükten kurtulacağı hiçbir şeyi ondan gizlememendir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ

"Din nasihattir."[186]

Her müslümanın yüzüne karşı nasılsan arkasından da öyle olman ve kalbinde ona karşı beslediğin sevgi ne kadarsa dilinle ondan fazlasını söylememen, bu nasihat kapsamına girer.

---

186 Müslim, İmân, 23 (nr. 95); Ebû Davud, Edeb, 67 (nr. 4944); Tirmizî, Birr, 17 (nr. 1926).

Yine bir müslüman bir şey hususunda sana danıştığında eğer doğrunun onun meylettiği şeyin tam tersinde olduğunu görüyorsan bunu ona haber vermen de bu nasihat kapsamındadır.

Allah'ın müslümanlara fazl u keremiyle verdiği nimetlerden dolayı onlara haset etmek, bu nasihate zıttır. Hasedin temeli, Allah Teâlâ'nın müslüman kullarından bir kula dinî veya dünyevî olarak verdiği nimetin sana ağır gelmesidir. Hasedin son noktası ise, müslüman kardeşine verilen nimetin onun elinden gitmesini temenni etmendir.

Hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

اَلْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

"Ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi, haset de iyilikleri yiyip bitirir."[187]

Haset eden kimse, mülkünde ve tasarrufunda Allah'a karşı çıkarak sanki hal diliyle şöyle demektedir: Ey Rabbim sen bu nimeti yerli yerine koymamışsın.

Gıpta etmekte ise bir sakınca yoktur. Gıpta, bir müslüman kardeşinin üzerinde gördüğün nimetin benzerini Allah Teâlâ'dan dilemendir.

Bir kimse sana övgüde bulunduğu zaman sana gereken, bunu kalbinle hoş karşılamamandır. Eğer sende olan bir şeyden dolayı sana övgüde bulunursa, o vakit, "Benim güzel tarafımı gösteren ve kabahatlerimi örten Allah'a hamdolsun" de. Şayet sende olmayan şeyle seni överse, o vakit selef-i sâlihînden bazılarının söylediği şu

187 Ebû Davud, Edeb, 52 (nr. 4903); İbn Mâce, Zühd, 22 (nr. 4210).

sözü söyle: "Allahım, onların dedikleri ile beni sorumlu tutma. Bende olup da onların bilmedikleri günahlarımı da affet. Beni zannetiklerinden daha hayırlı kıl."

Sen ise hiç kimseyi övme. Ancak senin kendisini övmen sebebiyle hayır yapmadaki gayretinin artacağını bilirsen veya o kişi faziletli bir kimse olup da bu bilinmiyorsa, o vakit fazilet ehli kimselerden olduğu bilinsin diye yalan söylememen ve övülen kişinin gurura kapılmaması şartıyla övebilirsin.

Bir insana onun hakkında sana ulaşan bir haberden dolayı nasihat vermek istiyorsan, onu bir kenara çekip söylemeye ve konuşurken yumuşak davranmaya dikkat et! Eğer sana ulaşan haberi dolaylı olarak anlatma imkânın varsa konuyu açıkça söyleme. Şayet sana, "Benim hakkımdaki bu haberi sana kim söyledi" derse, sana haberi ulaştıranla onun arasında bir düşmanlık meydana gelmemesi için bunu söyleme. Eğer senin nasihatini kabul ederse, bundan dolayı Allah'a hamdedip şükret. Şayet nasihatini kabul etmezse, o vakit kınayıcı olarak nefsine dönüp şöyle de: "Ey kötü nefis, bu durum senden kaynaklanmaktadır. Kendine bir bak! Belki nasihatin şart ve edeplerini tam olarak yerine getirmemişsindir."

Bir insan sana bir şey emanet bıraktığında, kendi malını muhafaza ettiğinden daha fazla onun malını muhafaza etmeye dikkat et.

Emaneti sahibine geri vermeye ve o emanete hiyanet etmemeye dikkat et! Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ

"Kendisine güvenilmeyen kimsenin imanı yoktur (kâmil değildir)."[188]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

ثَلَاثٌ مُتَعَلِّقَاتٌ بِالْعَرْشِ: اَلنِّعْمَةُ تَقُولُ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي بِكَ فَلَا أُكْفَرُ، وَالرَّحِمُ تَقُولُ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي بِكَ فَلَا أُقْطَعُ، وَالْأَمَانَةُ تَقُولُ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي بِكَ فَلَا أُخَانُ

"Üç şey vardır ki arşa asılmıştır. Nimet arşa asılarak, 'Allahım, kendisine nimet verilip de senden korkan kişinin bana nankörlük etmesinden sana sığınırım' der. Sıla-i rahim arşa asılarak, "Allahım, seni ve ahireti isteyen kişinin benimle alakayı kesmesinden sana sığınırım' der. Emanet arşa asılarak, "Allahım, senden korkmayan bir hainin bana hıyanet etmesinden sana sığınırım' der."[189]

Doğru sözlü olmaya, söz verdiğin ve bir şey vaat ettiğinde sözüne vefalı olup yerine getirmeye dikkat et! Çünkü verilen sözden dönüp yerine getirmemek münafıklık alametlerindendir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اٰيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ

188 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/154.

189 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 7939.

"Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünden cayar, kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet eder."[190]

Başka bir rivayette ise şöyle geçer:

وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ

"Sözleştiği zaman sözünü yerine getirmez, biriyle münazaa ettiğinde haktan sapar."[191]

Tartışmaktan ve münakaşaya girmekten sakınmaya dikkat et! Çünkü bu iki haslet gönüllerde kine yola açar, kalpleri yalnızlaştırır, düşmanlık ve nefreti doğurur. Eğer hakkın kendisinde olduğu birisi seninle tartışır veya münazaa ederse, onun sözünü kabul et. Zira hak uyulmaya en layık olandır. Seninle tartışan kimse davası bâtıl biri ise ondan yüz çevir. Çünkü o cahildir. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

"Cahillerden yüz çevir" (A'râf 7/199).

Şakanın tümünü terketmeye dikkat et! Eğer nadiren bir müslümanın kalbini hoş etmek niyetiyle şaka yapıyorsan, o vakit de ancak doğruyu söyle.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا تُمَارِ أَخَاكَ، وَلَا تُمَازِحْهُ، وَلَا تَعِدْهُ مَوْعِدَةً فَتُخْلِفَهُ

190 Buhârî, Edeb, 69 (nr. 6095); Müslim, İmân, 25 (nr. 107).

191 Buhârî, Mezâlim, 17 (nr. 2459); Müslim, İmân, 25 (nr. 106).

"Müslüman kardeşinle münakaşaya girme, ona şaka yapma ve ona yerine getiremeyeceğin bir söz verme."[192]

Müslümanlara, özellikle de onlardan âlimler, salihler ve soylular gibi fazilet ehli kimseler ile saçları İslâm yolunda ağaran kimselere tâzimde ve saygıda bulunmaya dikkat et!

Müslümanlardan birini ürkütmekten, korkutmaktan, alaya almaktan, dalga geçmekten veya ona küçümser bir gözle bakmaktan sakın. Çünkü bunların tümü kötü huylardan ve yerilmiş davranışlardandır. Nitekim Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ

"Müslüman kardeşini hor görmesi, kişiye kötülük olarak yeter."[193]

Tevazu sahibi olmaya dikkat et! Çünkü tevazu müminlerin ahlâkındandır. Kibirlenmekten sakın. Çünkü Allah kibirlenenleri sevmez. Kim tevazu sahibi olursa, Allah Teâlâ onu yüceltir. Kim de kibirlenirse, Cenâb-ı Hak onu alçaltır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ

"Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez."[194]

---

192 Tirmizî, Birr, 58 (nr. 1995).

193 Müslim, Birr, 10 (nr. 32); Ebû Davud, Edeb, 40 (nr. 4882).

194 Müslim, İmân, 39 (nr. 147); Tirmizî, Birr, 61 (nr. 1998).

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْكِبْرُ: بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ

"Kibir hakkı kabul etmemek ve insanları küçük görmektir."[195]

Kim ki kendine büyüklük gözüyle, başkalarına ise küçüklük gözüyle bakarsa o kimse kibirlilerdendir.

Tevazu sahipleri ile kibirlileri birbirinden ayıracak birtakım alametler vardır. Bunlar, Allah'ın murdarı temizden ayıklaması içindir.

Tanınmamayı sevmek, şöhretten hoşlanmamak, yüksek veya düşük mertebede olsun kimden gelirse gelsin hakkı kabul etmek, tevazunun alametlerindendir.

Fakirleri sevmek ve onların arasına karışıp onlarla oturmak da tevazunun alametlerindendir.

Tevazunun alametlerinden biri de, kendisinin haklarına riayet edenlere teşekkür etmekle beraber imkân ölçüsünde din kardeşlerinin haklarına tam olarak riayet etmek ve onlardan kusur edenleri mazur görmektir.

Meclislerde ve cemiyetlerde başköşelere oturmayı istemek, akranları arasında her konuda öne atılmayı sevmek, nefsi temize çıkarıp övmek, yapmacık tavırlarla konuşmak, atalarla övünmek, böbürlenerek yürümek, onlardan kendi haklarına riayet etmelerini istemekle beraber din kardeşlerinin haklarına riayet etmemek, kibir alametlerindendir.

---

195 Müslim, İmân, 39 (nr. 147); Ebû Davud, Libâs, 29 (nr. 4092).

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

MÜSLÜMANLARIN HAKLARINA RİAYET ETMEK

Tanıdığın ve tanımadığın her müslümana selâm vermeye dikkat et! Müslümanlardan birine selâm verdiğinde selâmına karşılık vermezse, hemen kötü zanda bulunma; "Belki selâmımı duymamıştır" veya "Selâmımı almıştır, fakat ben işitmemiş olabilirim" de.

Eve girdiğinde ailene selâm ver. Mescide veya bir eve girdiğinde orada kimse yoksa şöyle de: "Allah'ın selâmı üzerimize ve Allah'ın salih kullarının üzerine olsun."

Bir müslümanla karşılaştığında, o selâm vermeden ilk selâm veren sen olmaya çalış.

Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem], "İki müslüman karşılaştıklarında selâmı ilk önce hangisi vermelidir?" diye sorulduğunda şöyle buyurdu:

أَوْلَاهُمَا بِاللهِ

"Allah'ın rahmetine en layık olanı."[196]

Hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْقَائِمُ عَلَى الْقَاعِدِ، وَالصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ

"Binekli olan yaya olana, ayakta olan oturana, küçük büyüğe, az olan topluluk çok olan topluluğa selâm verir."[197]

Bir kimse aksırıp, "elhamdülillâh" dediğinde ona "yerhamükellah" diyerek karşılık vermeye dikkat et! Eğer aksırınca hamdetmeyi unutursa, "elhamdülillâh" diyerek ona bunu hatırlat. Bir başkasının evine izin istemeden girme. Eğer üç defa izin istediğin halde izin verilmezse, izin isteğini tekrarlama. Bir müslüman sana seslendiğinde "lebbeyk" (buyur) diyerek ona karşılık ver.

Bir müslüman kardeşin seni yemeğine davet ettiğinde, şer'î bir mazeretin olmadığı takdirde icabet etmemezlik yapma. Senin bir şey yapman veya yapmaman hususunda yemin ettiğinde, o şey Allah'a isyana girmiyorsa onun yeminini yerine getir. Allah'ın adını kullanarak hiç kimseden bir şey isteme. Eğer senden Allah için bir şey istenirse, geri çevirmekten sakın.

---

196 Tirmizî, İsti'zân, 6 (nr. 2694).

197 bk. Buhârî, İsti'zân, 5 (nr. 6232); Müslim, Selâm, 1 (nr. 1); Ebû Davud, Edeb, 145 (nr. 5198); Tirmizî, İsti'zân, 14 (nr. 2703).

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَلْعُونٌ مَنْ سُئِلَ بِاللهِ فَلَمْ يُعْطِ

"Kendisinden Allah için bir şey istendiği halde vermeyip geri çeviren kimse lânetlenmiştir."[198]

Hastaları ziyaret etmeye, cenazelerin ardınca gitmeye, müslüman kardeşlerini her özlediğinde ziyaret etmeye, onlarla karşılaştığında musafaha etmeye, hallerini sormaya, onlardan ortalarda gözükmeyenleri arayıp sormaya; hastaysa ziyaret etmeye, bir meşguliyet içerisinde ise imkânın varsa yardımcı olmaya, yoksa ona dua etmeye dikkat et!

Bütün müslümanlara hüsnüzanda bulunmaya dikkat et. Onlardan herhangi birine suizanda bulunmaktan sakın!

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

خَصْلَتَانِ لَيْسَ فَوْقَهُمَا شَيْءٌ مِنَ الْخَيْرِ: حُسْنُ الظَّنِّ بِاللهِ، وَحُسْنُ الظَّنِّ بِعِبَادِ اللهِ، وَخَصْلَتَانِ لَيْسَ فَوْقَهُمَا شَيْءٌ مِنَ الشَّرِّ: سُوءُ الظَّنِّ بِاللهِ، وَسُوءُ الظَّنِّ بِعِبَادِ اللهِ

"İki haslet vardır ki, iyilikte onlardan üstünü yoktur. Allah'a hüsnüzanda bulunmak ve Allah'ın kullarına hüsnüzanda bulunmak. İki haslet de vardır ki, kötülükte onlardan büyüğü yoktur. Allah'a karşı suizanda bulunmak ve Allah'ın kullarına suizanda bulunmak."[199]

198 bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 19/453 (nr. 21197).

199 İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 1/92.

Müslümanlara hüsnüzanda bulunmanın son noktası, şayet onların sözlerini ve davranışlarını iyiliğe yorma yolu bulursan onlara suizanda bulunmamandır. Eğer söz ve fiillerinin günah olmasından dolayı iyiliğe yorma yolu bulamıyorsan; o vakit bunları işleyenlere hüsnüzanda bulunmanın son noktası, onları günahlardan nehyetmen, imanlarının onları günahlardan sakınmaya sevkedeceğine ve tövbe ederek günaha ısrar etmeyi terkedeceklerine dair hüsnüzanda bulunmandır.

Müslümanlara suizanda bulunmanın son noktası ise, onların zâhirde hayırlı olarak gözüken söz ve davranışlarını kötüye yormandır. Bunun örneği şudur: Çok namaz kılan, çok sadaka veren, çok Kur'an okuyan bir müslüman gördüğünde, "Bütün bunları insanlara gösteriş yapmak, mal ve mevki elde etmek için yapıyor" diyerek zanda bulunmandır. Böyle bozuk bir zan ancak kalbi bozuk olan kimselerden çıkar. Bu münafıkların ahlâkındandır.

Allah Teâlâ münafıkları tanıtırken şöyle buyurmuştur:

اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِى الصَّدَقَاتِ وَالَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٧٩﴾

"Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip (bunlar gösteriş için veriyorlar diyerek) onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır" (Tevbe 9/79).

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَكْثِرُوا مِنْ ذِكْرِ اللهِ حَتَّى يَقُولَ الْمُنَافِقُونَ إِنَّكُمْ مُرَاؤُونَ

"Münafıklar (sizi gördükleri zaman), 'Sizler riyakârlarsınız' diyene kadar Allah'ı çokça zikredin."[200]

Hususi olarak kendin, anne baban, akraba ve arkadaşların için, umumi olarak da diğer müslümanlar için çok dua etmeye dikkat et! Çünkü müslümanın din kardeşi için gıyabında ettiği dua makbuldür. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

دَعْوَتَانِ لَيْسَ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ اللهِ حِجَابٌ: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، وَدَعْوَةُ الْمُسْلِمِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ

"İki dua vardır ki, bunlarla Allah arasında hiçbir perde yoktur; mazlumun duası ve müslümanın din kardeşinin gıyabında yaptığı dua."[201]

Yine Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِذَا دَعَا الْمُسْلِمُ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ، قَالَ الْمَلَكُ: آمِينَ وَلَكَ بِمِثْلِهِ

"Bir müslüman din kardeşi için gıyabında dua ettiğinde bir melek, 'Âmin, sana da aynısı verilsin' diye dua eder."[202]

---

200 Beyhâkî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 527.

201 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 11/98 (nr. 11232).

202 bk. Müslim, Zikir, 23 (nr. 86).

Meymûn b. Mihrân [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Kim her farz namazın ardından anne babası için istiğfar dilerse, Cenâb-ı Hakk'ın, *"Önce bana, sonra da anne babana şükret"* (Lokman 31/14) âyetindeki emrini yerine getirmiş olur."

Rivayet edilir ki: Kim hergün mümin erkek ve kadınlar için yirmi yedi defa mağfiret dilerse; duası kabul olunan ve kulların kendileri yüzü suyu hürmetine rızıklanıp yağmura kavuştuğu kimselerden olur. Bu, Allah dostlarının vasıflarındandır.

Bil ki müslümanın müslüman üzerindeki hakları çoktur. Eğer bunların hepsini istenildiği şekilde yerine getirmek istiyorsan, müslümanların yanında ve gıyabında sana nasıl muamele etmelerini istiyorsan sen de onlara aynı şekilde muamele et. Nefsinle mücâhede et ve kendin için hayır olarak ne istiyorsan onlar için de aynısını istemeye, kendin için şerden neyi hoş görmüyorsan onlar için de hoş görmemeye kalbini alıştır.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

"Sizden hiçbiriniz kendisi için istediğini din kardeşi için de istemedikçe kâmil mümin olmaz."[203]

203 Buhârî, İmân, 7 (nr. 13); Müslim, İmân, 17 (nr. 71).

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْمُسْلِمُ لِلْمُسْلِمِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا، وَكَالْجَسَدِ الْوَاحِدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ، تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

"Müslüman müslüman için tuğlaları birbirini destekleyen binalar gibidir. Onlar tek vücut gibidirler; vücuttan bir uzuv rahatsız olduğunda vücudun diğer organları da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar."[204]

Yahya b. Muâz [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Müslümanlara faydalı olamıyorsan bari zararın dokunmasın. Onları sevindiremiyorsan bari üzme. Onlara ferahlık veremiyorsan bari kederlendirme. Onları övemiyorsan bari kötüleme."

Efendim Muhyiddin Abdülkadir-i Geylânî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Mahlûkat yokmuş gibi Hak ile beraber ol. Nefsin yokmuş gibi mahlûkat ile beraber ol."

Selef-i sâlihînden biri şöyle demiştir:

"İnsanlardan bazıları musibete duçar olmuş, bazıları da afiyet içindedirler. Musibet içinde olanlara merhamet edin ve afiyet içinde olmaktan dolayı da Allah'a şükredin."

Hamd âlemlerin Rabb'i Allah'a mahsustur.

---

204 bk. Buhârî, Salât, 88 (nr. 481); Müslim, Birr, 17 (nr. 65, 67); Tirmizî, Birr, 18 (nr. 1928).

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM
BÜTÜN GÜNAHLARDAN TÖVBE ETMEK

Küçük veya büyük, gizli veya açık her günahtan tövbe etmeye dikkat et! Çünkü tövbe kulun sülûk yolunda atacağı ilk adımdır. O, bütün makamların temelidir. Şüphesiz Allah tövbe edenleri sever.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

"Şüphesiz Allah tövbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever" (Bakara 2/222).

Her noksan şeyden münezzeh olan Allah Teâlâ yine şöyle buyurmuştur:

وَتُوبُوٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

"Ey müminler! Hep birden Allah'a tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz" (Nûr 24/31).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ

"Günahtan tövbe eden, günahı olmayan kimse gibidir."[205]

Bil ki günahı terketmeden, günah işlemekten dolayı pişmanlık duymadan ve yaşadığı sürece o günaha bir daha dönmemeye azmetmeden yapılan tövbe sahih olmaz.

Gerçek tövbekârın birtakım alametleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Kalp yumuşaklığı, çok ağlamak, ibadetlere devam etmek, kötü dostları terketmek ve Allah'ın emirlerine muhalefet edilen yerlerden uzak durmaktır.

Günahlara ısrar etmekten sakın. Israr, günah işledikten sonra ardından hemen tövbe etmemendir. Her mümine gereken; yakıcı ateşten, boğucu sulardan ve öldürücü zehirlerden sakındığı gibi günahların büyüğünden ve küçüğünden sakınmasıdır. Yine her mümine gereken; günah işlemeyi tercih etmemesi, günah işleme niyetinde olmaması, günah işlemeden önce ondan bahsetmemesi ve işledikten sonra da buna sevinmemesidir. Bir kul günaha düştüğünde ona gereken bu günahı örtmek, işlediği bu günahı hoş karşılamamak ve hemen o günahtan dolayı tövbe etmektir.

Her zaman tövbeyi yenilemeye ve bu hususta acele etmeye dikkat et! Çünkü günahlar çoktur; kul ise zâhirinde ve bâtınında hali güzel, yolu düzgün ve ibadeti devamlı olsa da sayısız günahtan kurtulamaz. Sana her

205 İbn Mâce, Zühd, 30 (nr. 4250).

zaman tövbe etmen hususunda günahlardan masum ve her yönden kâmil olmasına rağmen Allah Resûlü'nün [sallallahu aleyhi vesellem] her gün yetmiş defadan fazla Allah'a tövbe edip istiğfar dilemesi yeter.

Gece ve gündüz özellikle seher vakitlerinde çok istiğfar etmeye dikkat et!

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ لَزِمَ الْاِسْتِغْفَارَ، جَعَلَ اللهُ لَهُ مِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا، وَمِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

"Kim istiğfara devam ederse, Allah Teâlâ ona her kederden bir kurtuluş, her darlıktan bir çıkış yolu kılar ve onu hiç beklemediği yerden rızıklandırır."[206]

Şu duayı çokça yap:

رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

"Rabbim! Beni affet ve tövbemi kabul et. Şüphesiz tövbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olan ancak sensin."[207]

Sahâbe-i kirâm, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] bu mübarek zikri bir oturuşta yüze yakın söylediğini sayarlardı.

---

206 Ebû Davud, Salât, 361 (nr. 1518); İbn Mâce, Edeb, 57 (nr. 3819).

207 Ebû Davud, Salât, 361 (nr. 1516).

Zünnûn'un[208] [aleyhisselâm] şu duasını yapmaya dikkat et!

لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾

"Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!" (Enbiyâ 21/87).

Bu duanın, ism-i azam olduğu rivayet edilmiştir. Üzüntülü ve kederli bir kimse bu duayı yaptığında, Allah Teâlâ o üzüntü ve kederi ondan giderir. Nitekim Cenâb-ı Hak bu âyetten sonra şöyle buyurmuştur:

فَاسْتَجَبْنَا لَهُۥ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ ۚ وَكَذٰلِكَ نُنْجِى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

"Bunun üzerine onun duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarırız" (Enbiyâ 21/88).

Ümit ve korku arasında olmaya dikkat et! Çünkü bu ikisi yakînî imanın en kıymetli meyvelerindendir. Cenâb-ı Hak, öncü kullarını bu sıfatla tanımlamış ve şöyle buyurmuştur:

---

208 Zünnûn, Yunus peygamberin [aleyhisselâm] lakabıdır ve "balık sahibi" anlamına gelir. Ona bu lakap, kendisini balık yuttuğu için verilmiştir. Hz. Yunus, uzun bir süre kavmini dine davet etmiş, fakat inandıramayacağına kanaat getirerek öfkeli bir halde, onlara isabet edecek bir musibetten kendisini kurtarmak için onları terkedip gitmişti. Bir gemi yolculuğunda, fazla yükten gemi batmak üzere iken, yükünü hafifletmek ve gemiyi kurtarmak için çekilen kura sonucu denize atlamak zorunda kalmıştır. Bunun neticesinde onu iri bir balık yutmuştur. İşte bu balığın karnındayken Allah'a, âyette ifade buyrulan duayı yapmıştır.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

"Onların yalvardıkları bu varlıklar Rab'lerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabb'inin azabı, sakınılacak bir azaptır" (İsrâ 17/57).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، فَلْيَظُنَّ بِي مَا يَشَاءَ

"Ben, kulumun zannı üzereyim. O halde benim hakkımda dilediğini zannetsin."[209]

Allah Teâlâ kudsî bir hadiste şöyle buyurmuştur:

وَعِزَّتِي وَجَلَالِي، لَا أَجْمَعُ عَلَى عَبْدِي أَمْنَيْنِ وَلَا خَوْفَيْنِ؛ إِنْ هُوَ أَمِنَنِي فِي الدُّنْيَا، أَخَفْتُهُ يَوْمَ أَبْعَثُ عِبَادِي، وَإِنْ هُوَ خَافَنِي فِي الدُّنْيَا، أَمَّنْتُهُ يَوْمَ أَجْمَعُ عِبَادِي

"İzzetime ve celâlime yemin ederim ki, bir kulumda iki emniyeti ve iki korkuyu bir arada toplamam; eğer kulum dünyada azabımdan emin olursa, kullarımı diriltttiğim kıyamet gününde ona korku veririm. Şayet kulum dünyada benden korkarsa, kullarımı topladığım günde onu azabımdan emin kılarım."[210]

---

209 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/491.

210 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 8529.

Ümidin esası; kalbin Allah'ın rahmetinin ve cömertliğinin genişliğini, kereminin ve ihsanının büyüklüğünü ve ona ibadet edene vereceği güzel vaatleri bilmesidir. İşte bu anlayıştan recâ (ümit) denilen bir sevinç hali meydana gelir. Bundan beklenen meyve, iyiliklere daha fazla koşturmak ve ibadetleri daha fazla muhafaza etmektir. Çünkü ibadet, Allah'ın rızasına ve cennetine ulaştıran yoldur.

Korkuya gelince; onun aslı ise kalbin Allah Teâlâ'nın yüceliğini, kahrediciliğini, kullarının hiçbirine muhtaç olmadığını, emrine karşı gelenlere ve kendisine isyan edenlere vaat ettiği şiddetli ve elim azabını bilmesidir. İşte bu anlayıştan havf (korku) denilen bir ürperti hali meydana gelir. Bundan beklenen meyve ise günahları terketmek ve onlardan şiddetle sakınmaktır. Çünkü günah, Allah'ın gazabına ve azap yurduna ulaştıran yoldur.

İbadetleri yapmaya ve günahları terketmeye sevketmeyen her ümit ve korku, basiret sahiplerinin yanında manasız ve içi boş bir heves olarak sayılmıştır. Çünkü bir şeyi ümit eden onu talep eder. Bir şeyden korkan ise şüphesiz ondan kaçar.

Bil ki insanlar üç kısımdır:

1. Tövbe ile Rabb'ine dönen, O'nunla huzur bulan ve kurbiyet nurunun kalbinde doğmasıyla dünyevî arzularının zulmeti kalbinden silinmiş olan kul. Böyle bir kul için Rabb'ine münâcât etmekten başka bir lezzet, onunla muamele etmekten başka rahatlık kalmamıştır. Böyle bir kulun ümidi şevk ve muhabbete, korkusu ise tâzim ve heybete döner.

2. İbadetleri ihmal etme ve yasaklara yönelme konusunda nefsine güvenmeyen kul. Böyle bir kula yaraşan, ümit ve korkusunun bir kuşun iki kanadı gibi birbirine eşit olmasıdır.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

لَوْ وُزِنَ خَوْفُ الْمُؤْمِنِ وَرَجَاؤُهُ لَاعْتَدَلَا

"Şayet müminin korkusu ile ümidi tartılacak olsaydı, ikisi birbirine eşit gelirdi."[211]

Müminlerin çoğunluğunun hali budur.

3. İşlerine karmaşıklığın galip geldiği ve kendisini her taraftan ihmalin sardığı kul. Böyle bir kula gereken, günahlardan sakınmak için ölüm anı hariç korkusunun ümidinden daha fazla olmasıdır. Çünkü ölüm esnasında ümidinin korkusundan daha fazla olması gerekir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللهِ

"Sizden hiçbiriniz sakın Allah'a karşı hüsnüzan sahibi olmadan ölmesin."[212]

Ümit hususunda avamla konuştuğunda, sadece mukayyed olan ümitten bahsetmeye dikkat et! Bu, sevap olan şeyleri işlemekle ve günahları terketmekle elde edilecek büyük sevaplardan ve güzel vaatlerden bahsetmendir.

---

211 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, nr. 2131.

212 Müslim, Cennet, 19 (nr. 82).

Avamın yanında mutlak olan ümide dalmaktan sakın. Bu, şöyle demendir: Kul günah işler, Allah affeder. Eğer günahlar olmasaydı Allah'ın bağışlaması ve merhameti tezâhür etmezdi. Gelmiş ve geçmiş bütün insanların günahları, Allah Teâlâ'nın rahmeti yanında dalgalı denizdeki bir damla gibidir. Bu ve buna benzer sözler haktır, ancak böyle sözler avam halka zarar verir. Belki bu sözler onları aldatarak günaha düşürebilir, böylece sen de buna sebep olmuş olursun. Her hak söylenmez. Her makamın adamları vardır.

Allah Teâlâ'nın rahmetinden ümit kesmekten ve O'nun tuzağından emin olmaktan sakın. Çünkü bunlar büyük günahlardandır. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ ﴿٥٦﴾

"Rabb'inin rahmetinden, sapkınlardan başka kim ümit keser?" (Hicr 15/56).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

فَلَا يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٩٩﴾

"Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından emin olmaz" (A'râf 7/99).

Ümitsizlik, kalbi bütünüyle korkunun kaplaması ve ümitten bir eserin kalmamasıdır. Emin olmak ise, kalbi bütünüyle ümidin kaplaması ve korkudan bir eserin kalmamasıdır.

Allah'ın rahmetinden ümit kesen de, O'nun tuzağından emin olan da Allah'ı tanımamıştır. Bunların ibadetleri terketmemeleri ve günaha düşmemeleri mümkün değildir. Zira Allah'ın rahmetinden ümidini kesen kimse ibadetin ona fayda vermeyeceğini düşündüğü için onu terkeder. Allah'ın tuzağından emin olan kişi de günahın ona zarar vermeyeceğini zannederek günah işler. Bedbaht olmaktan ve kötü kaderden Allah'a sığınırız.

Günahlarda ısrar etmelerine ve salih amelleri terketmelerine rağmen, "Allah bütün günahları affeder, O'nun bize ve amellerimize ihtiyacı yoktur, hazineleri iyilikle doludur, rahmeti her şeyi kuşatmıştır" diyen aldanmışlardan duyduğun bu sözlere kapılıp da mağfirete engel olan şeyleri yaparak bağışlanmayı temenni etmekten sakın! Bu aldanmışlar böyle diyerek sanki hal dilleriyle şunu söylüyorlar: "İbadetlerin hiçbir faydası, günahların da hiçbir zararı yoktur." Bu, büyük bir iftiradır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝٧ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝٨

"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür" (Zilzâl 99/7-8).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۙ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَسَاۗءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحُسْنٰى ۚ ۝٣١

"Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu, Allah'ın, kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir" (Necm 53/31).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ، وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا، وَتَمَنَّى عَلَى اللهِ الْأَمَانِيَّ

"Akıllı kişi nefsini hesaba çeken ve ölümden sonrası için amel eden kimsedir. Aciz kimse ise, nefsinin arzularına tâbi olan ve Allah'tan olmayacak şeyler temenni edendir."[213]

Eğer sen bu aldanmışlardan birine, "Allah senin rızkını gönderiyor, bu yüzden çalışmana ve ticaret yapmana gerek yok" desen, seninle alay eder ve "Çalışmadan, talep etmeden, meşakkat çekmeden ve yorulmadan bir şey elde edildiğini görmedik" derler. Halbuki Allah onların dünyalarına kefil olmuştur, ahiretlerine değil. Bu, işleri ters taraftan tutmak değil de nedir! Beynin baş aşağı gelmesi değil de nedir!

Hasan-ı Basrî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"(Amel yapmadan) boş mağfiret temennisinde bulunmak bazı topluluklarla oynamış ve onlar bu dünyadan elleri salih amellerden boş olarak çıkıp gitmişlerdir."

213 Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 25 (nr. 2459); İbn Mâce, Zühd, 31 (nr. 4260).

Yine Hasan-ı Basrî şöyle demiştir:

"Mümin, hem iyilik hem de korku toplar. Münafık ise hem günah hem de eman duygusu toplar. Mümin korkarak sabahlayıp akşamlar, amel eder ve 'Ümit ederim ki kurtulurum' der. Münafık ise ameli terkeder ve 'Benim gibi insanlar çoktur, Allah kesin beni affeder' der."

Peygamberler ve evliyalar, Allah hakkındaki marifetleri ve O'nun hakkındaki hüsnüzanları tam olmasına, amelleri salih olmasına, evliyalar günahlarının az olmasına veya peygamberler hiç günah işlememelerine rağmen Allah'tan korkmanın ve ürpermenin doruk noktasındaydılar.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ

"İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy" (En'âm 6/90).

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

SABRETMEK

Sana gereken sabretmektir. Çünkü sabır her işin özüdür. Bu dünyada bulunduğun müddetçe ona muhtaçsın. Sabır aynı zamanda yüce ahlâklardan ve büyük faziletlerdendir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾

"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir" (Bakara 2/153).

Yine Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا

"Sabrettikleri zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik" (Secde 32/24).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

"Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir" (Zümer 39/10).

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلصَّبْرُ أَمِيرُ جُنُودِ الْمُؤْمِنِ

"Sabır, müminin ordularının emîridir."[214]

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ

"Hoşlanmadığın bir şeye sabretmekte birçok hayır vardır."[215]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], İbn Abbas'a [radıyallahu anhümâ] yaptığı bir nasihatinde şöyle buyurmuştur:

وَاعْلَمْ: أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

"Bil ki Allah'ın yardımı sabırla birlikte gelir, kurtuluş sıkıntıyla birlikte gelir. Şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır."[216]

---

214 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 43557.

215 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 1074.

216 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/308.

Bil ki saadet Allah'a yakınlığı elde etmeye bağlıdır. Allah'a yakınlığı elde etmek ise ebediyen hakka uyup bâtıldan kaçınmaya bağlıdır. Nefis, tabiatı gereği hakkı sevmemeye ve bâtıla yönelmeye meyilli yaratılmıştır. Gayesi saadeti elde etmek isteyen kişinin sabra ihtiyacı vardır. Bu bazan nefsi hakka uymaya sevketmekle bazan da bâtıldan sakındırmakla olur.

Sabır dört kısma ayrılır:

Birinci kısım: İbadetleri yapmakta sabır. Bu, bâtınen ibadetlerde ihlâs ve kalp huzuruyla elde edilir. Zâhiren ise ibadetlere sarılarak, devam ederek, ibadete zindelikle başlayarak ve onu meşru yolla yaparak elde edilir.

Bu sabra, Allah'ın yapılan ibadetlere dünya ve ahirette vaat ettiği sevapları hatırlamak sevkeder. Kim ki bu şekilde sabra sarılırsa, Allah'a yakın olma (kurb) makamına ulaşır. O vakit ibadetlerde tavsif edemeyeceği bir tat, lezzet ve ünsiyet bulur. Böyle bir makamı elde eden kimsenin, Allah'tan başka hiç kimse ile huzurlu olmaması gerekir.

İkinci kısım: Günahlardan uzak durmakta sabır. Bu, zâhiren günahlardan sakınmak ve günahlara düşürecek yerlerden uzak durmakla elde edilir. Bâtınen ise günahları düşünmemekle ve onlara hiçbir şekilde yönelmemekle elde edilir. Çünkü günaha düşmenin evveli düşüncedir. Geçmiş günahları hatırlamaya gelince; eğer geçmiş günahları hatırlamakla bir korku ve pişmanlık hâsıl oluyorsa, bu güzeldir. Yok, eğer bir korku ve pişmanlık hâsıl olmuyorsa, o vakit bunu terketmek daha iyidir. Bu sabra, Allah'ın işlenen günahlara dünya ve ahirette vaat ettiği

azaplar sevkeder. Kim ki sabra bu şekilde devam ederse, Allah Teâlâ ona bütün günahlardan tiksinme nimetini ikram eder. Artık böyle bir kimse için ateşe girmek, en küçük günahı işlemekten bile daha hafif gelir.

Üçüncü kısım: Zorluklara karşı sabretmek. Bu, iki çeşittir:

Birincisi: Hastalıklar, âfetler, malların ziyan olması, değerli akraba ve arkadaşların ölmesi gibi doğrudan doğruya vasıtasız olarak Allah tarafından gelen şeylere sabretmek. Bu sabır, bâtınen feryadı ve sızlanmayı terketmek, zâhiren ise mahlûkata şikâyetlenmeyi terketmeyle elde edilir. Hastalık anında hastalığı doktora tarif etmek, musibetler geldiği zaman gözden yaş akıtmak bu sabra zıt değildir. Ancak yanaklara vurmak, üstü başı yırtmak, feryat etmek ve bunlara benzer şeyler sabra zıttır.

Bu sabra; musibetlere feryat etmenin kişiye zarar verdiğini, sevabı giderdiğini ve azabı gerektirdiğini bilmek sevkeder. Kendisine fayda vermeyen ve kendisinden musibetleri kaldıramayacak olan kimseye şikâyette bulunmak ahmaklıktır. Bu, birçok mahlûkun vasfıdır. Bununla beraber mahlûkata şikâyette bulunmak, kişinin her şeyin iradesini kudretinde tutan Allah ile yetinmediğine delalettir. Yine başına musibet, âfet ve fakirlik gelen kişinin sabrettiği takdirde ne sevaplar elde edeceğini ve Allah Teâlâ'nın, kendisine faydası olacak şeyi ondan daha iyi bildiğini düşünmediğine delalettir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman, 'Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz' derler. İşte Rab'lerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlaradır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır" (Bakara 2/155-157).

Sabra bu şekilde sarılan kimseye Allah Teâlâ, teslimiyetin tadını tattırır ve ondan razı olmak suretiyle onu ferahlığa erdirir. Rızanın ne demek olduğu inşallah bundan sonraki bahiste gelecektir.

İkincisi: Mahlûkat tarafından kendisine, haysiyetine ve malına gelen ezaya sabretmektir. Belanın bu türlüsüne sabretmenin kemali şöyle elde edilir: Eğer sana bu eziyeti yapan bir müslümansa; Allah'ın yardımıyla yetinerek yumuşaklıkla, tahammülle veya affederek ve göz yumarak ona buğzetmemen, kötülüğünü istememen, beddua etmemen gerekir. Yine Allah'ın sevabını umarak ondan intikam almayı düşünmemen gerekir.

Sabrın böylesine; öfkeyi yutmak, ezalara tahammül etmek ve insanları affetmek hakkında beyan edilen faziletleri bilmek sevkeder.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾

"Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez" (Şûrâ 42/40).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿٤٣﴾

"Kim sabreder ve affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer işlerdendir" (Şûrâ 42/43).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَظَمَ غَيْظًا، وَلَوْ شَاءَ أَنْ يُنْفِذَهُ لَنَفَذَهُ، مَلَأَ اللهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا

"Dilese öfkesinin gereğini yapmaya gücü olduğu halde öfkesini yutan kimsenin kalbini Allah Teâlâ, güven ve imanla doldurur."[217]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

يُنَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: لِيَقُمْ مَنْ أَجْرُهُ عَلَى اللهِ، فَيَقُومُ الْعَافُونَ عَنِ النَّاسِ

217 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 5822.

"Kıyamet gününde bir münâdi, 'Ecri Allah'a ait olan kimseler kalksın' diye seslendiğinde insanları affedenler ayağa kalkar."[218]

Sabra bu şekilde sarılan kimselere Allah Teâlâ güzel ahlâkı ikram eder. Bu ise faziletlerin başı ve bütün kemâlatların özüdür.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَا شَيْءَ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ، وَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَبْلُغُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ صَاحِبِ الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ

"Mîzanda güzel ahlâktan daha ağır gelecek hiçbir şey yoktur. Kul, güzel ahlâkıyla namaz kılan ve oruç tutan kimselerin derecesine yetişir."[219]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَحَبُّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبُكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا

"Sizin bana en sevimliniz ve kıyamet günü bana en yakın yerde olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır."[220]

İbnü'l-Mübârek [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Güzel ahlâk; güler yüzlülük, herkese iyilik yapmak ve kimseye eziyet etmemektir."

---

218 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 7009.

219 bk. Tirmizî, Birr, 62 (nr. 2003).

220 Tirmizî, Birr, 71 (nr. 2018).

İmam Gazâlî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Güzel ahlâk insanın içine yerleşmiş bir sıfattır. Böyle bir kimseden güzel davranışlar kolaylıkla çıkar."

Dördüncü kısım: Arzulara karşı olan sabırdır. Bu arzular, nefsin dünyada yöneldiği bütün mubahlardır. Bu konuda sabrın kemali, bâtınen nefsî arzular üzerinde düşünmemekle, onlara yönelmemekle, zâhiren de bunları elde etmeyi ve ulaşmayı terketmekle elde edilir. Böyle bir sabra; dünyevî arzulara kapılıp onları elde etmeye çalışmanın Allah'tan ve onun ibadetinden alıkoyduğunu, kişiyi şüpheli ve haram şeylerin içine düşmeye maruz bıraktığını, onu dünyaya karşı hırslı olma heyecanına, orada ebedi kalma isteğine ve lezzetlerinden faydalanmaya kaptırdığını bilmek sevkeder.

Ebû Süleyman ed-Dârânî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Bir tek arzuyu terketmek, kalp için bir senelik ibadetten daha faydalıdır."

Kim dünyevî arzulara karşı sabretmeye devam ederse, Allah Teâlâ o kişinin kalbinden dünya sevgisini çıkarır, öyle ki bu kimse bazı âriflerin dediği gibi şöyle demeye başlar: "Arzuladığım bir şeyi terketmeyi istiyorum fakat arzuladığım bir şey bulamıyorum."

Tevfik Allah'tandır.

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

ALLAH TEÂLÂ'NIN NİMETLERİNE ŞÜKRETMEK

Allah'ın sana vermiş olduğu nimetlere şükretmeye dikkat et! Nimet olarak zâhir ve bâtın, dinî ve dünyevî sana ulaşan ne varsa, hepsi Allah'tandır.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللهِ

"Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır" (Nahl 16/53).

Allah'ın senin üzerinde öyle nimetleri vardır ki, bunların şükrünü eda etmek bir yana onları sayıp hesaplamaktan bile aciz kalırsın. Nitekim âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللهِ لَا تُحْصُوهَا

"Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız" (İbrahim 14/34).

Eğer tevhid ehlinden hasta olan bir fakir, Allah'ın kendisi üzerindeki nimetlerini düşünse, o nimetlerin şükrünün edası ona fakirliğin ve hastalığın meşakkatine sabretmeyi unutturur. O halde sana gereken gücün yettiğince Rabb'ine şükürde bulunman, sonra da şükrünü gerektiği şekilde yerine getirmekten âciz olduğunu itiraf etmendir.

Bil ki şükür, elde olan nimetlerin kalıcılığına ve elde olmayan nimetlerin de elde edilmesine sebeptir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

"Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım" (İbrahim 14/7).

Allah Teâlâ, kendisine şükreden bir kulun elinden nimetini çekip almaktan yücedir. Âyet-i kerimede şöyle buyrulmuştur:

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ

"Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı (nimetlere şükrü terkedip) değiştirinceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır" (Enfâl 8/53).

Allah Teâlâ, kitabının birçok yerinde kendisine şükredilmesini emrederek şöyle buyurmuştur:

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

"Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin, eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin" (Bakara 2/172).

Yine Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهٗ

"Rabb'inizin rızkından yiyin ve O'na şükredin" (Sebe 34/15).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لِيَتَّخِذْ أَحَدُكُمْ لِسَانًا ذَاكِرًا، وَقَلْبًا شَاكِرًا

"Sizden her biriniz zikreden bir dile ve şükreden bir kalbe sahip olsun."[221]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلْإِيمَانُ نِصْفَانِ: نِصْفٌ صَبْرٌ، وَنِصْفٌ شُكْرٌ

"İman iki yarımdır: bir yarısı sabır, diğer yarısı da şükürdür."[222]

---

221 İbn Mâce, Nikâh, 5 (nr. 1855).

222 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 9715.

Bil ki ilim ve sıhhat gibi sana hususi olan nimetler için Allah'a şükretmen gerektiği gibi, peygamberlerin gönderilişi, kitapların indirilişi, gökyüzünün yükseltilmesi ve yeryüzünün döşenmesi gibi umumi nimetler için de Allah'a şükretmen gerekir.

Şükrün temeli, kalbin; nimetleri ve onların yalnızca Allah'tan olduğunu, bunların ona kendi gücü ve kuvvetiyle değil de Allah'ın fazlı ve rahmetiyle geldiğini bilmesidir.

Şükürden maksat, Allah'ın sana verdiği bütün nimetlerle O'na itaat etmendir. Eğer verdiği nimetlerle O'na itaat etmezsen, o nimetlere şükretmemiş olursun. Eğer o nimetlerle O'na karşı gelirsen nankörlüğe düşmüş olursun. İşte o vakit nimet cezaya dönüşür. Eğer Allah'a isyanda bulunduğu halde bir kimse üzerinde Allah'ın nimetleri devam ediyorsa, bu kimse istidraç sahibidir.[223]

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾

"Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz" (A'râf 7/182).

إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا

"Onlara ancak günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz" (Âl-i İmrân 3/178).

---

223 İstidracın lugat manası, derece derece yükseltmek veya indirmektir. Istılahta ise, bir kimseyi, kendi arzusuna göre bir noktaya kadar götürüp sonunda felakete atmak manasına gelir. İnsanın nail olduğu bir nimet, eğer onun hakkında hayırlı ise, bu ilâhî bir ikramdır. Eğer o nimet o şahsın kibrini ve isyanını artırırsa bu, ikram değil istidraçtır.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

إِنَّ اللهَ يُمْلِي لِلظَّالِمِ، حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ

"Allah zalime mühlet verir. Onu yakalayınca da kaçmasına fırsat vermez."[224]

Allah'a çokça senâ etmek, nimetlere erişince bunların Allah'a yaklaşmaya vesile olması cihetiyle veya Allah'ın kuluna inayetini gösterdiğine delil olması cihetiyle sevinmek şükürdendir.

Nimet küçük de olsa onu büyük görmek de şükürdendir. Allah Teâlâ'nın peygamberlerinden birine şöyle buyurduğu rivayet edilir:

"Ben sana kurtlanmış bir tek dâneyi göndermişsem bil ki seni onunla zikrettim, sen de onun için bana şükret."

Dinî konularda nefsini temize çıkarma vehmine götürmeksizin ve dünyevî konularda övünmeye sevketmeksizin üzerindeki nimetlerden bahsetmen de şükürdür. Ameller niyetlere göredir. Hayrın tamamı her hâlükârda selef-i sâlihîne uymaktır. Allah Teâlâ en iyisini bilir.

224 Buhârî, Tefsîrü'l-Kur'ân, 11 (nr. 4686).

OTUZUNCU BÖLÜM
DÜNYADA ZÂHİD OLMAK

Dünyada zâhid olmaya dikkat et! Çünkü zühd saadetin müjdecisi, Allah'ın inayetinin göstergesi ve evliyalığın evvelidir. Dünya sevgisi her günahın başı olduğu gibi ona buğzetmek de her taat ve iyiliğin başıdır. Dünyadan el etek çekmen için, Allah Teâlâ'nın onu yüce kitabının birkaç yerinde "aldatma metâı" olarak isimlendirmesi sana yeter.

Hasan-ı Basrî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Aldatma metâı, otların yeşilliği ve kızların oyunu gibi bir şeydir."

Ebû Tâlib el-Mekkî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Aldatma metâı, kokmuş bir leşin adıdır. Allah Teâlâ dünyayı oyun ve eğlenceye hasretmiştir. Akıllı olan kimse onlara aldırış etmez, cahil ve ahmaktan başkası da onlara yönelmez."

Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir" (En'âm 6/32). Buna benzer âyetler çoktur.

Bil ki dünyada zâhid olmak zühd ehli için peşin verilmiş bir nimettir. Allah'ın göğüslerini marifet ve yakîn nuruyla aydınlatıp açtığı kimselerden başkası buna güç yetiremez.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem],

إِنَّ النُّورَ إِذَا دَخَلَ الْقَلْبَ، انْشَرَحَ لَهُ وَانْفَسَحَ

"Şüphesiz nur kalbe girdiği zaman kalp açılır ve genişler" buyurdu. Kendisine, "Bunun bir alameti var mıdır?" diye sorulunca şöyle buyurdu:

نَعَمْ: اَلتَّجَافِي عَنْ دَارِ الْغُرُورِ، وَالْإِنَابَةُ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ

"Evet, şu aldatma yurdundan uzak durmak ve ebediyet yurduna yönelmektir."[225]

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اَلزَّهَادَةُ فِي الدُّنْيَا تُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ، وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا تُكْثِرُ الْهَمَّ وَالْحَزَنَ

"Dünyada zâhid olmak kalbi ve bedeni rahatlatır. Dünyaya istekli olmak ise sıkıntı ve üzüntüyü çoğaltır."[226]

225 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 10552.

226 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 10536.

Yine Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللهُ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ

"Dünyada zâhid ol ki Allah seni sevsin. İnsanların yanındaki şeylere karşı zühd sahibi ol (onlara göz dikme) ki insanlar seni sevsin."[227]

Zâhid olmanın temeli, kalbin, dünyanın alçak ve önemsiz olduğunu bilmesidir. Yine dünyanın Allah nezdinde bir sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı ondan kâfire bir yudum su içirmeyeceğini, Allah için olanlar hariç dünyanın ve içindekilerinin lânetlenmiş olduğunu ve ondan yeterli olandan fazlasını alan kişinin bilmeyerek kendini helâk edecek şeyi aldığını bilmesidir.

Maksud olan bu marifetin meyvesi, bâtınen dünyaya yönelmeyi, zâhiren de dünyanın lezzetleriyle nimetlenmeyi terketmektir.

Zühdün en alt derecesi, dünya sebebiyle günah işlemeye düşmemek ve ibadeti terketmemektir. En yüksek derecesi ise dünyadan bir şeyi terketmenin Allah nezdinde onu almaktan daha sevimli olduğunu bilmedikçe dünyadan bir şey almamaktır. Bu iki derece arasında birçok derece vardır.

Sadık zâhidin birtakım alametleri vardır. Onlardan bazıları şunlardır: Dünyalık olarak elinde olanlara sevinmemek ve kaybettiklerine üzülmemektir. Yine dünyalık talebinin ve dünyalıkla faydalanmanın, onu Rabbi'nin katında kendisi için daha hayırlı olan şeyden alıkoymamasıdır.

227 İbn Mâce, Zühd, 1 (nr. 4102).

Altın ve gümüş sevgisini kalbinden çıkarmaya dikkat et! Tâ ki altın ve gümüşün senin nazarında taştan ve çamurdan farkı olmasın. İnsanlar nezdinde makam ve mevki sahibi olma sevgisini kalbinden çıkar. Öyle ki onların seni övmesi ve kötülemesi, sana yönelmeleri ve senden yüz çevirmeleri senin yanında eşit olsun. Çünkü makam ve mevki sahibi olma sevgisi, kişi için mal sevgisinden daha zararlıdır. Her ikisi de dünyaya rağbet duyulduğuna delildirler. Makam ve mevki sevgisinin temeli, büyüklük sevgisidir. Büyüklük ise Allah'ın sıfatlarındandır. Böyle bir şeyi istemek Allah Teâlâ ile çekişmek demektir. Mal sevgisine gelince, bunun temeli ise dünyanın lezzetlerinden faydalanmayı sevmektir. Bu da hayvanların sıfatlarındandır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

اَلْعَظَمَةُ إِزَارِي، وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ

"Azamet benim izârım, kibriyâ ise benim ridâmdır. Kim bunlardan birinde benimle çekişirse (bana ortak olmaya çalışırsa), onu cehenneme atarım."[228]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem], şöyle buyurmuştur:

مَا ذِئْبَانِ جَائِعَانِ أُرْسِلَا فِي زَرِيبَةِ غَنَمٍ، بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حُبِّ الشَّرَفِ وَالْمَالِ فِي دِينِ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ

228 Ebû Davud, Libâs, 29 (nr. 4090).

"Bir koyun sürüsünün içine salıverilmiş iki aç kurdun o sürüye verdiği zarar, mal ve mevkiye düşkün müslüman bir adamın dinine verdiği zarardan daha büyük değildir."[229]

Dünyadan daima en azı tercih etmeye; giysi, yiyecek, evlilik, barınma ve diğer faydalanacağın şeyler hususunda sadece gerekli olan kadarıyla yetinmeye dikkat et.

Zâhid olduğunu iddia edip Allah Teâlâ nezdinde nefsin için çürük delilleri bahane ederek, yine onun için haktan uzak tevilleri öne sürerek dünya arzularına dalmaktan sakın! Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem], ondan önceki peygamberlerin ve ondan sonra gelen büyük imamların dünyayı helâl yoldan elde edebilme imkânları varken ondan nasıl yüz çevirdikleri ilimden azıcık bilgisi olan kimseye gizli değildir.

Eğer dünyada zâhid olmaya gücün yoksa o vakit dünyaya karşı hırslı ve istekli olduğunu itiraf etmende bir sakınca yoktur. Dünyayı şeriatta haram olmayan bir yönle talep etmediğin ve ondan bu yönüyle istifade etmediğin sürece günahkâr olmazsın. Zühd, bunun üzerinde bir makamdır.

Eğer Allah bizlere dünya nimetlerinde alabildiğince dalmayı farz kılsaydı, avret yerini örtmek için bir bez parçası ve açlığı giderecek helâlinden bir lokmanın bulunmadığı bir devirde ne yapardık bilmiyorum. Biz Allah'ın kullarıyız ve yine biz O'na döneceğiz.

---

229 bk. Tirmizî, Zühd, 43 (nr. 2550).

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

ALLAH TEÂLÂ'YA TEVEKKÜL ETMEK

Allah Teâlâ'ya tevekkül etmeye dikkat et! Çünkü Allah kendisine tevekkül edene yeter, onu zengin eder ve dost edinir.

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

"Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter" (Talâk 65/3).

Tevekkül, halis tevhidin meyvelerindendir. Yine tevhidin kalpte kök salması ve istila etmesidir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ۝٩

"O, doğunun da batının da Rabb'idir. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse yalnız O'nun himayesine sığın" (Müzzemmil 73/9).

Dikkat edersen Allah Teâlâ âyette ilk önce rubûbiyetini, sonra ulûhiyetinin birliğini ispat ediyor, sonra da kendisine tevekkül etmemizi emrediyor. Buna göre mahlûkatın tevekkülü terketmek için bir mazereti kalmadı.

Allah Teâlâ, kullarına tevekkülü emretmiş ve şu kavliyle onları tevekküle teşvik etmiştir:

وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

"Müminler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler" (Âl-i İmrân 3/122).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

"Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever" (Âl-i İmrân 3/159).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

لَوْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بِطَانًا

"Eğer Allah'a layıkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizi, sabah yuvasından aç ayrılıp akşam tok olarak dönen kuşları beslediği gibi rızıklandırırdı."[230]

Bil ki Allah'a tevekkül etmenin temeli, kalbin; fayda ve zarar veren, üzen ve sevindiren her şeyin Allah'ın kudretinde olduğunu bilmesidir. Bütün mahlûkat elbirli-

230 Tirmizî, Zühd, 33 (nr. 2344); İbn Mâce, Zühd, 14 (nr. 4164).

ğiyle birine bir fayda sağlamaya çalışsalar, Allah'ın ona yazdığından fazlasını sağlayamazlar. Aynı şekilde bütün mahlûkat elbirliğiyle bir kişiye bir zarar vermek isteseler, Allah'ın ona yazdığından fazlasını yapamazlar.

Tevekkülün sıhhat şartı, tevekkül sebebiyle Allah'a âsi olmaman, yasakladığı şeyden sakınman, sana emrettiğini yapman ve bütün bunlarda O'na dayanıp O'ndan yardım istemen ve bütün işlerini O'na bırakmandır.

Başkasına değil de sadece Allah'a dayandığında dünyevî sebeplere yapışman tevekkülüne zarar vermez.

Evet, gerçek tevekküle sahip olan kişinin, dünyevî sebeplere sarılması zayıf bir ihtimaldir. Fakat dünyevî sebeplerin tümünden soyutlanmak ise; daima Allah'a yönelen, kalbini O'ndan başka şeylere yönelmekten temizleyen ve tevekkül sebebiyle Allah'ın mahlukâtından sorumluluğu üzerinde olan kimseleri zayi etmeyen (fakir bırakmayan) kişiler hariç başkaları için övülmemiş ve uygun görülmemiştir.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَعُولُ

"Aile efradını zayi etmesi (fakir bırakması), kişiye günah olarak yeter."[231]

Bil ki bir miktar mal toplayan ve hastalıklardan tedavi olan kimse; zengin edenin, fayda verenin ve zarar verenin yalnızca Allah Teâlâ olduğunu bilirse, bunlar onun te-

231 Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 5/374 (nr. 9176).

vekkülüne zarar vermez. Nitekim Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] bunun câiz olduğunu belirtmek için ailesine bir miktar mal bırakmıştır. Ancak kendisi için yarına bir şey bırakmamıştır. Bazan başkası onun için bir şey saklayıp ayırdığında, farkına varınca onu bundan men ederdi.

Allah Resûlü'ne [sallallahu aleyhi vesellem] ümmetinden hesapsız olarak cennete girecek 70 bin kişinin kimler olduğu sorulduğunda,

هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ، وَلَا يَكْتَوُونَ، وَلَا يَتَطَيَّرُونَ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

"Onlar vücutlarını kızgın demirle dağlamayan, sihir ve büyü ile uğraşmayan, meydana gelen olaylardan uğursuzluk çıkarmayan ve yalnızca Rab'lerine tevekkül eden kimselerdir"[232] buyurdu.

Tevekkülünde sadık olan kişinin üç alâmeti vardır:

Birincisi: Allah'tan başka hiç kimseden bir şey ummaması ve O'ndan başka hiç kimseden korkmamasıdır. Bunun alameti de padişah ve yöneticiler gibi mahlûkat arasında kendilerinden bir şey umulan veya korkulan kimselerin yanında hakkı söylemekten çekinmemektir.

İkincisi: Allah'ın kefaletine güvenerek kalbinde rızık endişesi taşımamasıdır. Şöyle ki; ihtiyaç duyduğu şeyi bulduğunda kalbi nasıl sükûnet halindeyse o şeyi kaybettiğinde de öyle olmalıdır. Hatta bu durumda daha fazla sükûnet sahibi olmalıdır.

232 Buhârî, Tıbb, 17 (nr. 5705); Müslim, İmân, 94 (nr. 374).

Üçüncüsü: Kaderde yazılan şeyin mutlaka kendisine erişeceğini, kaderde yazılmayan şeyin de erişemeyeceğini bilerek korkması gereken yerlerde kalbinin titrememesidir.

Efendim Şeyh Abdülkadir-i Geylânî'nin [kuddise sırruhû] hikâyesi de bu minvaldedir. Bir gün Abdülkadir-i Geylânî [kuddise sırruhû] kader hakkında konuşurken üzerine büyük bir yılan düştü, oradakiler yılandan kokarak kaçtılar. Yılan Abdülkadir-i Geylânî'nin boynuna dolandı ve ardından bir yeninden girip diğer yeninden çıktı. Şeyh hazretlerinin yılan gelmeden önceki hali nasıl idiyse yılan gelince de aynı şekilde idi. Sözünü kesmeden ve tedirgin olmadan sohbetine devam etti.

Denilir ki: Şeyhlerden biri yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanıp yenilsin diye hayvanın önüne atılmış fakat hayvan ona zarar vermemiş. Kendisine, "Yırtıcı hayvanın önüne atıldığında neyi düşünüyordun" diye sorduklarında, "Fıkıhta yırtıcıların artığının hükmünün ne olduğunu düşünüyordum" diye cevap vermiş. Allah bize yeter. O, ne güzel vekildir.

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

MUHABBETULLAH

Allah Teâlâ'nın muhabbetine sarıl. Öyle ki O'ndan başka hiçbir şey sana daha sevgili olmasın. Hatta O'ndan başka bir mahbubun olmasın.

Sevginin varlığının sebebi, ya sevilenin kemalinden dolayı ya da ondan bir şey elde etmekten dolayı olur. Eğer sen kemalden dolayı sevenlerdensen bil ki; kemal, cemal ve celâl yalnızca Allah'a mahsustur ve bu sıfatlarda O'nun hiçbir ortağı yoktur. Şayet bazı varlıkların safhalarında kemal görünüyorsa ve güzellik parıldıyorsa; onları kemale erdiren ve güzelleştiren, her şeyden münezzeh olan Allah Teâlâ'dır. Onları yaratan, yoktan var eden O'dur. Şayet ona var olma nimetini bahşetmeseydi, var olmayıp yok olurdu. Eğer sanatının güzellik nurlarından ona saçmasaydı, çirkin ve uğursuz olurdu.

Eğer bir fayda elde etmek için sevenlerdensen bil ki; kendi üzerinde ve mahlûkatın üzerinde gördüğün ihsan, cömertlik, ikram, nimet; işte bütün bunların hepsi Allah Teâlâ'dandır. Bütün bunlar sadece O'nun cömertliğinden ve ikramındandır. Sana nice hayırları göndermiş, nice nimetler ihsan etmiştir. Seni yaratan, doğru yola sevkeden efendin ve mevlan O'dur. Seni öldüren ve dirilten O'dur. Seni yediren, içiren, sana kefil olan, terbiye eden, barındıran, sığındıran, sendeki kusurları görüp örten, kusurların için mağfiret dilediğinde mağfiret eden, sendeki güzellikleri görüp onları çoğaltarak meydana çıkaran O'dur. Yine O'nun yardım ve tevfikiyle kendisine ibadet ettiğinde gayp âleminde ismini öven, senin hürmet ve sevgini insanların kalplerine atan, O'nun nimetiyle kendisine isyan ettiğinde sana ihsanda bulunup isyan sebebiyle rızkını kesmeyen O'dur. Durum böyle iken sen nasıl bu Kerîm olan ilâhtan başkasını seversin! Böyle Rahîm olan bir Rabb'e karşı gelmek sana yakışır mı?

Bil ki muhabbetin temeli marifet, meyvesi ise müşâhededir. Muhabbetin en düşük mertebesi, Allah sevgisinin kalbine galip gelmesidir. Muhabbetin samimiyeti, halk içinde en çok sevdiğin kişi seni Allah'ı kızdıracak günahlara çağırdığında yahut ibadetleri terketmeye davet ettiğinde ona uymamandır. Sevginin en yüksek derecesi ise hiçbir surette kalbinde Allah sevgisinden başka bir sevginin olmamasıdır. Bu makam çok şereflidir, ondan sonra gelen ise daha şereflidir. Bu muhabbet devam ettiğinde kulun beşeriyeti tamamen yok olur ve bu muhabbetten, kâinattan ve kâinattaki her şeyden şuursuz edecek Allah sevgisinde boğulma meydana gelir.

Bil ki Resûlullah'ı [sallallahu aleyhi vesellem], Allah'ın diğer peygamberlerini, meleklerini, salih kullarını ve O'na ibadet etmeye yardımcı olacak şeyleri sevmek; işte bunların hepsi Allah Teâlâ'nın sevgisindendir.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَحِبُّوا اللهَ لِمَا يَغْذُوكُمْ بِهِ مِنْ نِعَمِهِ، وَأَحِبُّونِي بِحُبِّ اللهِ، وَأَحِبُّوا أَهْلَ بَيْتِي بِحُبِّي

"Allah'ı size daima vermekte olduğu nimetlerinden dolayı, beni Allah'ı sevdiğinizden dolayı, Ehl-i beyt'imi beni sevdiğinizden dolayı sevin."[233]

Yine Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem], Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

وَجَبَتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَالْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَالْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ، وَالْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ

"Benim rızam için birbirlerini sevenlere, benim rızam için birbirleriyle oturanlara, benim rızam için birbirlerini ziyaret edenlere ve benim rızam için birbirlerine ikram edenlere sevgim vâcip olmuştur."[234]

Gerçek sevginin birtakım alametleri vardır. Bunların en yücesi ve en üstünü; sözlerinde, davranışlarında ve ahlâkında Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] tam manasıyla tâbi olmaktır.

---

233 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 1378.

234 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/240.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ

"(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin" (Âl-i İmrân 3/31).

Kişi, Allah'ı sevdiği kadar Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] tâbi olur. Çoksa çok, azsa az. Söylediklerimize Allah vekildir.

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZÂ ve KADERE RAZI OLMAK

Cenâb-ı Hakk'ın kazâ ve kaderine razı olmalısın! Çünkü kazâ ve kadere razı olmak, Allah sevgisinin ve O'nu tanımanın en yüce meyvelerindendir. Acı da olsa tatlı da olsa sevdiğinin yaptıklarına razı olması sevenin şanındandır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] kudsî bir hadiste Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي، وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَى بَلَائِي، فَلْيَلْتَمِسْ رَبًّا سِوَايَ

"Kim benim kazâma razı olmaz ve belama sabretmezse, benden başka bir ilâh arasın."[235]

---

235 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 483.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ

"Allah Teâlâ bir topluluğu sevdiği zaman onları belalara duçar kılar; razı olana rıza, razı olmayıp öfkelenene de gazap vardır."[236]

Ey mümin! Sana gereken; hidayet verenin ve saptıranın, saîd ve şakî kılanın, yaklaştıranın ve uzaklaştıranın, verenin ve menedenin, alçaltanın ve yükseltenin, fayda verenin ve zarar verenin Allah olduğunu bilip buna itikad etmendir. Bunları bilip iman ettikten sonra gereken ise; ne zâhiren ne de bâtınen Allah'ın hiçbir fiiline itiraz etmemendir. İtiraz ise; "Bu niçin oldu?", "Bu hangi şeyden dolayı oldu:", "Bunun böyle olması gerekmiyor muydu?", "Falan kişinin ne günahı vardı da başına bunlar geldi?" gibi şeyler söylemendir.

Allah Teâlâ'nın yaratmakta, emretmekte, hükmetmekte ve yönetmekte tek olduğunu; dilediğini yapıp dilediğine hükmettiğini bildiği halde mülkünde O'na itiraz eden, saltanatında O'nunla münazaa edip hak iddia edenden daha cahil kim vardır?

Nitekim âyet-i kerimede şöyle buyrulmuştur:

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

"O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorguya çekileceklerdir" (Enbiyâ 21/23).

236 Tirmizî, Zühd, 56 (nr. 2396); İbn Mâce, Fiten, 23 (nr. 4031).

Bunlardan da öte sana gereken şöyle inanmandır: Allah Teâlâ'nın bütün fiilleri öyle bir şekilde tahakkuk eder ki; O'nun fiillerinden daha sağlam, daha adil, daha üstün ve daha kâmil hiçbir şey yoktur.

Bu söylediklerimiz, Cenâb-ı Hakk'ın fiillerine özet olarak razı olmanın hükmüdür. Detaylı olarak razı olmanın hükmüne gelince, bu hususta seni ilgilendiren şeyler iki kısımdır:

Birincisi, zenginlik ve sıhhat gibi senin menfaatine olan şeylerdir. Bu kısımda durumu senden daha iyi olan birisine bakmadıkça Allah'ın sana gazap edeceği düşünülmez. Bu durumda yapman gereken; Allah Tâalâ'nın mülkünde dilediğini yaptığını veya senin için en uygun olanı seçtiğini ve haline en münasip olanı verdiğini düşünüp sana taksim ettiğine razı olmandır. Böyle yapman en kâmil davranış olur.

İkincisi ise musibetler, hastalıklar ve âfetler gibi senin menfaatine uygun olmayan şeylerdir. Bunlardan biri başına geldiğinde söylenip isyan etmen haramdır. Bilakis bu durumda senin için en kâmil davranış, razı olup teslim olman; eğer buna gücün yetmiyorsa, sabredip sevabını Allah Teâlâ'dan beklemendir.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

اُعْبُدِ اللهَ تَعَالَى بِالرِّضَا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ، فَفِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ

"Allah'a (sana takdir ettiği musibetlere, hastalıklara ve âfetlere) razı olarak kulluk et! Eğer buna gücün yet-

mezse, (bil ki) hoşlanmadığın şeylere sabretmede çok hayırlar vardır!"[237]

Bazı ahmakların Allah'ın emirlerini terkedip yasaklarını işlediklerinde hissettikleri huzur, (Allah bana bunu takdir etti denilerek) razı olunacak şeylerden değildir. Çünkü günahları işlemek ve ibadetleri terketmek, Allah Teâlâ'nın gazabını çekecek şeylerdendir. O halde bu ahmak, Allah Teâlâ'nın razı olmadığı bir şeye nasıl razı olabilir?

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

"Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz Allah size muhtaç değildir. Bununla beraber O, kullarının küfrüne razı olmaz. Şayet şükrederseniz sizin için buna razı olur" (Zümer 39/7).

Bu zavallı, nefsinin arzularından razı olup da Rabb'inden gelenlere razı olduğunu zannediyor. Allah'tan gelenlere razı olmak ile nefsin arzularına razı olmak, aynı yerde bir araya getirilmeyecek kadar uzaktırlar.

İmam Gazâlî'nin, Ebü'l-Feth ed-Dımaşkî'ye [rahmetullahi aleyhimâ] yazdığı mektupta söylediği şu söz ne güzeldir: "Rıza, Allah Teâlâ'nın yaptıklarına bâtınen razı olman ve zâhiren O'nun rızasını kazandıracak şeyleri yapmandır.

Şayet kul kendisinde ne kadar rıza hali olduğunu bilmek isterse, bunu; başına musibetler, maddi sıkıntılar

237 Zebîdî, *İthâfü's-Sâde*, 7/336.

ve şiddetli hastalıklar geldiğinde anlamaya çalışsın. Rızayı bu durumda bulur veya kaybeder."

Zamane insanlarının aşağı tabakasında olanlarına, "Size ne oluyor ki ibadetleri terkediyor ve yasaklanan şeyleri işliyorsunuz?" denildiğinde, çoğu defa, "Bu, Allah Teâlâ'nın bizim için hükmettiği ve takdir ettiği şeydir. Bu hususta bizim bir tercihimiz yoktur, biz buna mecbur bırakılmış kullarız" dediklerini işitirsin.

İşte bu, aynıyla Cebriyye mezhebinin görüşüdür. Cebriyye mezhebinin görüşünü aşıran bu kişiler, dilleriyle söylemeseler bile halleriyle şunu söylemektedirler: "Peygamberler göndermekte ve kitaplar indirmekte hiçbir fayda yoktur."

İman sahibi olduğunu iddia eden kimseden, kendi nefsini kurtarmak için Rabb'ine karşı nasıl bir delil sadır olabilir? Bu ne şaşılacak bir şeydir. Halbuki bütün mahlûkatına karşı kesin delil ancak Allah'ındır. Yine mümin bir kimse nefsi için,

لَوْ شَاءَ اللهُ مَا اَشْرَكْنَا وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ

"Eğer Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık" (En'âm 6/148) diyen müşriklere benzemeye nasıl razı olur? O, müşriklerin bu sözlerine karşılık Allah Teâlâ'nın, peygamberine şöyle buyurmak suretiyle onlara nasıl karşılık verdiğini işitmiyor mu?

قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۚ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾

"De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz" (En'âm 6/148).

Sonra müşrikler Allah'a döndüklerinde, O'nun katında bu çürük delillerle delil getirmeleri kendilerine fayda vermez, bilakis şöyle derler:

رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾

"Ey Rabbimiz! Azgınlığımız bizi altetti; biz, sapık bir toplum idik" (Mü'minûn 23/106).

رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾

"Rabbimiz! (Gerçeği) gördük ve işittik. Şimdi bizi (dünyaya) geri döndür ki, iyi işler yapalım. Biz artık kesin olarak inandık" (Secde 32/12).

Bil ki, dua ve duada ısrar etmek rızaya zarar vermez. Aksine bu da rızadandır. Dua kişinin tevhidinin sağlamlılığını açığa çıkartırken bu nasıl rızadan olmasın ki! Dua, kulluğun dili; acziyetini, çaresizliğini, zayıflığını ve muhtaç olduğunu kabul etmenin alametidir. Bu vasıfların kendisinde tahakkuk ettiği kimse Allah'ı tanır, O'na vâsıl olur ve O'na çok yakın olma nimetini elde eder.

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki dua ibadetin özü; müminin silahı, göklerin ve yerin nurudur. Kim ki Allah'tan istemezse, Allah Teâlâ ona gazaplanır."[238]

Kudreti yüce Mevlâmız şöyle buyurmuştur:

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا

"En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin" (A'râf 7/180).

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِىٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ

"Rabb'iniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanıza icabet edeyim" (Mü'min 40/60).

Hz. İbrahim'in [aleyhisselâm] ateşe atıldığı zaman dua etmemesi, o hale mahsus olan bir sırdır. Yoksa Cenâb-ı Hak, kitabında birçok yerde onun dualarını zikretmiştir. Hatta ondan bahsettiği kadar hiçbir peygamberden bahsetmemiştir. O halde Allah'ın kitabı hakkında anlayış sahibi ol ve ilimleri ondan çıkar. Çünkü bütün ilimler onda mevcuttur. Ufak ve büyük, gizli ve açık hiçbir şey onun dairesinden çıkmaz.

---

238 "*Dua, ibadetin özüdür*" kısmı için bk. Tirmizî, Daavât, 2 (nr. 3698). "*Müminin silahı, göklerin ve yerin nurudur*" kısmı için bk. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 1/344 (nr. 439). Son kısmı için bk. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 12/10 (nr. 6655).

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ

"Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık" (En'âm 6/38).

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

"Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik" (Nahl 16/89).

HÂTİME

Bu bölüm, rivayet edilen kudsî haberlerde ve sahih rivayetlerde geçen ilâhî tavsiyeler hakkındadır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Ey kullarım! Ben zulmü kendime haram kıldım; onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! Benim hidayete ulaştırdığım hariç, hepiniz dalâlet içerisindesiniz. Öyleyse benden sizi hidayete ulaştırmamı isteyin ki, sizi hidayete erdireyim.

Ey kullarım! Benim doyurduğum hariç, hepiniz açsınız. Öyleyse benden sizi doyurmamı isteyin ki, sizi doyurayım.

Ey kullarım! Benim giydirdiğim hariç, hepiniz çıplaksınız. Öyleyse benden sizi giydirmemi isteyin ki, sizi giydireyim.

Ey kullarım! Sizler gece gündüz hata edip günah işliyorsunuz. Ben ise bütün günahları affediyorum. Öyleyse siz de benden günahlarınızın affını isteyin ki, sizleri affedeyim.

Ey kullarım! Siz bana bir fayda ulaştıramazsınız ki, bana fayda veresiniz. Aynı şekilde, siz bana bir zarar da ulaştıramazsınız ki, bana zarar veresiniz.

Ey kullarım! Sizin ilkiniz ve sonuncunuz; insanlarınız ve cinleriniz, içinizden en takvalı olan bir adamın kalbi üzere olsanız bile, bu benim mülkümde hiçbir şey artırmaz.

Ey kullarım! Sizin ilkiniz ve sonuncunuz; insanlarınız ve cinleriniz, içinizden en günahkâr bir adamın kalbi üzere olsanız bile, bu benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez.

Ey kullarım! Sizin ilkiniz ve sonuncunuz; insanlarınız ve cinleriniz, tek bir yerde toplansanız, her biriniz benden bir şey istese ve hepinize istediklerinizi versem; bu, benim mülkümden bir iğnenin denize daldırıldığı zaman denizden eksilttiği kadar ancak eksiltir.

Ey kullarım! İşte bunlar sizin amellerinizdir, sizin için onların hesabını tutuyorum; sonra onların karşılığını size tam olarak vereceğim. Kim amel defterinde bir hayır bulursa, (onu kendisine nasip eden) Allah'a hamdetsin. Kim de amel defterinde kötü işler bulursa, kendi nefsinden başkasını kınamasın."[239]

239 Müslim, Birr, 15 (nr. 55).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا، حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ، وَلَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ

"Yüce Allah bana, 'Alçak gönüllü olunuz. Tâ ki kimse kimseye karşı böbürlenmesin ve kimse kimseye zulmetmesin' diye vahyetti."[240]

Allah Resûlü [sallallahu aleyhi vesellem] bir gün, "*Rüyamda Rabbim'i gördüm*" dedikten sonra rüyasını anlatıp şöyle devam etti:

"Rabbim bana, 'Ey Muhammed' buyurdu. Ben de, 'Lebbeyk yâ Rabbi' dedim. Sonra bana şöyle buyurdu: Namaz kıldığın zaman şöyle söyle: Allahım! Senden hayırlı işler yapmayı, kötü şeyleri terketmeyi ve miskinleri sevmeyi diliyorum. Kullarına bir fitne irade ettiğinde, fitneye düşmeden beni yanına al!"[241]

Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: Ey âdemoğlu! Sen bana doğru (ibadetle) kalk, ben de sana (rahmetimle) yürüyerek geleyim. Sen bana yürüyerek gel, ben de sana (rahmetimle) koşarak geleyim. Ey âdemoğlu! Sen beni günün başında ve sonunda bir saat zikret, ben de bu ikisi arasında işlediklerinde sana kefil olayım. Ey âdemoğlu! Gündüzün başında benim için dört rekât namaz

240 Müslim, Cennet, 16 (nr. 64); Ebû Davud, Edeb, 48 (nr. 4895).

241 bk. Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'ân, 39 (nr. 3541); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/243.

kılmaktan aciz olma ki, ben de senin için o gününün sonuna kadar kefil olayım."[242]

Allah Teâlâ, Hz. Âdem'e [aleyhisselâm] şöyle vahyetti:

"Dört haslet vardır ki, bunlarda senin ve neslin için bütün hayırlar toplanmıştır. Bunlardan bir haslet bana ait, bir haslet sana ait, bir haslet benim ile senin aranda, bir haslet de senin ile kullarımın arasındadır. Bana ait olan; hiçbir şeyi ortak koşmadan bana kulluk yapmandır. Sana ait olan; amelindir, onun mükâfatını sana vereceğim. Benimle senin aranda olan; senin dua etmen, benim de duana icabet etmemdir. Senin ile kullarımın arasındaki ise; onlarla, sana nasıl arkadaşlık etmelerini istiyorsan o şekilde arkadaşlık etmendir."

Hz. İbrahim'e [aleyhisselâm] gönderilen sahifelerde şunlar yazılıdır:

"Akıllı kimse diline sahip olmalı, zamanının kıymetini bilmeli, kendi işine yönelmelidir. Yine akıllı kimsenin dört saati olmalı; bir saatinde Rabb'iyle münâcâtta olmalı, bir saatinde nefsini hesaba çekmeli, bir saatinde kendisine nefsinin ayıplarını gösteren arkadaşlarıyla beraber olmalı, bir saatinde ise nefsi ve nefsinin mubah olan arzuları ile meşgul olmalıdır."

Tevrat'ta şöyle yazılıdır:

"Ey âdemoğlu! Huzurumda durup namaz kılmaktan âciz olma! Çünkü ben öyle bir Allah'ım ki senin kalbine

242 Birinci kısım için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/478. İkinci kısım için bk. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 8/213. Üçüncü kısım için bk. Ebû Davud, Tatavvu', 12 (nr. 1291).

yakınlaştım ve sen bu müşâhedenin sonucunda benim nurumu gördün."

Allah Teâlâ'nın indirdiği bazı kitaplarda şöyle yazılıdır:

"Ey âdemoğlu! Seni bana ibadet etmen için yarattım, oyunu terket! Rızkına kefil oldum, kendini (bu konuda çok hırpalayarak) sıkıntıya girme!

Ey âdemoğlu! Beni talep et ki, bulasın. Çünkü beni bulduğunda her şeyi bulmuş olursun. Beni kaybettiğinde ise her şeyi kaybetmiş olursun. Ben senin için her şeyden daha sevgiliyim.

Ey âdemoğlu! Ben öyle bir Allah'ım ki, bir şeye ol derim, o da olur. Bana ibadet et ki, sen de bir şeye ol dediğinde olsun."

Cenâb-ı Hak, Hz. Musa'ya [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"Ey İmrân'ın oğlu, uyanık ol! Kendine dostlar seç. Sana beni sevindirecek ve razı edecek şeyler hususunda yardımcı olmayan her dost ve arkadaş, düşmandır.

Ey Musa! Senin zalimlerin yurdu (dünya) ile ne işin olur! Orası senin yurdun değildir. Onun için tasalanma ve onu kalbinden çıkar. Orası ne kötü bir yurttur. Ancak orada iyi amel işleyen kimse için ne iyi bir yurttur.

"Ey Musa! Ben, zalimi zulmettiği kişinin intikamını almak için gözetliyorum.

"Ey Musa! Zenginliğin sana yöneldiğini gördüğünde şöyle de: Bu, azabı peşin verilmiş bir günahtır. Fakirliğin

sana yöneldiğini gördüğünde ise şöyle de: Hoş geldin ey salihlerin şiarı!

Ey Musa! Zikrimi unutma! Çünkü zikrim unutulunca günahlar çoğalır. Mal toplama! Çünkü mal toplamak, kalbi katılaştırır.

Ey Musa! Zalimlere söyle, beni zikretmesinler. Çünkü onlar beni zikrettiklerinde ben de onları lânetle anarım. Zira ben, beni zikredeni anacağıma dair kendi nefsime yemin ettim."

Allah Teâlâ, peygamberlerinden birine şöyle vahyetmiştir:

"Kavmine söyle; düşmanlarımın girdiği yerlere girmesinler, düşmanlarımın giydiklerini giymesinler, düşmanlarımın bindiklerine binmesinler, düşmanlarımın yediklerini yemesinler! Yoksa onlar benim düşmanım olduğu gibi kavmin de benim düşmanım olur."

Allah Teâlâ, Hz. Davud'a [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"Yalnızca benimle ülfet et, benim dışımdakilerden uzaklaş! Ey Davud! Kullarımdan sadık olanlara söyle; benimle sevinsinler ve benim zikrimle lezzetlensinler. Ey Davud! Beni kullarıma sevdir.

Davud [aleyhisselâm] şöyle dedi: 'Ey Rabbim, seni kullarına nasıl sevdireyim?'

Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: 'Onlara nimetlerimi hatırlat.'

Ey Davud! Kim benden kaçan birini bana döndürürse, onu ilim sahibi kimselerden yazarım.

Ey Davud! Beni talep eden birini gördüğünde ona hizmetçi ol.

Ey Davud! Dünyanın kendisini sarhoş ettiği âlime beni sorma. Yoksa seni benim yolumdan saptırır. Onlar, kullarımın yollarını kesen kimselerdir.

Ey Davud! İyilerin amelini işle, fâcirlerin yüzlerine tebessüm etme, dostlarımın arasına karış, düşmanlarıma muhalefet et.

Ey Davud! Dul ve yetimlere karşı şefkatli bir baba gibi ol ki, rızkını artırayım ve günahlarını affedeyim.

Ey Davud! Gözünü haramlara kapat ve dilini koru. Çünkü ben fâsıkları sevmem. Hem kendin ve günahkârlar için çokça istiğfar et."

Cenâb-ı Hak, peygamberlerinden birine şöyle vahyetmiştir:

"Kızdığın zaman beni zikret ki, ben de gazaplandığım zaman seni anayım ve helâk ettiklerimle beraber seni de helâk etmeyeyim."

Allah Teâlâ, Hz. İsa'ya [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"İsrâiloğulları'na söyle; evlerimden bir eve girdiklerinde ancak arınmış kalplerle, korkan gözlerle ve temiz bedenlerle girsinler. Onlara, üzerlerinde kul hakkı olduğu sürece dualarını kabul etmeyeceğimi haber ver."

Allah Teâlâ, Hz. İsa'ya [aleyhisselâm] yine şöyle vahyetmiştir:

"Ey Meryem oğlu, nefsine öğüt ver. Eğer nefsin öğüdü kabul ederse, ondan sonra insanlara öğüt ver. Yok eğer nefsin öğüdü kabul etmiyorsa, o vakit benden utan."

Allah Teâlâ'dan gelen bazı haberlerde şöyle buyrulmuştur:

"Dinden başka şeyleri iyi bilenlere, ilmi amel etmenin dışında başka şeyler için öğrenenlere ve insanlara kendilerini zâhid göstermek için koçların derilerini giyenlere; dillerinin baldan daha tatlı, kalplerinin sabırdan daha acı olduğunu söyle! Bunlar benim rahmetime güvenip aldanıyorlar mı? Yoksa bana karşı cüretkâr mı davranıyorlar? Eğer onlara fitne göndereceğim diye yemin etsem, onlardan halim olanı bile hayretler içinde bırakır."

Hak Teâlâ, Hz. Musa'ya [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"Fakirleri gördüğünde, zenginlerin halini sorduğun gibi onların halini de sor. Eğer bunu yapmazsan, sana öğrettiğim her şeyi toprak altına göm."

Allah Teâlâ, Hz. Davud'a [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"Ey Davud! Dostlarıma ve sevdiklerime söyle: Onlardan her biri dostundan ayrılsın. Çünkü ben onlara zikrimle huzur buldurur, ülfetimle onlarla dostluk kurar ve benim ile onlar arasındaki perdeyi kaldırırım. Böylece benim azametimi seyrederler.

Ey Davud! Yeryüzündekilere; beni seveni seveceğimi, beni zikrederek benimle beraber olanın rahmetimle yanında olacağımı, bana yakın olana yakın olacağımı, bana dost olana dost olacağımı, bana itaat edenin isteğini yerine getireceğimi ve beni seçeni seçeceğimi haber ver. Haydi benim cömertliğime, dostluğuma ve güzel muameleme gelin. Çünkü ben Cevâd (çok cömert) ve Mâcid (şanı yüce) olan Allahım; bir şeye ol dedim mi oluverir."

Cenâb-ı Hak, peygamberlerinden birine şöyle vahyetmiştir:

"Ey kulum! Benim için gözlerinden göz yaşı akıt ve kalbine huşû yerleştir; sonra da bana dua et de duanı kabul edeyim. Ben, (kullarına) yakın olan ve dualarına icabet edenim.

Ey kulum! Şehirlerin, kalelerin kapısında dikil ve insanlara benden şu iki sözü ulaştır. Onlara söyle, yalnızca temiz şeyleri yesinler ve yalnızca hakkı söylesinler. Onlardan biri bir işe gireceği zaman, o işin sonunu düşünsün; eğer hayırlıysa devam etsin, şayet kötüyse o işe girişmesin."

Allah Teâlâ, Hz. İsa'ya [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"İsrâiloğulları'na söyle, benden şu iki cümleyi ezberlesinler: Dünya ehli dünyalarının selâmeti için dinin azlığına razı oldukları gibi onlar da dinlerinin selâmeti için dünyanın azlığına razı olsunlar."

Allah Teâlâ, Hz. Musa'ya [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

"Ey Musa! Yalnız başına gezen kuş gibi ol. O kuş ki ağaçların tepelerinden yer, temiz sudan içer. Gece çöktüğünde ise bana yakın olmak ve bana âsi olanlardan uzaklaşmak için mağaralardan bir mağaraya girer.

"Ey Musa! Bana amel etmekten yüz çevirenin işini tamamlamayacağıma, benden başkasını ümit eden her bir kimsenin ümidini keseceğime, benden başkasına dayananın belini kıracağıma, benden başkasıyla ülfet kuranın yalnızlığını uzatacağıma, benden başka bir dost seven kimseden yüz çevireceğime dair kendi zatıma yemin ettim.

Ey Musa! Benim öyle kullarım vardır ki, benimle münâcât ederlerse onları dinlerim. Bana seslenirlerse onlara yönelirim. Bana yönelirlerse onlara yakın olurum. Bana yakın olurlarsa onları yakınlaştırırım. Bana yakınlaşırlarsa onları korumam altına alırım. Beni dost edinirlerse ben de onlarla dost olurum. Beni seçerlerse ben de onları seçerim. Benim için bir amel işlerlerse onları mükâfatlandırırım. Ben onların işlerini düzenlerim, kalplerini ve hallerini çekip çeviririm. Onların kalplerinin rahatlığını yalnızca beni zikretmekte kıldım. Benim zikrim onların hastalıklarına şifa, kalplerine ışıktır. Onlar yalnızca benimle ülfet ederler. Kalplerinin yükünü ancak benim huzurumda indirirler. Yalnızca benim yanımda karar kılarlar.

Cenâb-ı Hak, Hz. Davud'a [aleyhisselâm], "Ey Davud! Günahkârları müjdele ve sıddıkları uyar" diye vahyetti.

Davud [aleyhisselâm], "Yâ Rabbi! Günahkârları nasıl müjdeleyeyim ve sıddıkları nasıl uyarayım?" diye sual ettiğinde Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Günahkârlara, af-

fedeceğim hiçbir günahın bana büyük gelmediğini müjdele! Sıddıkları da amellerini beğenmemeleri konusunda uyar! Şüphesiz ben, her kime adaletimle muamele edip hesaba çekecek (inceden inceye sorgulayacak) olursam, o kişi helâk olur.

Ey Davud! Ben merhamet etmeyi kendi zatıma farz kıldım. Benden mağfiret isteyeni affedeceğime dair hüküm verdim. Ben, küçük büyük bütün günahları affederim. Bunlardan hiçbiri bana zor ve büyük gelmez. O halde nefsinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Rahmetimden ümit kesmeyin. Çünkü rahmetim her şeyi kuşatmış ve gazabımı geçmiştir. Göklerin, yerin hazineleri ve bütün hayırlar benim kudretimdedir. Yarattığım hiçbir şeyi onlara ihtiyacım olduğu için yaratmadım. Yalnızca kudretim bilinsin ve yarattıklarıma bakanlar onları idare etmedeki hükmümü ve sanatımı bilsinler diye yarattım.

Ey Davud! Beni dinle, söylediğim haktır: Kullarımdan kim azabımdan korkarak bana kavuşursa, ona ateşimle azap etmem.

Ey Davud! Beni dinle, söylediğim haktır: Kullarımdan kim günahlarından hayâ ederek bana kavuşursa, amellerini yazan meleklere onun günahlarını unuttururum ve onu o günahlardan sorguya çekmem.

Ey Davud! Beni dinle, söylediğim haktır: Şayet kullarımdan bir kul dünya dolusu günah işlese ve bu günahları işlemekte ısrar etse; sonra da pişman olup benden bir kere mağfiret dilese ve ben de onun kalbinin o günahlara asla dönmek istemediğini bilsem, o vakit bir

kuşun semadan yere inmesinden daha çabuk o günahları onun üzerinden atarım.

Bunun üzerine Davud [aleyhisselâm] şöyle dedi: "Allahım, bunun için sana hamdediyorum. Seni tanıyanın senden ümit kesmesi yaraşmaz."

Allahım! Bize kendi katından büyük bir ecir ver ve bizleri dosdoğru yola ilet. Bizleri kendilerine lutufta bulunduğun peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihlerle beraber eyle. Onlar ne güzel arkadaştır. Bu lutuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter. Önce ve sonra, gizli ve açık hamd Allah'a mahsustur. O, ilktir, sondur, zâhirdir ve bâtındır. O, her şeyi bilendir. Allah'ın dilediği olur. Güç ve kuvvet ancak yüce ve ulu Allah'tandır. Hidayetiyle bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi, kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik.

Müellif -Allah sırrını yüceltsin, kabrini nurlandırsın ve kendisiyle müslümanları faydalandırsın- şöyle diyor: Bu risale, hicretin 1069. yılının aylarından birinde tamamlandı. Hicretin sahibi efendimiz, velimiz ve bizleri Rabbimiz'e götüren vesilemiz Allah'ın resûlü Muhammed'e ve âline geceler ve gündüzler devam ettiği müddetçe salât ve selâmların en güzeli olsun.

Hamd, âlemlerin Rabb'i Allah'a mahsustur.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, c. 1-2, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2000.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 1-50, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999-2001.

Ali el-Müttakî, Ali b. Hüsâmeddin, *Kenzü'l-Ummâl*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *Şuabü'l-İmân,* c. 1-14, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

a.mlf., *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. 1-15, Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *es-Sahîh*, c. 1-4, Kahire 2004.

Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-İbni Hazm, 1997.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 1-10, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, 1985.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsılî, *el-Müsned*, c. 1-13, Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn, 1984.

Heysemî, Nûreddin Ali b. Ebû Bekir, *Mecmau'z-Zevâid*, c. 1-10, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *es-Sahîh*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Hayr, 2003.

Nesâî, Ebû Abdurrahman, *es-Sünen*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.

a.mlf., *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. 1-6, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Taberânî, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, c. 1-20, Musul: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1983.

a.mlf., *el-Mu'cemü'l-Evsat*, c. 1-10, Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1994.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, c. 1–5, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

Zebîdî, Muhammed Murtaza, *İthâfü's-Sâdeti'l-Müttakîn*, c. 1-14, Beyrut, ts.

ABDULLAH B. ALEVÎ **EL-HADDÂD**
[K.S]

Esaretten Kurtuluşa

Elinizdeki bu değerli eser, geçmişten günümüze kopmadan gelen nasihat ve sohbet geleneğinin başlıca örneklerindendir. Çağın başta müslüman halklar üzerinde olmakla insanlığa yaşattığı fikrî, ahlakî, itikadî pek çok buhrana karşı Ehl-i sünnet çizgisinin görüşlerine, çözümlerine yer veren, her konusunda ayrı bir samimiyet esintisi bırakan bu değerli kitap, okuyucularına fânî hayatın aldatıcı ve keşmekeş zindanından ebedî âlemin saadetine kapı aralayacaktır.

POZİTİF
ISBN 978-605-159-531-3
9 786051 595313